

L LUC
CULTURA I IDEES

888/90

OCTUBRE 2014 · JULIOL 2015

5€

ESGLÉSIA I PAÍS
VIOLÈNCIA RELIGIOSA

ENTREVISTA
LLORENÇ CAPELLÀ I
GUILLEM FRONTERA

DOSSIER
TRICENTENARI
1715-2015
TERCER CENTENARI
DE LA CONQUESTA
BORBÒNICA DE
MALLORCA

PATRIMONI
EL "PLANT DE LA VERGE"
DE RAMON LLULL
AL SANTUARI DE LLUC

ESPAI DE CULTURA
SÀPIENS,
UNA HISTÒRIA
DE NOSALTRES

1715 **2015**

TRICENTENARI
DEL DECRET DE NOVA PLANTA AL DRET A DECIDIR

L'Escolania de Blauets de Lluc és una de les més antigues del món. Des de la seva oficialització, el 1531, milers d'infants han estudiat, cantant, rigut, plorat i enyorat al cor de Mallorca, al Santuari de Lluc. Milers d'històries individuals que aquest documental vol plasmar en aquesta aventura col·lectiva que, 500 anys després, continua viva. Una aventura que es reflexa en les veus dels infants, però també en la mirada, en els comentaris, en el quefer diari i en les opinions de persones relacionades amb l'Escolania.

Una coproducció d'IRU, IB3 TELEVISIÓ i FORLAGET KLEMATIS, amb el suport del SANTUARI DE LLUC, i la col·laboració de l'ASSOCIACIÓ D'ANTICS BLAUETS i l'ASSOCIACIÓ DE PARES I MARES DE L'ESCOLANIA DE LLUC.

Idea, Guió i Direcció PERE MUÑOZ Realització i Montatge MONTSE GARCIA KIKE BÓLADO Producció delegada IB3 BEATRIZ GARCIA AVELLANEDA i JOSEP BARCELÓ

Agraïments especials: JAUME FERRER SEBASTIÀ SUREDA, LLORENÇ CIBRELLA, RAFAEL RIERA, ANDREU RIFERRE

Un homenatge als blauets

Duració: 55 min

© IRU Gestió Producció

Edita i distribueix:
IRU Gestió Producció S.L. 902 500 000

Una coproducció
IRU gestió i producció
IB3 Televisió i Forlaget Klematis

ESCOLANIA DE LLUC 500 ANYS D'HISTÒRIA

EL COR DE MALLORCA

ESCOLANIA DE LLUC
500 ANYS D'HISTÒRIA
EL COR DE MALLORCA

DVD

Un homenatge als blauets,
els que hi són i que hi han
estat, en agraïment a la
seva contribució a la història
de Mallorca

SANTUARI DE LLUC

Aquest número 888/90 de la revista Lluç ha estat publicat gràcies a la col·laboració desinteressada de totes les persones que hi participen: articulistes, consell de redacció, dissenyadora i correctora lingüística. A tots ells, moltes gràcies.

A més, hi han col·laborat mitjançant el sistema de *crowdfunding*:

**Coeditors empresa/
institució:**

Arxiu de Lluç
Missioners dels Sagrats Cors

Coeditors benefactors

Francesca Armengol Coll
Damià Pons i Pons
Jaume Serra Adrover

Coeditors col·laboradors

Joan Barceló Coll
Bernat Garau Mateu
Mateu Morro Marcé
Ticià Riera Sala
Pere Josep Santandreu Bonet
Andreu Serradell
Vicenç Rosselló Verger
Guillem Ramon i Perez
de Rada
Catalina Bonnin Socias
Nova Area sl Llibreria Campus
Fundació Biblioteca
Bartolome March Servera
Biblioteca de Lluç

Si voleu col·laborar-hi per tal que sigui possible el proper número de *Lluç*, adreçau-vos a info@lucusespais.com

Edició

Lucus, SL

Director

Pere Fullana

Consell redacció

Josep Amengual
Pep Barceló
Nicolau Dolç
Rafel Durán
Martí Martorell
Maria Muntaner
Pere Muñoz
Damià Pons
Pere Antoni Pons
Pere Joan Pons
Andreu Ramis
Maribel Ripoll
Vicenç Rosselló Verger
Gabriel Seguí Trobat
Margalida Tur

Correcció lingüística

Caterina Canyelles
Martí Martorell

Disseny i maquetació

Júlia Dot

Redacció, administració i publicitat

Lucus, SL
Plaça dels Peregrins, 20
07340 Lluç - Escorca
Illes Balears
info@lucusespais.com

Impressió

 aimprenta · www.aimprenta.com

ISSN: 0211-092X

Dipòsit legal

PM 276-1958

Els articles publicats a *Lluç* expressen solament l'opinió dels autors

SUMARI

5. ESGLÉSIA I PAÍS

DAS UNBEHAGEN
VIOLÈNCIA RELIGIOSA
Tomeu Estelrich

10. ENTREVISTA

LLORENÇ CAPELLÀ I GUILLEM FRONTERA
Pere Antoni Pons

21. DOSSIER

TRICENTENARI 1715-2015
TERCER CENTENARI DE LA CONQUESTA
BORBÒNICA DE MALLORCA

LA GUERRA DE SUCCESSIÓ I LES SEVES
CONSEQÜÈNCIES INSTITUCIONALS,
CULTURALS, ECONÒMIQUES I SOCIALS
CRONOLOGIA

Llorenç Buades Castell

EL CANVI DE DINASTIA A MALLORCA, DE
1715, I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES EN
L'ESGLÉSIA A MALLORCA

Josep Amengual i Batlle

EL DECRETO DE NUEVA PLANTA DE
MALLORCA I TIPUS DE TEXTOS EN
CATALÀ EN EL SEGLE XVIII

Joan Miralles i Montserrat

LES BASES SOCIALS
DE L'AUSTRIACISME BALEAR

Mateu Morro i Marcé

LA FISCALITAT APLICADA A MALLORCA
ARRAN DELS DECRETS DE NOVA PLANTA

Guillem Morro Veny

58. PATRIMONI

EL "PLANT DE LA VERGE" DE RAMON LLULL
AL SANTUARI DE LLUC

Jaume Reynés Matas, MSSCC

64. ESPAI DE CULTURA

SÀPIENS, UNA HISTÒRIA DE NOSALTRES
Pere Antoni Pons

RAMON LLULL, UN SANT NO CANONITZAT

Pere Fullana Puigserver

LLUM, FOTOGRAFIA, RECORDS.

CITIZEN KANE

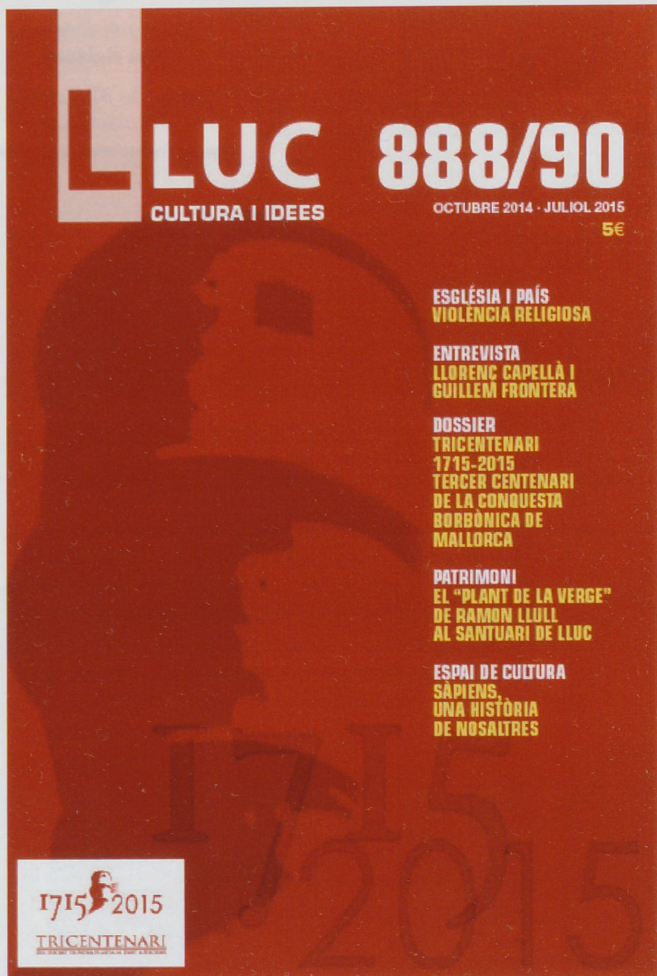
Martí Martorell

76. MOSTRADOR

Universitat de les
Illes Balears
Servei de Biblioteca i
Documentació

monarques no articularen completament aquell Regne de Mallorca. I aquest defecte de naixement ha estat aprofitat per tots els poders per a tenir-nos com un poble petit, perifèric, el qual podia ser xuclat, amb la connivència de les oligarquies dominants. Quan la llengua catalana havia esclatat amb el prodigiós geni de Llull, també amb Turmeda, els monarques s'allunyaren encara més, i es decantaren per una llengua que podia haver estat germana, la castellana, però que els reis i els intel·lectuals cortesans la feren enemiga i opressora de la nostra. Des de 1715, amb la Nova Planta, els governs absoluts i constitucionals, de dretes o d'esquerres, han consensuat l'anorreament de tota diversitat cultural i lingüística.

El clarivident apotecari Climent Garau va diagnosticar encertadament la malaltia que patim com a poble, i va saber aplicar la teràpia escaient. No va idealitzar la llengua, els símbols, com si per ells mateixos construïssin un país. Va concretar en la pràctica diària els eixos que han de conduir-nos a articular-nos com un poble condret, igual a qualsevol altre. Créixer com a poble demana no arraconar la llengua. En el nostre món, l'ús intel·ligent de les llengües no obliga a sotmetre-les unes a les altres. Climent Garau fou actiu president de l'Obra Cultural, canalitzà aquesta mateixa revista Lluc, i promogué arriscadament Ràdio Mediterrània, entre d'altres.

Emperò, la simbologia no es limitava a la llengua i a la senyera. Amb tot, era un apassionat pels llocs simbòlics de Mallorca, com són Santa Ponça, Lluc, Sant Francesc, Cura, La Real i la Seu. També estimava aquells personatges que han fet del poble de Mallorca una comunitat que brinda a la humanitat personatges com Ramon Llull. Escollí el nom del protagonista de la primera novel·la en llengua romànica, «Blaquerna», per denominar el grup que promou els ideals de país, de llengua i cultura, de fe cristiana. Això va ser el Grup Blanquerna. Blanquerna només és una mostra del seu projecte, però és, per ventura, l'expressió i el resum d'allò que volgué que fos la seva vida. Semblava un home pessimista, però no ho era, perquè sabia distingir entre els idiotes i aquells que se situaven en la part condreta de la història. Quan tocava el realisme de les situacions socials sempre trobava el nou senderol per on canalitzar els projectes, petits o grossos, per a fer viure Mallorca, i mostrar que el poble, malgrat els molts desencisos, té capacitat per a bategar a l'uníson i en la diversitat en les qüestions vitals.

NECESSITAM I ESPERAM UN GEST

A CLIMENT GARAU ARBONA, *in memoriam*

La revista Lluc se sent portadora i hereva, culturalment i espiritualment, del pensament i acció del mestre Climent Garau, traspassat aquest mes de setembre de 2015. El funeral celebrat a la Catedral, unint país, fe i cultura, sintetitzà i expressà la profunditat de la militància cultural, política i religiosa de Climent. La trajectòria del patriota, pensador, pedagog, teòleg i polític ha tingut una durada llarga, una memòria viva, que persisteix en trobades, articles i reportatges que han posat de manifest la seva alçada humana, científica i cívica. Ara bé, Climent Garau, com d'altres patriotes resistents i constructors, no va ser un improvisador. Els nostres reptes no eren superficials i lleugers. Són gairebé de tan llarga història com la que començarem a protagonitzar l'any 1229. Els

DAS UNBEHAGEN

VIOLENCIA RELIGIOSA

Tomeu Estelrich

Boko Haram a Nigèria

Suposadament, el 21 d'octubre d'enguany (2015), apareixerà enmig d'un gran remoli de vent i llamps, en algun lloc dels EUA, un DeLorean platejat, provinent del passat, conduït pel doctor Emmett «Doc» Brown i acompanyat per Marty McFly i la seva al·lota Jennifer Parker, amb la intenció de trastocar el futur dels seus fills, i, de pas, el nostre... El que aquests «viatgers del temps» es trobaran, però, no coincidirà del tot amb el que descriu *Retorn al futur 2*, la famosa pel·lícula a la qual, evidentment, faig referència: Els cotxes del «futur» (és a dir, del nostre present) encara no són capaços de volar; les persones no duim els calçons capgirats; no han estrenat la 19a part de la pel·lícula *Taurons*, el fax pràcticament ja no l'emparam, i, per ara, encara cap empresa no ha patentat robots voladors capaços de passejar els nostres cans... Això si, la violència amb la que aquests hipotètics passatgers es trobaran, no tan sols serà quantitativament semblant a la que tenien en 1989, sinó possiblement més cruenta, psicològicament més recargolada, i políticament més confusa. I, si no, pensem amb...

ACTES BARBÀRICS, MASSACRES, ASSASSINATS...

- Les decapitacions, dutes a terme per l'auto denominat *Estat Islàmic de l'Iraq i el Llevant* (ISIL),

de James Foley, Ali al-Sayyed, Steven Sotloff, David Haines, Hervé Gourdel, Alan Henning, Peter Kassig, Haruna Yukawa, Kenji Goto, dels 21 soldats siris, i dels 21 egipcis coptes (per només citar les que tenc més a flor de pell);

- El distints actes barbàrics perpetrats per l'organització *Boko Haram* a Nigèria, com per exemple l'assassinat de més de 40 persones a la mesquita de Konduga, les adduccions de 250 nines d'una escola a Chibok, el «reclutament» constant de nins per lluitar en les seves files, la massacre produïda al marcat de Gamboru Ngala, i el desplaçament, fins al moment, de més d'un milió i mig de persones;
- Els 147 estudiants morts a la universitat Garissa de Kènia pel grup somali radical Al-Shabaab;
- La massacre perpetrada a la seu del setmanari satíric francès *Charlie Hebdo* per la rama iemenita d'Al-Qaeda, i la mort de dues persones per motius semblants a Copenhagen;
- La incarceraçió de 15 immigrants musulmans a Itàlia acusats de tirar per la borda 12 cristians enmig del Mediterrani per mor de la seva fe.
- Els assassinats de Michael Brown, Trayvon Martin, Oscar Grant i Walter Scott en diferents indrets del territori nord-americà perpetrats per policies blancs

Suïcidi del pilot alemany Patrick Sondeneimer

en acte de servei i (involuntàriament?) motivats per motius racials;

- El suïcidi del pilot alemany Patrick Sondeneimer, que, malgrat no té un caràcter tan marcadament polític com els anteriors, també ens ha deixat amb la boca oberta, en arravatar les vides, juntament amb la seva, dels 144 viatgers i 6 membres de la tripulació de l'avió que ell conduïa com copilot.

ÉS BASTANT HABITUAL QUE EL FET RELIGIÓS SIGUI INTERPRETAT DE MANERA DISTORSIONADA

Tots aquests esdeveniments, a excepció del cas del pilot alemany, tenen en comú el fet d'estar connectats amb la religió... la qual cosa no només ha generat confusió i repulsió en la ciutadania, sinó que la seva anàlisi continua omplint el titulars de milers de mitjans de comunicació a tot el món. Per això, basant-me en el que precisament he llegit en aquest mitjà, vull oferir una sèrie de reflexions per contextualitzar el problema, criticar-lo, i per ventura, fins i tot, radicalitzar-lo.

Primera reflexió: és bastant habitual que el fet religiós sigui interpretat de manera distorsionada en els nostres entorns culturals, però, m'ha sorprès constatar que tal distorsió, en la majoria dels casos,

no es per la informació proporcionada pels mitjans de comunicació, sinó per la superficialitat com es llegeixen les notícies. I és que vivim en una cultura, com alguns han senyalat, «superficial» i generadora de «superficialitat».

Ara bé, un dels afectes més interessant, i negatiu, d'aquesta superficialitat no és, paradoxalment, la superficialitat en sí mateixa, sinó l'efecte distorsionador que aquesta infligeix en l'observador, és a dir, en la seva capacitat de generar una espècie «d'efecte miratge» que trastoca i impedeix veure la realitat tal i com és. I aquest efecte distorsionador jo l'he pogut experimentar analitzant els esdeveniments esmentats. M'explic: he experimentat com els casos que a primera vista pareixien tenir un aspecte clarament religiós (ISIL; Boko Haram, Al-Shabaab, Al-Qaeda i el cas del immigrants a Itàlia), una vegada analitzats, no ho eren tant com pareixia, ja que crec que la seva radicalitat i malícia no prové, en primer terme, dels documents religiosos sobre els que teòricament es fonamenten, sinó de les interpretacions errònies, interessos polítics, i flaqueces personals dels membres que s'emparen sota la seva protecció.

I, per altra banda, els casos que no eren presentats com a religiosos (els afroamericans dels Estats Units morts per policies de servei) acaben per revelar un transfons religiós més important del que en principi era d'esperar, perquè, per una part, els

Filòsof francès Jean-Luc Marion

valors classistes, patriarcals i de supremacia que algunes esglésies nord-americana transmeten de manera oberta o subliminal continuen tenint un gran impacte en la perpetuació del racisme; i, per l'altra, les respostes més massives i consistents en contra d'aquests assassinats han estat liderades per les esglésies que tradicionalment han estat més a prop de la comunitat negre nord-americana: la metodista, la baptista i la presbiteriana.

LA PIETAT ÉS UN ACTIVITAT HUMANA ALTAMENT PROBLEMÀTICA

Segona reflexió: m'ha sorprès que és de vaga, imprecisa i contradictòria la concepció de Déu que professen la majoria de protagonistes (individuals i col·lectius) de les històries esmentades. Concepcions de Déu, en alguns casos, simples, lineals, maniquees, i puerils, que, no obstant això, donen als qui les professen la suficient força de convicció per cometre els més brutals actes de violència imaginables (els quals, probablement, sense tal tergiversació de la imatge de Déu, no serien capaços de cometre); i, en altres casos, concepcions de Déu sòlides, sofisticades i minuciosament elaborades, les quals, però, com que estan influenciades per concepcions ideològiques fortament distorsionadores, generen

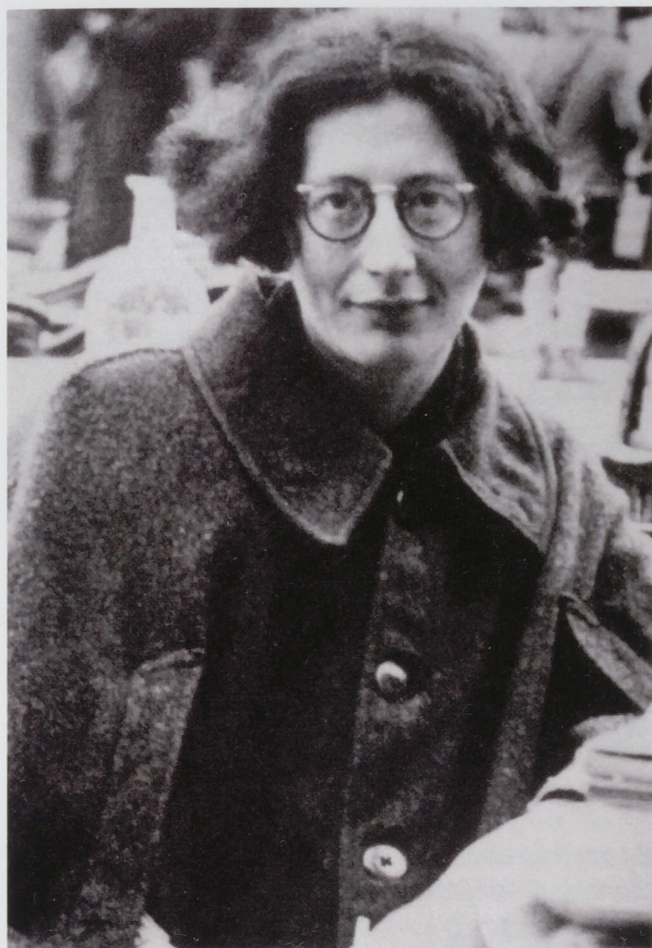
en qui les professen una consciència de superioritat, impermeabilitat a les lleis i autoengany que els fa creure invisibles i amb llicència per perpetrar els més atroços actes de violència.

Per això, el que aquestes concepcions de Déu manifesten, recorda el que el filòsof francès Jean-Luc Marion explica en la seva anàlisi sobre el binomi Ídol-Icona. Segons Marion, «l'ídol» és una forma de concebre Déu des de categories racionals fixistes, que el confinen a una «cara», plana i sense profunditat; que elimina la necessària distància entre Ell i el que el contempla; i que el converteix en una espècie de pantalla que fa rebotar, magnificades, les pròpies experiències, expectatives, i pensaments. Per això, segons ell, l'ídol, no revela Déu, sinó que en fa un de nou a imatge i semblança del qui la imagina. La icona, en canvi, en lloc d'esborrar la distància entre Déu i l'home, la preserva i magnifica, generant un espai poètic i diví on és possible descobrir-se personalment i generar un anhel saludable cap a Déu. Per això la icona no fabrica una idea fixa, estàtica, de Déu, sinó que el pensa (parafraçant el títol d'un dels llibres més famosos de Marion) *sense l'ésser*. I aquesta tendència a idolatrar Déu, sens cap dubte, és un dels grans problemes que reflecteixen les notícies esmentades: ens mostren persones i institucions que han generat una imatge de Déu falsa –a força de magnificar-lo, cosificar-lo, petrificar-lo– que els fa incapaços de veure la maldat del seus actes de violència.

LA RÀDIO MÉS LLIBRE

Simone Weil

Tercera reflexió: aquest esdeveniments, precisament per aparèixer en contextos religiosos idolàtrics i superficials, generen en els seus protagonistes llenguatges carregats d'elements pietosos. La pietat, malgrat que tingui una aparença benèvola, i sigui encoratjada per totes les tradicions religioses, és un activitat humana altament problemàtica, ja que fàcilment pot degenerar, si no es guiada per la raó, en actituds i comportaments poc saludables, violents, i, fins i tot, destructius.

És més, per a alguns pensadors, com per exemple Simone Weil, la pietat no és un acte espiritual ple, sinó una espècie de succedani, o com a màxim un preàmbul, del que seria una vida espiritual ben orientada. I és que, segons ella, la pietat, fins i tot en el cas que sigui ben intencionada, només pot arribar a la superfície dels problemes. Per explicar-ho, Weil parla de tres moviments que operen en la creació: «La creació està feta del moviment descendent de la gravetat, del moviment ascendent de la gràcia, i del moviment descendent de la gràcia a la segona potència.» Segons ella, la pietat pertanyeria al primer moviment, ja que «una desgràcia massa forta col·loca l'ésser humà per davall de la pietat: fàstic, horror, i menyspreu. La

pietat pot descendir fins a una certa altura, però no més avall.» Per això, el moviment pròpiament espiritual –el que té la capacitat d'arribar al cor del problema, comprendre'ls i rectificar-los– és el tercer. Un moviment que és eminentment paradoxal, ja que, format per dos moviments antitètics –un que l'estira cap a dalt (les «ales de la gràcia») i l'altre que l'empeny cap avall (la gravetat)–, opta per combinar-los i multiplicar la seva força de caiguda per dos: «La gravetat fa que les coses vagin cap avall, les ales cap a dalt: quina ala a la segona potència pot propiciar un descens sense gravetat?» Així, aquest moviment «negatiu» és capaç de redirigir els impulsos espirituals d'una persona “cap avall”, generant-hi sentiments d'humilitat, compassió, i senzillesa en el seu cor; fent-li veure la realitat tal i com és, més enllà de les ideologies; i creant-hi desitjos de respecte, tolerància i solidaritat vers els altres. Sentiments, tots aquests, que manquen als mercenaris de capirots, botxins encaputxats, i assassins de masses, esmentats anteriorment.

TRES PATOLOGIES: SUPERFICIALITAT, IDOLATRIA I PIETAT

Fet curiós: les tres reflexions que acabo de fer fan referència, sense pretendre-ho, a tres patologies de la mirada diferents: la de la superficialitat (relacionada amb la manera com mirem el món); la de la idolatria (relacionada amb la manera com mirem Déu), i la de la pietat (relacionada amb la manera com mirem les mancances dels altres). No és estrany, doncs, que una de les escenes cinematogràfiques que possiblement millor reflecteixen el tarannà de la nostra època no sigui la del DeLorean platejat que «retorna al futur», sinó la de l'ull pinçat, completament obert i metòdicament lubricat, d'Alex DeLarge –protagonista de *La naranja mecánica*– obligat a mirar, dia sí, dia també, accions «d'ultraviolència» en la gran pantalla, durant les sessions terapèutiques del mètode «Ludovico». I és que probablement nosaltres no tinguem l'oportunitat, en els que ens queda de vida, de presenciar com un robot volador passeja els nostre cas pel jardí de casa o que el nostre cotxe vola per damunt les teulades del barri, però, sens cap dubte, estam més que acostumats a presenciar escenes paregudes a les que Alex fou obligat a contemplar escoltant la novena simfonia: violència extrema i gratuïta, decapitacions sense sentit, violacions d'infants, i assassinats massius i sumaris.

LLORENÇ CAPELLÀ I GUILLEM FRONTERA

Pere Antoni Pons

Llorenç Capellà i Guillem Frontera

Són amics de fa molts d'anys, tots dos tenen una llarga i fecunda trajectòria literària a les espatlles i dos són membres destacats de la coneguda com a Generació dels 70, aquella que va sorgir i iniciar-se en el món de la literatura quan la Mallorca secular en què havien nascut estava a punt de desaparèixer, arrasada, trasmudada, girada damunt davall, pel turisme de masses. Del xoc entre dues Mallorques tan diferents, i dels canvis que s'han produït al llarg dels darrers cinquanta anys, Guillem Frontera (*Ariany*, 1945) i Llorenç Capellà (*Montuïri*, 1946) n'han tret milers –molts, molts milers– de pàgines de narrativa, de periodisme –sovint en capçaleres del Grup Serra–, d'assaig, de poesia... De la bibliografia de Frontera, destaquen les novel·les **Els carnisseres** (1968), **La ruta dels cangurs** (1979), **L'adéu al mestre** (2013) i **Sicília sense morts** (2015), el llibre de contes **La mort i la pluja** (2007) i els assaigs sobre art recopilats al volum **L'art i la vasa** (2010). Entre els títols més rellevants de Capellà, hi ha les novel·les **El pallasso espanyat** (1972), **Jack Pistoles** (1981) i **El carro de Selene** (2014), els relats d'**Una cinta de dol al capell** (1985), i les obres assagístiques **Quinze empresaris mallorquins** (1975) i el **Diccionari vermell** (1989). Els reunim per entrevistar-los –i sobretot per fer-los conversar entre ells– un dematí de mitjans mes de març a l'interior del bar Cristal de Palma.

Recordau com us vàreu conèixer?

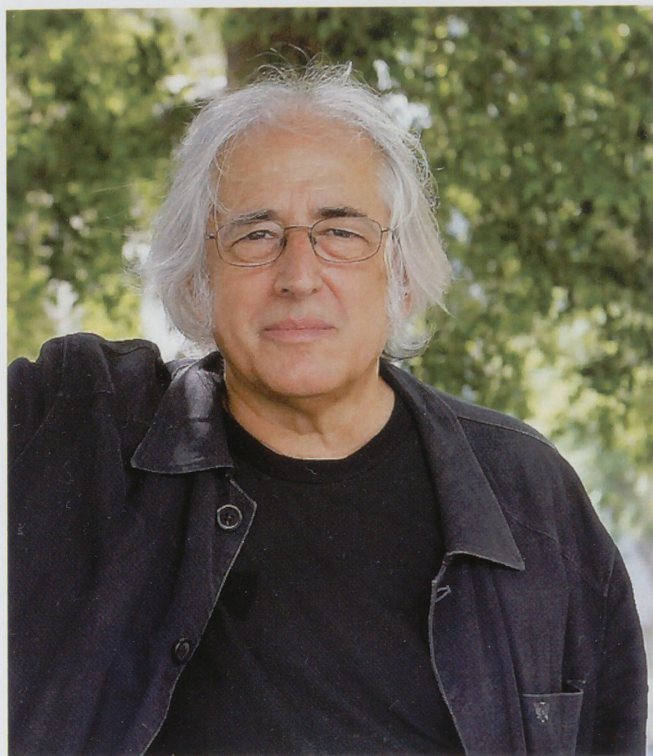
Llorenç Capellà: Devia ser un vespre molt fosc, devia ploure... En Guillem havia començat a publicar abans que jo, i, per tant, jo sabia qui era des d'abans de conèixer-lo personalment. El veia pel bar Brussel·les i record que sempre anava amb tota una cort d'amics, o d'admiradors...

Guillem Frontera: Ja començam...

L. C.: A mi, en Guillem em semblava un magnífic poeta. El seu primer llibre, *A ritme de mitja mort*, un llibre preciós, em va colpir. Ens deguérem conèixer al principi dels anys setanta, que és quan va passar tot, fins i tot es va morir en Franco.

G. F.: No, era a la darrereria dels seixanta. Jo me'n vaig anar a viure a Barcelona el 1969, i, abans de partir, ja ens havíem engatat junts qualche vegada. Segurament, ens deguérem conèixer prop de la plaça Gomila, i devia ser de nit, sí: a posta ens en recordam tan poc. Jo el que record és veure'l i pensar: aquest «tio» és el rei del *flirt*! I és que sempre se'l veia amb ties de puta mare!

L. C.: Venga, home! Jo record que, poc després de conèixer-nos, em donares una entrada VIP per al Barbarella, que juntament amb el Sargent Pepper's, era una de les sales de festa més mítiques i modernes que hi havia a Mallorca. Que dugués targetes VIP de Barbarella ja demostra que en Guillem estava molt al dia.

Llorenç Capellà

G. F.: És que la inauguració de Barbarella va suposar un ser o no ser, un estar o no estar, dins la societat mallorquina de l'època. Va ser el que en diuen un «evento».

Tu, Guillem, a en Llorenç el devies mig conèixer per la seva família, o no?

G. F.: No, en aquell temps jo no ho sabia gaire, qui havia estat son pare, i menys, el seu padrí.

L. C.: La figura de mon pare va ser molt coneguda fins a mitjan dels seixanta, després va desaparèixer i, als vuitanta, es va recuperar.

G. F.: *No hi ha vent a la teulada*, el primer llibre que va publicar en Llorenç, em va agradar molt, quan el vaig llegir. En record la prosa, que és d'aquelles que t'estiren. Era obvi que hi havia coses que estaven canviant i que en Llorenç ho veia i en sabia fer literatura.

L. C.: Jo no crec que hi hagi una generació dels setanta, i a més, a la fi tothom ha anat molt a la seva, però sí que crec que tots vàrem partir d'*Els carnisseres*, que en Guillem va publicar el 1968.

Teníeu consciència que era una novel·la fundacional?

L. C.: No, ens faltava perspectiva per veure què era fundacional. Sí que vàiem, però, que allà hi havia un llenguatge nou i una mirada diferent. El món

que retratava en Guillem a l'obra *Els carnisseres* i, després, a *Cada dia que calles* era el nostre món, el món en què vivíem.

G. F.: Abans d'*Els carnisseres*, hi havia hagut *L'Abisme*, de Gabriel Janer Manila, que havia guanyat el Ciutat de Palma l'any abans que el guanyàs *Els carnisseres*, però que es va publicar més tard.

LA INAUGURACIÓ DE BARBARELLA, VA SER EL QUE EN DIUEN UN «EVENTO»

L. C.: Una bona novel·la, sí, però de plantejaments totalment diferents: ell es fixa més en l'individu, tu en tota la societat.

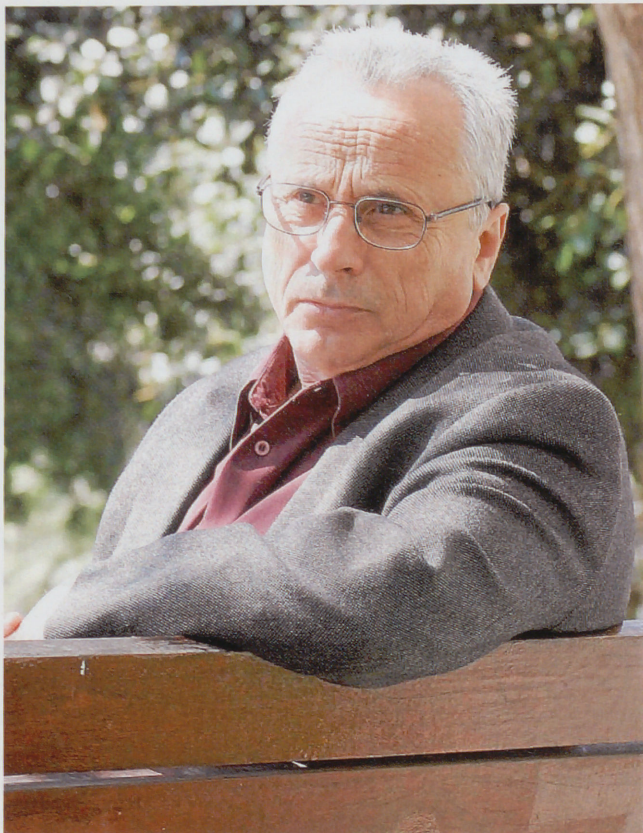
G. F.: És que pareix mentida com, en un país amb una relativa tradició de bona narrativa com era Mallorca ja aleshores, l'engranatge entre la literatura i la societat no acabàs de funcionar. L'altre dia vaig participar en una tertúlia on hi havia en Lluís Racionero. Va sortir la frase que el protagonista de *Sicília sense morts* diu al director del diari on treballa: «Si vols saber com és Mallorca, llegeix Lampedusa.» Racionero va dir que no, que cal llegir Bearn! I no: Bearn és una gran novel·la, però no beu de la realitat mallorquina. Els personatges de Bearn no han existit mai a Mallorca. Han existit molt en la literatura francesa, però no aquí. En Villalonga, que és un gran novel·lista, és un novel·lista molt de pastitx, en el millor sentit de la paraula, si vols.

El fet que jo i no un altre fes *Els carnisseres*, en tot cas, va ser una qüestió de temps.

El nostre món estava canviant: de què podíem escriure, si no era d'allò que vàiem i vivíem?

Sol passar, quan una societat es transforma i una colla de joves creadors se senten empesos a retratar-ne els canvis. Pel seu compte, tots acaben apuntant més o menys allà mateix...

L. C.: Passaven coses, les vàiem i teníem clar el camí que havíem de seguir, literàriament, per contar-les. Però la societat mallorquina tampoc no ha canviat tant. Per fer *Crònica de la mort ignorada* [sobre l'assassinat de cinc mallorquins durant la Gran Guerra, publicat per Ensiola el 2014], he investigat molt la Mallorca del 1914, i en cent anys moltes coses continuen igual. Han esbucat cases i han fet pisos, ha entrat el biquini, ha vengut gent de fora, però els canvis no han estat estructurals.

Guillem Frontera

Estructurals o no, també va haver-hi canvis notables, però. De joves, quins eren els canvis que vèieu com a més importants i com a més urgents per tractar des de la literatura?

G. F.: Els canvis eren obvis. La imatge més exacta de la transformació de l'illa me la vaig construir un dia que vaig assistir a una conferència de Pere Fullana sobre Pere Capellà, el pare d'en Llorenç.

Fullana va descriure com de difícil era que, en la Mallorca anterior al turisme, una persona pogués tenir uns estudis. El que va passar als seixanta és que tota aquella foscúria, que era com un mur que tenia empresonada la immensa majoria de la població mallorquina, es va començar a dissoldre a causa del fenomen del turisme.

Res no canvia més una societat que l'impacte del turisme de masses. Abans del turisme, els mallorquins estaven condemnats a viure com havien viscut els seus pares i padrins, a repetir-ne literalment l'experiència.

Hi havia una fatalitat irrompible.

G. F.: Sí. I el turisme la va eliminar. Va multiplicar els camins per a la gent. Que un fill deixàs d'anar a missa, o que una dona anàs amb un home amb qui no estava casada, o que les nines fossin cada vegada més espavilades, va ser brutal, aleshores!

Els canvis exteriors varen precedir els interiors. És com això que diuen: si no et sents bé, procura somriure, perquè somriure et donarà un cert benestar. Ara bé, estic d'acord amb en Llorenç que els canvis aparents de Mallorca no es corresponen amb els profunds i reals. L'exterior ha canviat més que l'interior, l'escenari ha canviat molt més que els personatges. De canvis, però, n'hi ha hagut.

L. C.: Per adonar-te realment dels canvis d'una societat i d'un país, han de passar molts d'anys. Als seixanta, jo vivia a un barri turístic i la meua visió dels canvis que estàvem vivint no em duïen a pensar: «anam endavant, avui estam millor que ahir, tendrem feina i doblers». Aquesta visió de benestar i progrés hi era, però no era l'única. Jo també vaig veure el canvi de Mallorca des de la perspectiva de la destrucció. Als barris turístics – en el meu cas, el Terreno –, hi venien els forasters, amb molts de fills i una maleta de fusta, i eren gent a qui es tractava d'una manera absolutament deplorable, a qui es pagaven uns sous de misèria, a qui la Guàrdia Civil vigilava perquè no es reunissin per formar un grup de força contra l'empresa que els contractava... També vaig veure la inversió dels nous rics mallorquins damunt del territori. El Terreno – i en dir el Terreno també dic Portopí, Cala Major, etc. – era una barriada eminentment turística i amb una capa obrera bastant sòlida. La inversió dels nous empresaris va canviar la geografia urbana radicalment: tot es va destruir per construir de qualsevol manera i aviat.

RES NO CANVIA MÉS UNA SOCIETAT QUE L'IMPACTE DEL TURISME DE MASSES

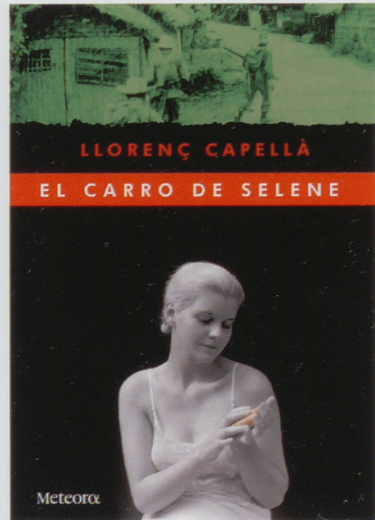

D'entrada, ja vares veure la cara fosca dels canvis.

L. C.: Sí. Sense negar-ne la cara lluminosa. Però el que per una banda significava progrés, oportunitats i esperança, per l'altra significava destrucció i abús.

Literàriament, quines ambicions teníeu, tant personals com per al conjunt de la literatura catalana?

L. C.: No m'ho plantejava gaire, perquè tenia clar que la situació de la literatura catalana aniria al compàs de la del país. I, al principi dels setanta, la situació del país podia generar tantes esperances com depressions. Somiar era gratis. El camp polític d'aquell moment incloïa tota classe de partits – maoistes, marxistes, etc. –, els quals et prometien des de la independència fins al paradís proletari.

G. F.: O tot a la vegada.

L. C.: O tot a la vegada, sí. Aleshores, la cultura catalana estava dins tot aquell batibull. A més, jo mantenien una relació d'amor-odi amb la literatura catalana. D'amor, perquè sabia que la llengua i la cultura catalanes eren les meves; i d'odi, perquè tenia unes connotacions polítiques en les quals jo no em sentia reflectit. Mossèn Alcover, Miquel Forteza, Miquel Ferrà o les tertúlies dels germans Massot, aleshores em semblaven la representació d'un món conservador i petit. Sentia que la literatura de Mallorca donava l'esquena a unes realitats vives i importants, que jo vaig intentar incorporar fent llibres com *Quinze empresaris mallorquins* i *Mallorca* i el món obrer.

G. F.: La situació general feia molt difícil tenir projeccions sobre el futur, perquè tot depenia d'un home: de si, a aquest home, qualcú el matava o si es moria tot sol, de com els partits s'organitzarien quan l'home en qüestió desaparegués, de quina part del bolic ens tocava...

Tot era molt complicat. Des de la darrerria dels seixanta, he anat molt a Madrid. Una de les coses que em feien gràcia d'anar a Madrid aleshores, i que encara passa, és que sembla que el món sempre és a punt de girar de dalt a baix. La mort de Franco, certa i segura per aquesta mateixa setmana, no et pots imaginar quantes vegades la vaig viure! Deien que s'havia de morir i el «tio» encara anava a caçar; està fet d'ell, repetien, quan en realitat estava fet de nosaltres...

Ideològicament, senties el mateix descontentament que en Llorenç respecte de la literatura catalana?

G. F.: No, perquè la meua entrada en la literatura catalana no va ser a través del corrent conservador

representat per aquells autors, sinó a través de Josep Maria Llompart i Jaume Vidal Alcover. Diràs que no prengueren la Bastilla, cert, però ja et feien llegir Rimbaud i Proust. No eren gens carrinclons, tenien un bagatge cultural molt important i estaven oberts al món. A més, jo completava la seva influència amb la influència sempre relativitzant de Llorenç Vilalonga.

L. C.: També va ser important, per a tu, la figura de Bartomeu Barceló.

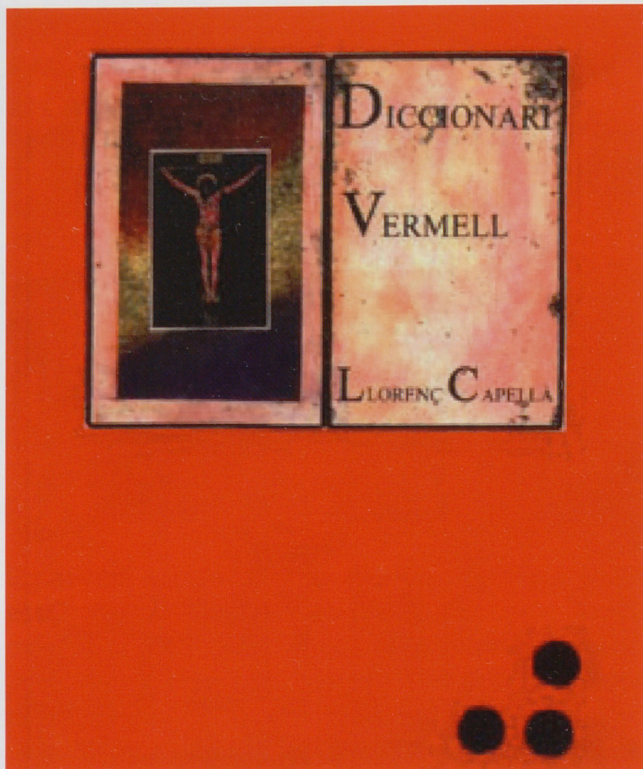
G. F.: Sí. També em va ajudar molt estar en contacte amb el continent des de jove, sobretot amb Barcelona. Record que en Joan Fuster es va inventar una cosa que ell li deia, amb la seva conya habitual, Formació de l'Esperit Nacional –una assignatura de Falange, en aquell temps.

Fuster es va inventar això per enviar joves del País Valencià a Catalunya, i no sé com ni per què, jo també hi vaig acabar anant. Ens feren xerrades, ens explicaren coses, coneguèrem gent... Per tot plegat, jo no vaig associar mai la llengua i la literatura catalanes ni al conservadorisme d'aquí ni a la burgesia de Barcelona.

Encara hi ha sectors que, interessadament, associen la literatura catalana a una cosa burgesa, artificial, poc popular.

L. C.: És cert. Ara, però, és més fàcil veure que aquesta idea és falsa. Abans, no era tan senzill.

G. F.: En aquest sentit, va ser important la feina del PSUC, el primer partit polític que va parlar de normalització lingüística i d'una llengua comuna a tot un poble. Pere Portabella, proper al PSUC, deia que la burgesia havia d'adonar-se que la llengua i la cultura no eren seves.

L. C.: Des d'aquí, les coses es veien d'una altra manera. En Portabella podia parlar d'una burgesia catalana que havia segrestat la cultura. Aquí, en tot cas, hi havia una burgesia –si és que podem parlar de burgesia, jo crec que no– que havia recollit les miques de la cultura.

G. F.: La burgesia mallorquina era totalment indiferent a la cultura.

L. C.: No era burgesia, només era gent rica.

G. F.: Sí, d'una indigència intel·lectual i cultural que feia por.

La tropa de narradors (escriptors) mallorquins que sortíreu entre la darrerria dels seixanta i al principi dels setanta (vosaltres, Antònia Vicens, Maria Antònia Oliver, Biel Mesquida...) tenguéreu coetanis tant al País Valencià (els Joan Francesc Mira, Josep Piera i companyia) com a Catalunya (els Jaume Cabré, Jaume Fuster...). Quina relació hi teníeu i hi heu tengut? Sentíeu afinitats estètiques, ideològiques, etcètera?

L. C.: Jo sempre he sentit que País Valencià, Catalunya i Illes Balears presenten òptiques molt diferents. Som un mateix país, però seguim ritmes socials i econòmics diferents. Això, inevitablement, fa que les nostres literatures siguin diferents, també. El que deia Oriol Pi de Cabanyes no tenia

res a veure, al principi, amb el que podíem dir jo, Maria Antònia Oliver o Antònia Vicens. Després, a mesura que va anar passant el temps, tot es va anar unificant, perquè adquirírem més coneixements i, naturalment, la base era la mateixa.

ELS VUITANTA VAREN SER COM UN VERÍ LENT

Vols dir que hi havia més sensació de pertànyer a un tot compartit el 1989 que el 1971?

L. C.: La sensació de pertànyer a un tot sempre hi era i hi ha estat. Però hi havia un gran desconeixement d'aquest tot. Te l'imaginaves, el creaves, l'estimaves... Però res més, no el coneixies realment. Al principi dels setanta, jo sabia que, al País Valencià, hi havia Joan Fuster i Josep Palàcios, però poca cosa més.

G. F.: Jo vaig viure a Barcelona als setanta, però, a part de conèixer els meus coetanis, no m'hi vaig fer mai gaire perquè mai no he estat, igual que en Llorenç, de formar part de la societat literària. Jo em feia més amb un altre tipus de gent, relacionada amb el món de la cultura, sí, però a través d'altres canals: arquitectes, dissenyadors, músics, publicistes... Sí que coneixia escriptors, però parlàvem poc del món literari: què ha fet aquell, o què ha fet aquell altre...

L. C.: Jo, això, tampoc no ho he fet mai, i encara menys aleshores: el món era massa interessant; hi passaven tantes coses, que limitar-nos al món literari hauria estat una opció empobridora. Era una època fosca, clara, amb aigua, amb sol, però sobretot era una època rica. L'aventura era al carrer. Et feia més ganes comentar l'actualitat –a través de la qual mostrar el teu món literari i les teves idees literàries– que no pas parlar de llibres, d'escriptors i de teories de la literatura.

Vàreu viure els anys vuitanta com un desengany? Tant en l'aspecte polític com en el personal, de veure que l'objectiu de ser un escriptor normal en una literatura normal no era tan senzill –o possible– com semblava abans de la mort de Franco.

G. F.: Sí. Els vuitanta varen ser com un verí lent. Aquesta idea de ser un escriptor o no, però, mai no me la vaig plantejar. Mai no m'he proposat de ser escriptor. Fins i tot ara, m'hi sent incòmode, amb la idea de ser escriptor.

Guillem Frontera

L. C.: Que punyetes...

G. F.: Sí, perquè sovint tenc la sensació d'haver estat un escriptor ocasional. Un escriptor és algú que està 365 dies a l'any en relació amb alguna obra que està escrivint, i jo estic 365 dies a l'any en relació amb la literatura, sí, però la literatura llegida. No sempre estic reunint materials per escriure, ni encara menys escrivint.

L. C.: Per a mi, l'ambició literària es confonia amb l'ambició de viure, de tenir interès en les coses, de viure intensament. L'ambició per fer una gran obra? No ben bé. Ambició per escriure bé, sí, però també i sobretot per viure intensament el dia a dia.

Què pensau del fet que, ara que heu tornat a publicar en editorials de Catalunya, heu tengut molta més repercussió que quan publicàveu a Mallorca?

G. F.: Jo mai no he notat cap diferència entre el tracte que m'han dispensat a mi i a algú nascut, posem, al Camp de l'Arpa. Sí que hi ha una certa discriminació, però depèn de les proximitats físiques. Maria Bohigas i l'editor de Meteora treuen un llibre i hi estan molt damunt i l'acompanyen, i, en una tarda, poden tocar molts botons de mitjans molt importants. A Mallorca, quan has tocat tres botons –i és important tocar-los–, ja els has tocat tots.

L. C.: La diferència que jo he notat no crec que sigui gaire diferent entre el tracte que rep un escriptor de Cadis i un de Madrid. D'altra banda, des del moment

que em consider un autor català, em consider igual que un autor nascut a Gràcia. Ara, els llibres editats aquí arriben amb dificultat als lectors de Catalunya, i això s'hauria de subsanar.

G. F.: Jo crec que es comença a subsanar.

L. C.: També s'ha de dir, però, que hi ha editorials que, des del moment que no tenen el mercat català dins el seu interès, han publicat molt malament. I clar, si no fas un llibre que sigui competitiu, difícilment tindràs èxit. Ara, això sí que s'està subsanant.

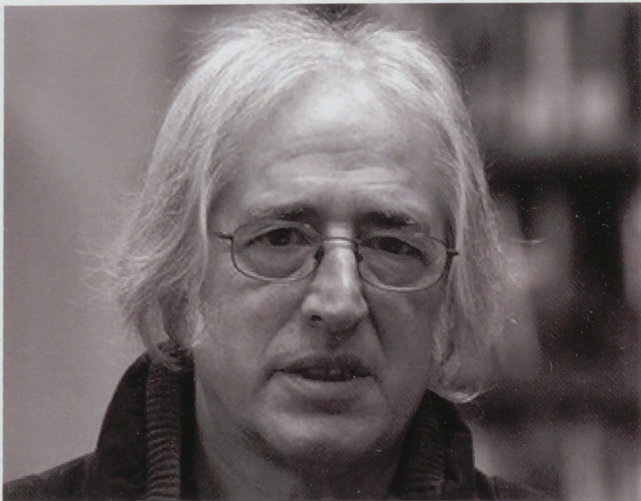
G. F.: El problema de les editorials d'aquí és el mateix que el de moltes d'allà: el difícil accés als grans punts de venda. El que sí que ha canviat és que ara les editorials d'aquí treballen amb una voluntat molt més universal. Fa anys era impensable que a les editorials d'aquí –excepte l'editorial Moll a les millors èpoques– els interessàs publicar literatura estrangera de qualitat. Feia la impressió que ho deixaven per a les editorials de Catalunya. Ara, això s'ha acabat.

És cert. Per trobar Thomas Bernhard, Walter Benjamin o segons quin Hugo menor, has d'anar a El Gall, a Lleonard Muntaner o a Ensiola.

G. F.: Exacte.

Els darrers seixanta anys de la història de Mallorca han estat un error, una decepció, un caos amb efectes beneficiosos i efectes perniciosos...?

L. C.: Hi ha hagut moltíssims canvis socials,

Llorenç Capellà

Llorenç Capellà

paisatgístics, econòmics... Però el rerefons de la societat mallorquina –hi insistesc– és el mateix. Hi ha el caciquisme de sempre, una mica evolucionat. La classe nova sorgida amb el turisme, que podia donar una dimensió positiva als canvis que es produïren, va optar per deixar-se assimilar als poderosos de sempre. El que hi ha hagut –i hi ha– és un provincianisme absolut, erigit damunt de la idea del nou-ric, la destrucció i la misèria.

FOMENTAR LA MEDIOCRITAT ÉS UNA FORMA DE PERPETUAR EL CACIQUISME

Ha predominat la part fosca de les transformacions?

L. C.: Ha predominat la part buida, més que la part fosca. L'encefalograma pla. Quan es produeixen uns canvis tan dràstics i ràpids com els que hi hagué a Mallorca, inicialment predomina la part fosca del nou estat de coses, però després s'evoluciona cap a una nova estructura, amb més virtuts i més aspectes positius. Aquesta evolució no s'ha produït, aquí. Som el que hem estat sempre. I, a més, amb tics tan còmics com tornar a posar en dubte la unitat de la llengua i d'enverinar la relació amb Catalunya, o el de potenciar els tòpics i fer folklòrica la pagesia. És el que fa Bauzá amb les sobrassades, que intenta convertir en símbol de Mallorca.

G. F.: I l'escala figueralera! Unes sobrassades penjant d'una escala figueralera, mare meva! Només hi falten les tomàtiques!

L. C.: El poc respecte pel paisatge, la mercantilització de la cultura –la idea de fer carreres universitàries

que puguin servir a l'hostaleria–, la substitució dels cacics de la terra del passat pels cacics de l'hostaleria d'avui –Barceló, Fluxà, Escarré–, el foment de la mediocritat... Fa uns anys, un dels hotelers principals de Mallorca parlava amb un empresari amic seu. L'hotelier volia contractar un informàtic i va demanar a l'empresari si en coneixia cap de bo. L'empresari li va dir que sí, que en coneixia un de boníssim. Quina va ser la resposta de l'hotelier? «No! Si és tan bo, no el vull, que li hauré de pagar molt!» Això és el triomf de la mediocritat. Fomentar la mediocritat és una forma de perpetuar el caciquisme.

També es pot aplicar a la política, això, on en general s'ha donat camp per córrer als polítics sense visió de país ni ambició?

G. F.: Sí, els millors han fugit de la política, s'han quedat als seus despatxos. Han preferit fer negocis que fer política. Subscriu tot el que ha dit en Llorenç sobre el tema, però, a més, hi afegiria que les Illes Balears –sobretot Mallorca– estan flotant damunt d'una espècie de versió oficial, feta de falsos dogmes, que interessa de fomentar als que controlen l'illa i que els ciutadans no qüestionen per res. Tenim acceptat, per exemple, que el turisme és el millor que ens pot passar. El turisme causa uns estropells brutals al país, al paisatge, al paisanatge, i té uns efectes crida tumultuosos que no donen temps a l'assimilació i provoquen un país ingovernable. El vuitanta per cent de la població ja no sap què vol dir ser mallorquí. Hi ha moltíssima població que ja no sabem on arrela, que arrela entre el Club de Mar i les cuines d'un hostal de dues estrelles, però que no van més enllà. Tot això són efectes d'un tipus concret d'economia. I si aquesta economia enriqueís tota la societat, encara podríem discutir-hi i mirar d'acceptar-la. Però és que enriqueix molt als cacics de sempre i enriqueix discretament als seus cans de

Guillem Frontera

bou, però després tenim una de les poblacions més empobrides. Com és possible que una societat que genera tants de doblers tengui tants de problemes per sufragar unes bones sanitat i educació? Això és propi de països...

SI NO COMENÇAM DEMANANT UN RÈGIM FISCAL JUST, NO SEREM CAPAÇOS DE RES

Colonitzats?

G. F.: Sí. I els culpables som els mateixos mallorquins. Si no començam demanant un règim fiscal just, no serem capaços de res. Cal consciència i sentiment de país, i no n'hi ha, almenys entre les classes dirigents.

L. C.: La idea que hi ha el turisme o la mort és falsa, neix d'un desconeixement absolut de la història del país. Des del 1860 i fins al 1936, Mallorca va viure diversos processos d'industrialització importants; en origen, la indústria turística –teoritzada per Oliver i Amengual– estava enfocada a ser de qualitat i a conviure amb aquella pluralitat d'indústries.

G. F.: Els textos fundacionals de Foment del Turisme són exemplars, en aquest sentit. Eren fets per gent de país, i ara pareix que no en tenim, de gent de país.

L. C.: Tot allò s'acaba el 1936 i, quan es reinicia a partir dels seixanta, amb l'arribada del turisme de masses, es procura que no torni a haver-hi brots de burgesia pensant amb consciència de país. Fraga ho va dir molt clar: Mallorca havia de ser el rebost de les divises d'Espanya. I Montoro diu el mateix. En aquest sentit, les Balears necessitaven la

desmemòria més absoluta, perquè només des del desmemoriamment se les podia obligar a fer l'únic que volen que faci: donar divises.

G. F.: Sí, i tot això no vol dir que no pugui haver-hi turisme. Hi havia gent que veia el turisme com un motor de modernitat i una oportunitat de regeneració, de crear vasos comunicants entre diferents cultures: els que venguessin aquí ens ensenyarien la seva cultura i nosaltres els ensenyàriem la nostra... Hi ha un urbanista nord-americà (l'he citat tantes vegades que n'hauria d'aprendre el nom) que diu que es pot fer tot, però a poc a poc. És a dir, pot venir gent de fora –no passa res!–, i, a més, la gent ha de poder viure dignament –no hem de reduir prioritats essencials a si ens embruten el carrer o no–, però, en tromba, qualsevol moviment migratori és nociu. Aporta coses bones, sí, però bàsicament és nociu. L'organització d'un turisme eficaç, tant econòmicament i urbanísticament com socialment, s'hauria pogut desplegar amb un tempo que hauria permès la integració dels nous; bé, integració és un terme que no m'agrada, m'estim més parlar d'arrelament.

L. C.: Per demostrar que una altra turisme hauria estat possible, basta parlar d'Adan Dhiel i l'Hotel Formentor dels anys trenta. Era un centre on es relacionava turisme, cultura... I mira en què s'han convertit, avui, les Converses de Formentor, en què un dels cacics del turisme de l'illa convida quatre escriptors a prendre whiskies al seu hotel durant un cap de setmana i tots plegats parlen de les seves coses, o ni en parlen.

Què significa ser mallorquí, avui?

L. C.: Ser mallorquí és una circumstància. Jo som mallorquí perquè som català. La catalanitat té una especificitat mallorquina, com també la té tortosina

Llorenç Capellà

o empordanesa. L'especificitat ve de parlar d'una determinada manera, d'haver-te amarat d'un paisatge, etc. Però jo no entenc la mallorquinitat sense fer part de la catalanitat. Jo form part d'un país que es diu Catalunya –o Països Catalans–, i la meva sort o dissort van lligades a aquest país, no a la mallorquinitat.

G. F.: Jo el valor més, el concepte de mallorquinitat. Per una qüestió funcional. És més fàcil passar del concepte de mallorquinitat a un de més ampli que no passar d'un de més ampli al concepte de mallorquinitat. El meu ideal de mallorquinitat es basaria en tot aquell conjunt de sentiments lligats a una memòria històrica que et permet jutjar quin valor té qualsevol alteració al paisatge, per exemple. La memòria històrica està feta de coneixement, respecte i records, i et dóna uns elements de judici suficients per prendre decisions correctes respecte del país on vius i estàs arrelat.

L. C.: El problema és recuperar la memòria històrica. Fa poc, vaig entrevistar Guillem Balboa, que es presenta com a cap de llista de MÉS per Alaró a les eleccions municipals de maig. Va arribar de Guinea quan era petit, i em va contar que el primer que feren els espanyols, a Guinea, va ser rompre amb la memòria històrica.

G. F.: Canviar els topònims és una de les coses que

primer fan els conqueridors d'un territori, perquè els topònims són un vincle bàsic amb el passat i, per tant, amb la memòria històrica. Una de les coses contra les quals el ministre Wert combat amb més força és la recuperació de la memòria històrica. Un intel·lectual que vaig conèixer a Algèria em deia que els primers algerians de la colònia francesa trobaven estrany que, als llibres de text, els explicassin que els seus avantpassats eren els gals, però que, als de la seva generació, ja no els va semblar tan estrany. Els gals no eren els avantpassats dels algerians, però se'ls va imposar una història que no era la seva. I encara ells, que varen poder recuperar la pròpia història...

PERE SERRA: UN EMPRESARI CAPAÇ D'APOSTAR PELS CANVIS, PER LA CREATIVITAT

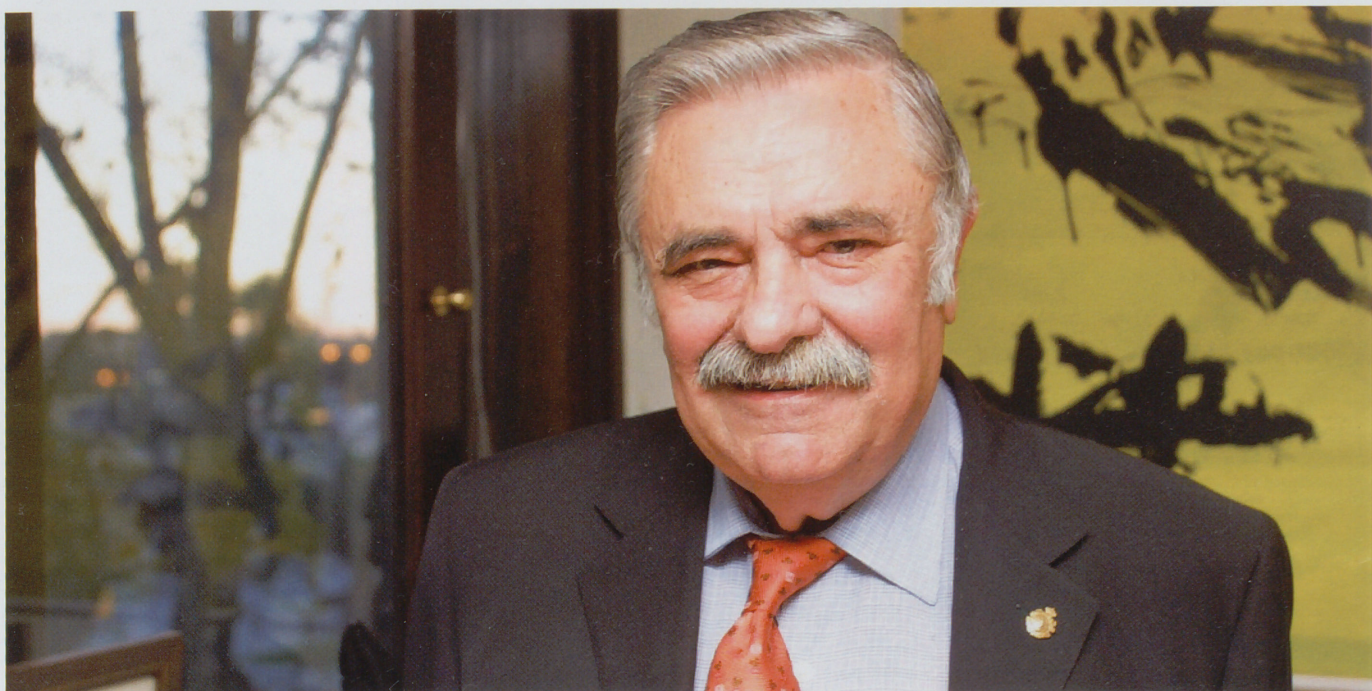

Molts no poden recuperar-la mai, no. Molts dels orgullosos guerrers zulus que combateren contra l'imperi britànic no eren ètnicament zulus, sinó que eren de tribus conquerides pels zulus tres-cents anys enrere. O sigui, lluitaven i donaven la vida a favor de l'imperi que els havia colonitzat en el passat contra l'imperi que els intentava colonitzar en el present. Quin sarcasme.

G. F.: I sovint es diu que la història tard o d'hora farà justícia. I no: la història gairebé mai no fa justícia. Gairebé mai.

Teniu en comú l'amistat i la col·laboració professional amb Pere Serra. Quina importància diríeu que ha tengut en la cultura i el periodisme mallorquí dels darrers cinquanta anys?

L. C.: Jo no el vull adjectivar. Com que Pere Serra ja té una biografia, que la gent miri tot el que ha fet al llarg de la seva vida: els dos diaris que ha tirat endavant, un dels quals va ser el primer diari en català de Mallorca, el museu des Baluard i el de can Prunera, la Gran Enciclopèdia de Mallorca, l'Enciclopèdia de la Pintura i l'Escultura de les Illes Balears... Són fets i projectes realitzats que parlen per si mateixos. Si cada empresari aparegut als seixanta, setanta i vuitanta hagués fet el que ha fet Pere Serra, parlariem d'una altra Mallorca. Que la seva biografia té clarobscur? És clar, com totes. Quan es faci balanç de la vida de Pere Serra, però, es veurà tot això, i també la manera com ha ajudat, o ha estat al costat, de molts escriptors i molts artistes plàstics. Si tu mires el que hi havia fa quinze anys, la majoria del món intel·lectual i artístic

Pere Serra

de l'illa es movia entorn del grup Serra. Això vol dir que estam parlant d'un empresari capaç d'apostar pels canvis, per la creativitat.

G. F.: En Pere és, ha estat sempre, un home obsessionat per construir Mallorca. En un moment donat, va veure que tenia eines i capacitat d'influència per omplir molts dels buits que hi havia aquí. I va començar a utilitzar-les: perquè Mallorca tengués un bon museu d'art, i una bona enciclopèdia, i un diari en català... Pere Serra també ha estat un dels que més ha fet per intentar evitar la mort de l'editorial Moll, i això no s'ha dit gens.

Una cosa que tampoc es diu d'ell és que, més enllà de ser un gran col·leccionista d'art, una part important de la seva col·lecció neix de l'ajuda directa als artistes. Hi ha un munt d'obres que no les tendria, si no hagués vist que hi havia artistes necessitats. I això no sé si tots els artistes a qui ha

---

**MENTRE VIUS,
HAS DE TENIR
TOTES LES AMBICIONS**

---

ajudat en un moment o altre ho saben reconèixer... Estic segur, en qualsevol cas, que, quan es compti què ha fet tothom, Pere Serra serà l'empresari que millor haurà entès el país com un espai en el qual s'havia de construir el futur.

Molts altres que ho podien haver fet no ho han fet, o ho han fet en una mesura molt petita. En Pere hi creu molt, en el país. Té necessitat de creure-hi, i, com que allò que veu no li agrada, mira d'anar-hi posant remei.

Per acabar, com veis el futur, el vostre, el de Mallorca?

G. F.: «El futuro es muy oscuro trabajando en el carbón», va dir Antonio Molina.

L. C.: Sí, tothom s'hi identificava, amb aquest vers, als anys cinquanta. Col·lectivament, jo crec que Mallorca hauria de tenir un anhel immediat, que és desfer-se de la política de Bauzá, Rajoy i la FAES. Tot el que ha fet en Bauzá està escripturat en el programa de la FAES. També hauríem de recuperar la memòria històrica del país. I et diria que hauríem de ser feliços, però no hi crec, jo, en aquesta paraula.

G. F.: Hauríem de ser feliços com un bunyol dins la mel.

L. C.: Quant a les ambicions personals, es tracta de tenir-les totes. Mentre vius, has de tenir totes les ambicions.

G. F.: Tant l'actitud d'en Llorenç com la meua, pot resumir-se amb la fórmula de Gramsci que parla del «pessimisme de la intel·ligència i l'optimisme de la voluntat». També ho podem dir amb uns versos de n'Espriu: «Parlo d'esperança, desesperança».

EL COR DE MALLORCA L'EXPERIÈNCIA DEL PELEGRÍ

Àudio immersiu 3D - Sound experience 3D
La primera experiència d'àudio 3D a Mallorca!!

Visita "El Cor de Mallorca" i el Museu !!!

SANTUARI **DE** LLUC

TRICENTENARI 1715-2015 TERCER CENTENARI DE LA CONQUESTA BORBÒNICA DE MALLORCA

Dèiem en l'editorial, dedicat a Climent Garau, que la nostra història té les fites ben clares, al marge que siguin molts ens que persisteixen a crear confusió al relat que hem anat ordint des del 1229. La història cultural, tal i com l'entendem avui, forma una unitat i constitueix un sol cos amb Catalunya i tot allò que significa, culturalment, geogràficament i històricament. Amb tot allò que tenim globalment en comú i allò que ens uneix parcialment. Participam d'una llarga història, com la que començarem a protagonitzar l'any 1229, una història que persisteix viva més enllà dels intents de colonització per la monarquia borbònica.

LA COMISSIÓ CÍVICA DEL TRICENTENARI-OBRA CULTURAL BALEAR (1715-2015)

Els monarques tampoc no articularen completament aquell Regne de Mallorca. I aquest defecte de naixement ha estat aprofitat per tots els poders per a tenir-nos com un poble petit, perifèric, el qual podia ser xuclat, amb la connivència de les oligarquies dominants.

Quan la llengua catalana havia esclatat amb el prodigiós geni de Llull, també amb Turmeda, els monarques s'allunyaren encara més i es decantaren per una llengua que podria haver estat germana, la castellana, però que els reis i els intel·lectuals cortesans la feren enemiga i opressora de la nostra, fins que la monarquia esdevingué la font de lleis punitives per als infants que parlaven la que, mai

més ben dit, era la llengua materna. Des de 1715, amb la Nova Planta, que no anomena la llengua però que li ofereix la sepultura, que semblava inevitable, els governs absoluts i constitucionals, de dretes o d'esquerres, han consensuat l'anorreament de tota diversitat cultural i lingüística.

Justament durant aquest 2015, a les Illes Balears s'ha reivindicat amb contundència la llibertat perduda el 1715 i, per liderar aquesta vindicació, es constituí **la Comissió Cívica del Tricentenari-Obra Cultural Balear (1715-2015)**. Aquesta entitat ha anat fent una tasca de reivindicació, de divulgació i de recuperació dels elements simbòlics perduts, fins al punt de convertir-se en un dels grans referents cívics i polítics de més actualitat al llarg d'aquests mesos.

La intervenció de Bartomeu Mestre en la Sala de Plens del Consell de Mallorca, el setembre de 2015, ha esdevingut un dels signes i moments estel·lars de la repercussió política del missatge de dita comissió. No és el moment de fer memòria de tot el que s'ha fet, sinó de sumar-nos també als actes del Tricentenari i contribuir-hi, amb la humilitat que ens caracteritza, però amb tota l'energia que cal.

Des d'aquest punt de vista volem agrair la coordinació d'aquest dossier al professor Damià Pons Pons, membre actiu de la Comissió Cívica del Tricentenari; a Bartomeu Mestre pels seus suggeriments i a tots els autors que han participat en aquest plec, com són Llorenç Buades Castell, Josep Amengual Batle, Joan Miralles i Montserrat, Mateu Morro i Marcé i Guillem Morro Veny.

LA PORCIÚNCULA

"L'ESGLÉSIA DE CRISTALL"

UNA MOSTRA DE LA HISTÒRIA DE MALLORCA

"LA IGLESIA DE CRISTAL"

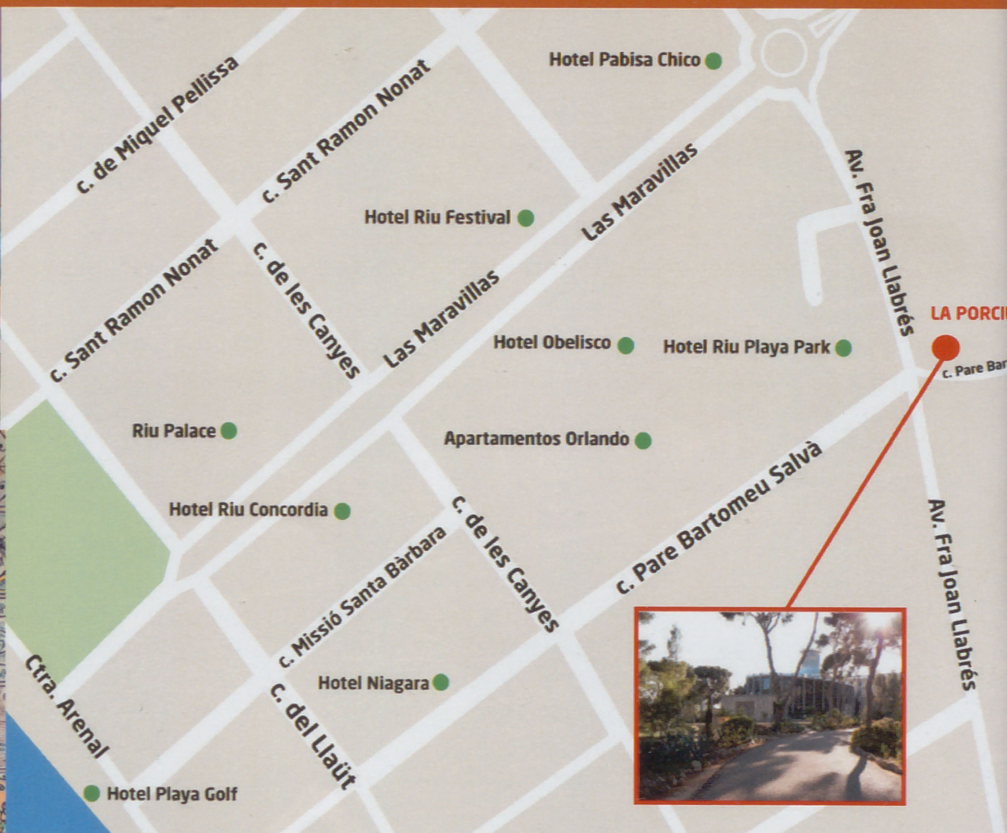
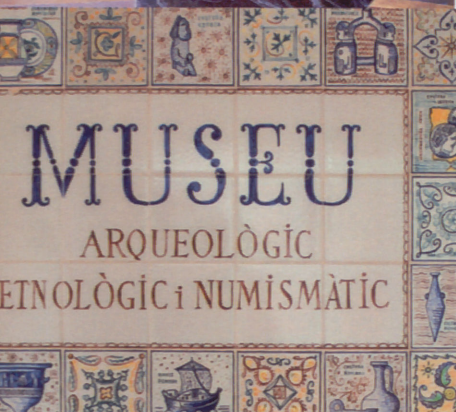
UNA MUESTRA DE LA HISTORIA
DE MALLORCA

"THE GLASS CHURCH"

AN EXHIBITION ON MAJORCA'S HISTORY

"DIE GLASKIRCHE"

EINE AUSSTELLUNG DER
MALLORQUINISCHEN GESCHICHTE

MUSEU
ARQUEOLÒGIC
ETNOOLÒGIC i NUMISMÀTIC

RUTA
FRANCISCANA
MALLORCA

Convent de Sant Francesc
Convent de La Porciúncula
Santuari de Cura
Casa/Museu Fra Juníper Serra

OBERT 10:00 - 18:00

DIUMENGES 10:00 - 14:00

CONVENT DE LA PORCIÚNCULA · FRANCISCANS T.O.R. · Avinguda Fra Joan Llabrés, 1 (Arenal)

LA GUERRA DE SUCCESSION I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES INSTITUCIONALS, CULTURALS, ECONÒMIQUES I SOCIALS

CRONOLOGIA

Llorenç Buades Castell

I. LA GUERRA DE SUCCESSION

1700

3 d'octubre. Testament del rei Carles II a favor del duc d'Anjou, Felip de Borbó, influït pel conseller Portocarrero en la seva agonia.

1 de novembre. Mor Carles II sense descendència.

1701

30 de juny. Felip V comunica el nomenament del nou virrei de Mallorca: l'aragonès Francesc Miquel de Pueyo.

28 d'agost. El jurat en cap Gabriel Fuster s'oposa a la voluntat del nou virrei de jurar només els privilegis en ús i reivindica el jurament dels privilegis sense cap limitació.

7 de setembre. S'acorda l'Aliança de l'Haia entre Anglaterra, Holanda i el Reich contra els Borbons de França i Felip V.

1702

19 de juny. L'austriacista Nicolau Truyols jura el càrrec de procurador reial del Regne de Mallorca.

20 de juliol. Publicació a Mallorca de l'estat de guerra contra holandesos, flamencs i anglesos.

22 de setembre. Jordi de Villalonga, després de moure els fils contra l'austriacista Nicolau Truyols, obté el títol de procurador reial del Regne de Mallorca.

10 de desembre. El bisbe Francisco de la Portilla fa arrestar vuit clergues i el virrei fa detenir quatre homes contraris a Felip V.

1703

Setembre. Es formalitza a Viena el lliurament dels drets successoris espanyols a l'arxiduc Carles, proclamat rei d'Espanya.

1704

6 de juny. Declaració de guerra dels Borbons contra Carles III, i contra Portugal.

31 d'agost. Arriba el virrei filipista Baltasar Cristóbal Ixar Portugal i Escrivà.

1705

Maig. Alçament militar austriacista a Barcelona
Agost. Alçament maulet (camperols armats) a València contra Felip V.

17 d'agost. Tropes austriacistes desembarquen a Dénia, dirigides pel general Basset.

10 i 11 de setembre. Tropes del borbònic Salazar cremen Verger, Xaló, Ondara, Benissa, Pedreguer, Alcalalí i el Raval de Dénia. Demanen la capitulació de Dénia, però el general Basset s'hi nega. Bloquegen Dénia.

9 d'octubre. Barcelona, capital austriacista, després de capitular davant les forces de lord Peterborough.

22 d'octubre. L'arxiduc Carles entra a Barcelona on el 7 de novembre jura les constitucions catalanes i és proclamat rei.

16 de desembre. Joan Baptista Basset i les tropes austriacistes entren a València.

1706

25 de juny. L'exèrcit de Carles III entra a Madrid, on és proclamat rei el 2 de juliol.

9 d'agost. El Consell de Guerra austriacista celebrat a Guadalajara aprova l'expedició a Mallorca.

19 de setembre. L'estol de Leake salpa de València cap a Eivissa, on arriba dia 22 i el seu governador, José Ponce de León, es fa partidari dels Àustries

24 de setembre. El virrei de Felip V a Mallorca, Ixar, prepara dues companyies dels 200 contra l'estol anglès i holandès format per 28 vaixells que arriben a la badia de Palma el dia 25. Des de la nau Espherlin, el marquès de Savellà insta les

autoritats de Mallorca a proclamar rei a Carles III, i desembarca per a negociar la capitulació. El virrei Ixar i el Jurat en Cap Marc Antoni Cotoner rebutgen rendir-se i es mantenen a la defensiva en el fort de Sant Carles. El batalló de Mallorca, format per 600 homes, proclama rei Carles III.

25 de setembre. Els homes d'armes d'Andratx i Calvià són reclamats a Ciutat en suport de Carles III. S'alça un avalot al barri del moll de la Ciutat a favor de Carles III. El jurat en cap, Marc Antoni Cotoner, intenta oposar-se als amotinats. Amb l'objectiu d'acabar amb el dirigent de la revolta, el magistrat Dionís Roger dispara dues vegades contra el líder Salvador Truyols, sense èxit. En resposta, els austriacistes feren el magistrat. A la vegada, arriba el filipista Gabriel de Berga Santacília, oficial de cavalleria, amb altres trenta, muntats a cavall, i dispara contra un dels alçats, però aquest mateix respon amb un tret al pit que el mata. La casa de Gabriel Berga era a la plaça del Mercat, actual palau de Justícia.

26 de setembre. Fugen els presos. Les autoritats es refugien al palau de l'Almudaina, on són atacats pels partidaris dels Àustries, dirigits per Salvador Truyols Olesa, amb el suport de les milícies. Eren uns devers homes. Les companyies «Santa Creu», «Sitjar» i «Boteria» proclamen rei Carles III. Mateu Gual, al front de la companyia dels 200, ordena aturar la revolta austriacista. Els cavallers de Sant Joan també s'hi oposen. Per la seva part, l'armada anglesa i holandesa dispara sis bombes. Després de quatre atacs i del bombardeig, el virrei Ixar decideix capitular.

27 de setembre. El Gran i General Consell capitula davant les forces de Carles III en presència de cinc dels sis jurats, un terç dels consellers ciutadans i militars, bona part dels quals representaven els menestrals i la part forana (23 d'un total de 72).

Aquests acorden 15 punts per a la capitulació, que en bona part són acceptats per Leake

28 de setembre. Marc Antoni Cotoner, jurat en cap de Mallorca i els soldats francesos del castell de Sant Carles, on s'havien refugiat, surten de l'illa cap a la fortalesa de Roses després de capitular. Els pagesos saquegen les cases dels francesos.

4 d'octubre. Carles III és proclamat rei pel Gran i General Consell, que celebra una festa de coronació a Cort. El mateix dia, el governador del castell de Capdepera Jaume Canals Vallés jura homenatge a Carles III, tot i ser filipista.

9 d'octubre. Nicolau Truyols recupera el càrrec de procurador reial del Regne i és destituït el filipista Jordi Villalonga, comte de la Cueva.

9 d'octubre. S'organitzen festes de commemoració de la coronació que duren fins al dia 13.

10 d'octubre. Carles III entra a València.

23 d'octubre. El dirigent austriacista Salvador Truyols Olesa és nomenat alcaid de Sant Marc (castell de Bellver).

13 de desembre. Felip V entra a Madrid.

1707

Gener. Tropes de Felip V recuperen Menorca.

13 de gener. Els francesos de Palma són arrestats a Sant Carles.

26 de gener. Carles III designa el santuari de Lluç, Capella Reial.

28 de març. Primera pedra del Bastió del Camp de la nova muralla de Palma

25 d'abril. Batalla d'Almansa. L'exèrcit francoespanyol comandat pel duc de Bervic venç Galway.

8 de maig. València cau en poder dels filipistes.

8 de maig. Surten de Mallorca 150 artillers en suport de Barcelona.

25 de maig. Presa borbònica i saqueig de Xàtiva. D'Asfeld fa matar tots els que han intervingut en la seva defensa i Felip V ordena cremar-la el 17 de juny, tasca que emprèn el brigadier José Antonio de Chaves.

29 de juny. Felip V aboleix els Furs del Regne de València i del Regne d'Aragó i legisla l'aplicació dels drets de Castella.

14 de novembre. Lleida cau en poder borbònic. Alcoi cau el 9 de gener de 1708 i Tortosa dos dies més tard.

1708

1 d'agost. Boda de Carles III d'Àustria amb Elisabet Cristina de Brunsvic-Wolfenbüttel a Santa Maria del Mar.

1 de setembre. Tropes de Felip V ocupen Reus.

17 de setembre. Tropes angleses i holandeses recuperen Menorca.

17 de novembre. Tropes de Felip V ocupen Dénia, i Alacant es rendeix als filipistes el 7 de desembre.

1709

15 de gener. Climent IX, papa, reconeix Carles III com a rei d'Espanya.

1710

28 de setembre. Carles III entra amb les seves tropes a Madrid .

1711

25 de gener. L'exèrcit francès ocupa Girona

17 d'abril. Mor l'emperador Josep i el succeeix Carles III com a emperador Carles VI .

18 de setembre. Detencions de personatges favorables a Felip V.

27 de setembre. El virrei comte de Savellà surt de Barcelona amb el rei Carles III cap a Frankfurt per a la coronació imperial que es realitzarà el 12 d'octubre.

1713

25 de febrer. Arriba a Ciutat el nou virrei, Josep Antoni Rubí i Boixadors.

15 de març. Es convoca a la població per a la construcció d'una estrada encoberta a la murada de Ciutat.

29 d'abril. Tractat d'Utrecht pel qual Felip V cedeix a Gran Bretanya la propietat de la ciutat i castell de Gibraltar, amb el seu port, defensa i fortalises, i també tota l'illa de Menorca...

21 de juny. Acord de l'Hospitalet per a la retirada de les tropes imperials de Catalunya, Mallorca i Eivissa i l'entrada de les tropes francoespanyoles.

6 de juliol. Retirades les tropes imperials, la Junta de Braços de Catalunya acorda continuar la guerra.

9 de juliol. El virrei Rubí recomana al Gran i General Consell l'ajut a Barcelona, i s'aprova destinar-hi 3.000 quarteres de farina.

14 de juliol. Capitula Tarragona davant el marquès de Ledesma, sense resistència.

25 de juliol. Tropes del duc de Popoli arriben davant les muralles de Barcelona. El duc sol·licita l'obediència de la ciutat a Felip V, que és rebutjada el mateix dia.

3 d'agost. El duc de Popoli envia el marquès d'Ordoño a Mallorca, amb 500 soldats i amb l'ordre de rendició de l'illa en aplicació dels acords de l'Hospitalet. El marquès de Rubí s'hi oposa.

13 i 29 d'agost. Els filipistes cremen Manresa i Terrassa.

2 de setembre. El general José de los Ríos es dirigeix de nou sense èxit al marquès de Rubí exigint que les tropes imperials abandonin Mallorca.

25 d'octubre. Acudeixen a Barcelona per a donar suport a la seva defensa 53 artillers mallorquins, reclutats per Francesc Antoni Vidal i comandats pel capità Joan Saurina i el tinent Bartomeu Ballester.

Desembre de 1713. Àustria i França inicien negociacions de pau a la ciutat de Rastatt.

1714

Gener de 1714. Alçament general a Catalunya contra les tropes borbòniques.

4 de març. El duc de Popoli fa bombardejar Barcelona.

14 de març. Els consellers de Barcelona decreten la militarització total i ordenen als no afiliats a la Coronela que formin companyies a part o que ingressin en les existents.

9 de maig. El duc de Popoli torna a bombardejar Barcelona.

6 de juliol. La manca d'efectivitat del setge a Barcelona fa que el duc de Popoli sigui rellevat pel duc de Bervic.

Setembre de 1714. El virrei Rubí envia a Jose Ponce de León a Nàpols en demanda de reforços militars.

11 de setembre. A instàncies de Villarroel, ferit Rafael Casanova, s'intenta la capitulació amb el duc de Bervic a partir del respecte als furs de Catalunya i Mallorca. Bervic rebutja el seu manteniment i es compromet només a respectar les vides dels assetjats. Davant la dramàtica situació de la ciutat, s'accepta la capitulació.

16 de setembre. Abolició de la Generalitat de Catalunya, el Consell de Cent de Barcelona i el Braç militar de Catalunya.

18 de setembre. Manuel Desvalls rendeix el castell de Cardona al comte de Montemar.

13 d'octubre. Arriba el general Dancourt, comandant de sis vaixells, a prendre possessió de Mallorca i ofereix al virrei Rubí 100.000 escuts per a la rendició, sense èxit, a la vegada que el virrei demana ajut a l'almirall Wishart a Menorca. Cinc dies més tard, les naus de Dancourt abandonen Mallorca.

1715

Construcció d'una bateria a Tacàritx (Mal Pas) i punta de sa Guarda (Alcúdia). Inici de les obres de fortificació de Manresa (Alcúdia).

6 de gener. Mostra general militar de la Coronela a Palma.

2 de febrer. Arriben provinents de Nàpols els navilis San Genaro, El Pardo, La Trasta, El Virrei i El Estudiante, amb 2.225 soldats per a la defensa. Els soldats s'allotgen en el castell de Bellver i a les sitges (quarters del Sitjar) de Santa Catalina.

27 de febrer. El virrei Rubí ordena desocupar els ravalers de la Porta Pintada, de la Porta de Jesús i de la Porta de Sant Antoni i la seva destrucció per raons defensives.

3 de març. Revista del regiment de miquelets. La Coronela s'ofereix per a la defensa de la marina de llevant. La confraria de sant Jordi aporta seixanta cavalls amb selles i pistoles. Els principals partidaris de Felip V són reclosos o deportats.

4 de març. Els picapedrers de Mallorca participen de les obres d'actualització del sistema defensiu. El virrei Rubí demana la contribució de seixanta cavalls per a la defensa.

5 de març. Una companyia alemanya va cap a Alcúdia per a la defensa. Desplacen nou canons cap a Santa Ponça (dia 6) i Francisco Mariscal surt cap a Cabrera per a defensar-la amb vint soldats (dia 8).

12 de març. Mallorca es divideix en dotze districtes de guerra i un total de 2.000 forans armats d'escopetes, baionetes i pistoles es mobilitzen per a la defensa (dia 15).

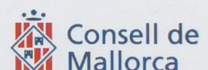
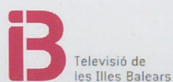
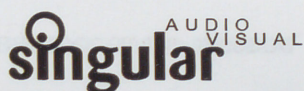
Una coproducció
d'IRU i SINGULAR AUDIOVISUAL

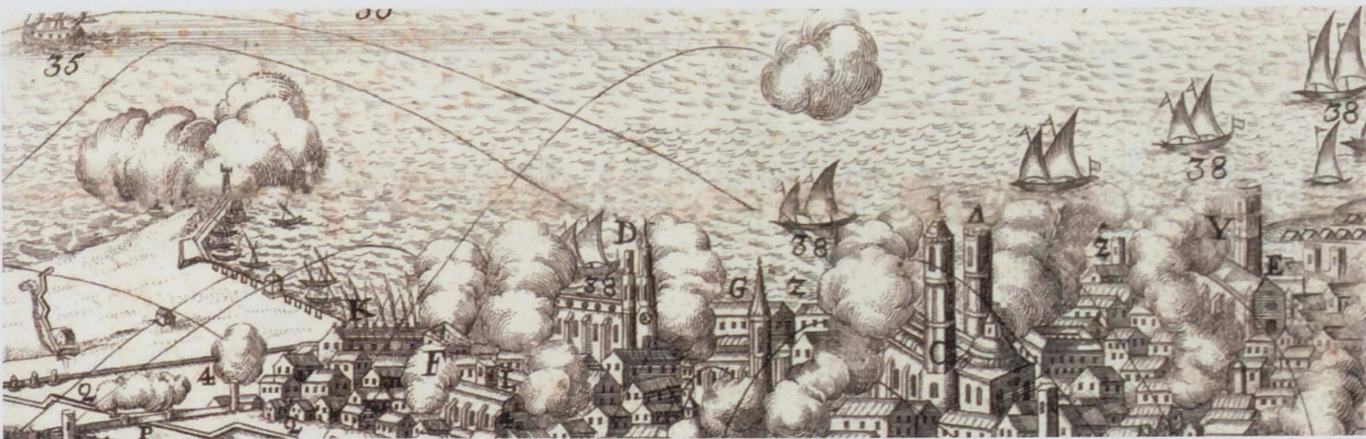
Guió i direcció
ANTONI MIR

L'OBRA D'UN GEGANT

La serra de Tramuntana i Mallorca

DVD
JA ÉS A LA VENDA
A XOCOLAT CENTRE
PER 15€

16 de març. Concentració de cavallers a la Porta de Jesús en les obres de defensa traginant senalles, començant pel virrei Rubí, ajudats d'una companyia de 400 dones amb tambor i bandera.

20 de març. Surten seixanta miquelets cap a Cabrera per a la defensa. Es desplacen noves forces cap a Alcúdia.

Abril de 1715. Desembarcament borbònic refusat a Manacor.

11 de juny. Surten de Barcelona cap a Mallorca 404 vaixells francoespanyols repartits en tres divisions, que embarquen quaranta batallons d'infanteria i quaranta-vuit esquadrons de cavalleria i dragons, que fan un total de 29.886 homes i 2.792 cavalls.

13 de juny. Vigies de Banyalbufar avisen d'haver vist l'armada invasora, que es posiciona davant Santa Ponça, cap a on es desplacen el regiment del virrei, els soldats alemanys, els fusellers i la cavalleria. Un destacament austriacista avisa del fondeig des de les bateries de defensa. Dues bateries disparen contra els vaixells comandats per Fradel i, a la vista de l'oposició, parteixen cap a Cabrera i ses Salines. El Regiment de la Sala es desplaça cap a Lluçmajor i s'hi afegeix un contingent de cent homes més per a la defensa d'Alcúdia.

15 de juny. Un vaixell hospital borbònic s'enfonsa a les aigües d'Andratx. L'estol filipista es divideix. El regiment del virrei surt cap a Alcanada amb 100 homes. El mateix dia Diego de Ochando surt amb cent homes a defensar Manresa i Tacàritx.

18 de juny. Es reuneix el Gran i General Consell i el virrei Rubí sol·licita ajut als anglesos instal·lats a Menorca.

19 de juny. Els canons d'Alcúdia disparen contra l'armada de D'Asfeld. Entre Alcanada i el Cap Ferrutx, vint-i-quatre canons en mal estat formen la línia defensiva costanera. Retirat el regiment del virrei Rubí cap a Palma, només 180 homes defensen Alcúdia. A les cinc de l'horabaixa es planten un enviat i un tamborer filipistes que reclamen la submissió de la ciutat al seu governador, Francesc Tomàs, que es rendeix el dia 20.

22 de juny. Reunió del Gran i General Consell ampliat a representants de tots els estaments: l'austriacista Tomàs Burguès, marquès del Verger, i el filipista Alberti Dameto, marquès de Bellpuig, son els electes de l'Assemblea per tal d'assessorar el virrei Rubí en la negociació de la capitulació.

23 de juny. D'Asfeld es desplaça cap a sa Pobla i Binissalem amb 1.000 infants i 500 genets, i de Binissalem s'apropa a Palma per tal de veure si es produeix l'adhesió filipista de la població. Com que aquesta reacció no es produeix, torna a Binissalem.

25 de juny. Tropes filipistes arriben fins a Sant Llàtzer dels Mesells, on reben trets des de la muralla, que els fan recular. Els miquelets els persegueixen fent-los anar cap a Son Sales. La cavalleria provoca la seva retirada. La Coronela forma a l'esplanada del Carme i el virrei arenga les tropes, que es neguen a sortir extramurs. El coronel Ortiz i els miquelets hostilitzen els invasors a la marina de Llevant. L'estol filipista es retira fins al Cap Enderrocat, lluny de la capacitat de tir de les bateries.

27 de juny. Els filipistes s'instal·len a Son Fortesa amb l'objectiu d'iniciar el setge. El mateix dia, el virrei Rubí envia un emissari per a negociar una treva de sis setmanes.

28 de juny. Els filipistes ataquen per la zona de Llevant. Uns 300 cavalls i tropes d'infanteria s'apropen a la Porta Pintada. En resposta, surt el tinent coronel Toni Garcia i 230 cavalls amb dues companyies de granaders i 300 fusellers comandats per José Ortiz, que ataquen els invasors i fan 140 presoners.

Els combats causen 300 baixes en els defensors i 400 baixes en els de Felip V que acampaven a Son Ferragut.

29 de juny. Un tret de canó impacta a Son Fortesa quan D'Asfeld menjava. El mateix dia el virrei Rubí rep emissaris filipistes.

30 de juny. Reunió del Gran i General Consell. Safortesa i Dameto presenten les bases per a la capitulació d'acord a l'assemblea del passat 22 i es llegeix un comunicat del virrei Rubí, on expressa que els emissaris filipistes comuniquen el rebuig de D'Asfeld a la treva plantejada de sis setmanes. L'assemblea proposa 19 punts per a la capitulació, entre els quals el respecte a les lleis i privilegis dels mallorquins, punts que són concedits per D'Asfeld.

2 de juliol. Entren per la Porta de Jesús dos oficials filipistes i van al Palau Reial per tal d'establir les capitulacions. Les guarnicions sortiran de Mallorca i Eivissa i es dirigiran a Sardenya. Es conclou que el

rei decidirà sobre la conservació o no dels privilegis del Regne.

8 de juliol. Les tropes de i els seus comandants abandonen Mallorca en cinc naus, però el virrei Rubí surt de Mallorca dia 10 en el navili britànic Milord Forbis.

11 de juliol. D'Asfeld entra a Palma per la porta de Jesús. El reben els jurats i síndics forans. Jeroni Net, jurat en cap, li fa entrega de les dues claus de la ciutat, una d'or i altra de plata. D'Asfeld, a cavall entre el Jurat en Cap i Andreu Conrado, es dirigeix a la Seu, on es cantarà el Te Deum.

II. Les conseqüències institucionals, culturals, econòmiques i socials

1. DESMANTELLAMENT INSTITUCIONAL

1715

21 d'agost. Ramon Puigdorfila es nomenat batle i Jordi Fortuny Despuig governador pel comandament general borbònic, al marge dels sistemes d'elecció emprats fins a la conquesta filipista (sistema de sac i sort).

24 de novembre. El Marquès de Ledesma s'oposa a l'elecció del mestre de gaita.

28 de novembre. Decret de Nova Planta imposat per Felip V. Regula l'organització i funcions de la Reial Audiència.

Estableix que el govern de la ciutat de Palma estarà format per vint jurats, i per dotze el de la ciutat d'Alcúdia, tots ells per designació reial. A les viles, el nombre de jurats dependrà de la seva població, i han de ser designats per la Reial Audiència, però sota el control reial.

1716

Novembre. Juan Francisco de Bette, marquès de Ledesma, capità general de Mallorca, considera que tot i que l'advocat Francisco Abadía s'ha comportat com un vassall fidel a Felip V, no és convenient donar-li el càrrec de batle de Palma pel fet de ser mallorquí.

1717

17 d'abril. Arriba Juan de Acuña Bejarano, peruà i militar borbònic (marquès de Casafuerte), nomenat virrei. Els virreis abans havien de ser de la Corona d'Aragó i preferentment catalans o mallorquins.

Don Juan de Acuña, marqués de Casa-Fuerte

El marquès de Casafuerte promou l'aliança nobiliària de les Nou Cases entre els Berga, Cotoner (marquès d'Ariany), Dameto (marquès de Bellpuig), Salas, Sureda (marquès de Vivot), Sureda de Santmartí (marquès de Vilafranca), Togores (comte d'Aiamans i baró de Lloseta); Verí i Safortesa (marquès del Verger de Vinagrella i comte de Santa Maria de Formiguera).

12 d'agost. Constitució del primer ajuntament filipista per Reial Cèdula emesa per Felip V que disposa per al nomenament de l'ajuntament un total de vint regidors, setze dels quals per la classe dels cavallers i els quatre restants per la classe de ciutadans. La representació dels cavallers és absoluta, i ja no hi ha representació de mercaders i menestrals, com abans.

6 de setembre. Una reial cèdula anul·la el càrrec de veguer i passa les competències a l'alcalde major.

22 de juliol. Una reial cèdula dissol el Gran i General Consell. Els jurats passen a ser regidors en l'àmbit de la capital, si bé atorga als regidors de Palma vot a les corts generals del Regne d'Espanya.

Felip V adverteix al Marquès de Casafuerte que no vol que sobrevisquin ni el Gran i General Consell ni el sistema d'elecció dels oficis a sac i sort i vol que els jurats siguin substituïts per regidors com passa

en els altres regnes, conforme al mandat del Decret de Nova Planta. (ARM, LR99, folis 73-75).

1718

Agost. Les actes de l'ajuntament de Palma comencen a redactar-se en castellà

10 d'agost. Diego Navarro Jauregui, sevillà, és nomenat Intendent de Mallorca.

6 de setembre. Extinció del càrrec de mostassaf.

22 d'octubre. Diego Navarro Jauregui, sevillà, pren possessió del càrrec de corregidor de Palma.

2. OCUPACIÓ MILITAR. DESARMAMENT DEL POBLE

1715

9 de juliol. Juan Bautista Merano, castellà, és el nou sergent major de Palma en substitució de José Corredor.

17 de juliol. D'Asfeld ordena entregar les armes de foc que puguin estar en mans dels plebeus sota pena de multa de 300 lliures.

3 d'agost. Jean Francois de Bette, marquès de Lede, és el nou capità general. Francisco de Pueyo Chacón, malagueny, comanda el regiment de Castella.

12 d'octubre. Desarmament dels particulars a Selva.

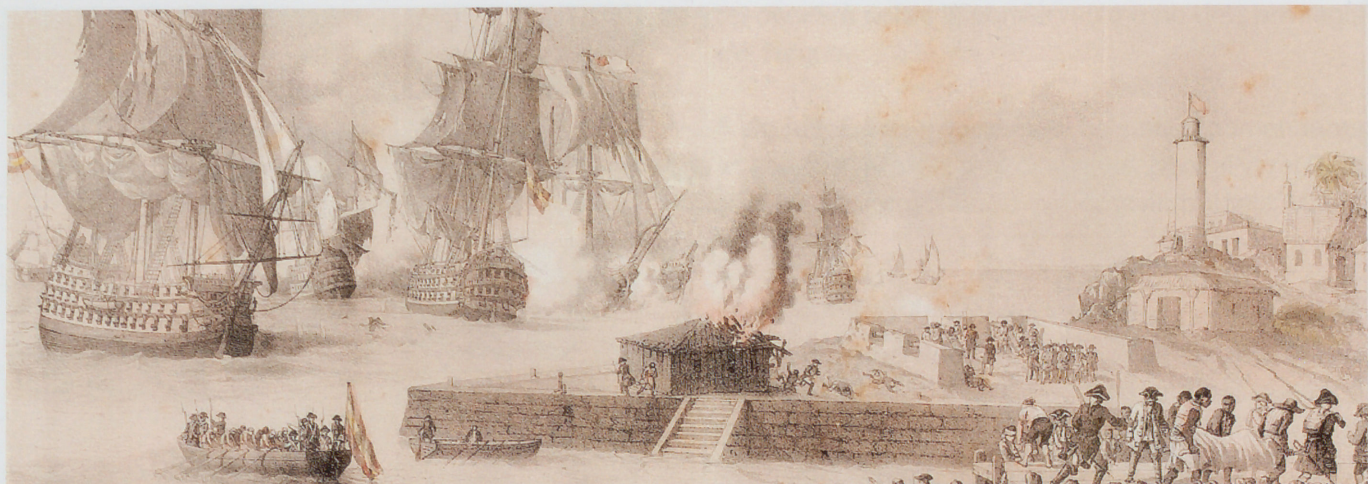
1716

3 de juliol. El subtenent del regiment de Castella, Salvador de Aguilar es nomenat ajudant del castell de Capdepera.

1717

11 d'agost. Es prepara la sortida en cors de la galiota San Felipe armada per mandat del marques de Casafuerte i comandada per Antonio de Caravallo, militar arribat a Mallorca al servei de les forces d'ocupació de Felip V.

5 d'octubre. Jerónimo de la Vega es nomenat tinent provincial d'artilleria amb l'obligació de residir a Palma i la percepció de 110 escuts de velló cada mes.

1718

4 de juliol. Felip V legisla la Ordenanza de intendentes de ejército y provincia.

1719

23 de marc. Manuel Felix Ossorno Herrera pren possessió del càrrec de tinent del rei de la Plaça de Palma.

25 de maig. Marc Antoni Cotoner i Sureda Vivot, marquès d'Ariany, és nomenat comandant del destacament de Dragons, al que es podran incorporar els delinqüents, per la via de l'indult.

21 de juny. Su Ex, en nombre de S. M., concede indulto a todos los deliquentes que no teniendo instancia de parte sentaren plaza de soldado en el nuevo regimiento de dragones del Sr. Marques de Arian. (AMP- Llibre d'Ajuntaments de 1719, foli 70).

1720

15 d'agost. El marquès de Casafuerte, Juan de Acuña, és ascendit a capità general.

1721

23 de febrer. Hi ha 111 persones destinades a la guarda i defensa de torres i talaies a Mallorca i a Cabrera per un valor entre tots de 4.827 lliures i 4 sous. També es destinen 169 lliures als tamborers de Ciutat. (Arxiu Municipal de Palma, Libro de Pedimentos de 1721 i 1722, Foli 51).

Setembre. El marquès de Casafuerte designa el brigadier Manuel Felix Osorno y Herrera, natural de Manzanilla (Huelva) al front de les tropes que han de lluitar contra els bandolers.

1722

21 de novembre. Arriba a Palma el Regiment de Dragons d'Edimburg.

27 de novembre. Surt de Mallorca el Regiment de Cartagena.

11 de desembre. L'Ajuntament de Palma acorda emprendre la construcció de la caserna del Regiment de Dragons a la Marina vora el palau del comandant general. (AMP-Llibre de Resolucions de 1722, folis 235 i 236.).

1725

Dotze «dragons» i un sergent s'allotgen a cases particulars de Selva.

1728

24 d'agost. El Regiment de Dragons de França és traslladat a Mallorca en substitució del Regiment de Dragons d'Edimburg.

3. INGERÈNCIES DE CAIRE ECONÒMIC I COMERCIAL

1716

27 de juny. El marquès de Ledesma, Juan Francisco de Bette, fa aplicar la prohibició reial de l'ús d'indianes.

1718

18 de febrer. S'extingeixen els tribunals propis del contraban.

14 de juny. Un ban prohibeix la introducció de monedes aragoneses i catalanes a Mallorca.

20 de juny. Una reial cèdula prohibeix l'entrada de cotó asiàtic.

17 de setembre. Una reial cèdula prohibeix l'entrada de teixits de seda d'Àsia.

1720

10 de novembre. Decret de Felip V que ordena als súbdits emprar teles i sedes de fàbrica espanyola.

4. REPRESSIÓ I EXILI

1715

2 de juliol. El notari Jaume Antoni Fiol Manera surt cap a l'exili. Va morir l'any 1727 a Viena.

6 de juliol. L'austriacista Miquel Fullana Rebassa, terciari franciscà, és privat del seu càrrec d'oïdor de la Reial Audiència.

22 i 23 de juliol. D'Asfeld ordena la denúncia dels béns i propietats dels austriacistes que han deixat Mallorca i la sortida de les Illes de qualsevol persona establerta en temps del domini de Carles III. (ACV, reg. gral. 5337).

17 d'agost. Desterrats dotze frares franciscans per la seva oposició a Felip V.

1 de setembre. Desterrats nou clergues de la Seu per la seva oposició a Felip V: Jordi Descatlar, Guillem Fluxà, Bernat Tomàs, Antoni Vallès, Jeroni Poderós, Bartomeu Escarrer, Guillem Vivas, Nicolau Truyols i Josep Sanxo.

21 de setembre. El marquès de Lede surt a reprimir els austriacistes a les marines de Llevant.

28 de setembre. El mercader Cristòfol Pons d'Inca, oposat a Felip V, és empresonat a la Torre de l'Àngel

29 de setembre. L'apotecari Jeroni Ferrer i tres persones més són empresonades per haver criticat Felip V.

12 d'octubre. Desarmament dels particulars a Selva.

7 de novembre. Francesc Berenguer, mestre de cerimònies, és empresonat i desterrat a Cabrera.

1716

28 d'abril. Salvador Truyols Olesa, el dirigent de la revolta austriacista de 1706, és empresonat en el castell de Bellver. El mateix dia Francesc Ramis Ferragut és empresonat a la Torre de l'Àngel.

8 de maig. Detenció de l'enginyer militar Jeroni Cànoves. acusat d'austriacista.

11 de maig. Són desterrats de Mallorca per sedició: el prevere portuguès Bruno Benavides, el prevere Magí Riera, M. Petillas, que té més de 80 anys, i Sebastián Petillas, jutge de l'Audiència austriacista amb el seu germà Juan. També són desterrats, Jaume Matas, alcaid de la presó de Palma, Francesc Ramis Ferragut, advocat; Francesc Balanzat, eivissenc i advocat fiscal; Pau Vallbona, procurador del Comte de Savellà; Ginès Castelló, mariner valencià; i Dídac Alemany Bover, algtziri.

13 de maig. Passegen damunt un ase i amb una mordassa a la boca un ciutadà que havia parlat contra Felip V.

SANT FRANCESC

UN DELS MONUMENTS MÉS
EXTRAORDINARIS DE PALMA

UNO DE LOS MONUMENTOS MÁS
EXTRAORDINARIOS DE PALMA

ONE OF THE MOST EXTRAORDINARY
MONUMENTS IN PALMA

EINES DERAUBERGEWÖHNLICHSTEN
MONUMENTE VON PALMA

RUTA
FRANCISCANA
MALLORCA

Convent de Sant Francesc
Convent de La Porciúncula
Santuari de Cura
Casa/Museu Fra Juníper Serra

OBERT 10:00 - 18:00
DIUMENGES TANCAT

13 de setembre. L'adversari dels Borbons, Salvador Truyols Olesa, fuig cap a Menorca quan el traslladaven desterrat cap a Valladolid amb la seva esposa i el seu cunyat Dídac Costa Arnau. Li confisquen els seus béns

1717

19 d'abril. L'austriacista Nicolau Truyols i Dameto perd l'escrivania de Manacor a favor de Bartomeu Comas.

1718

3 d'agost. Deportació a Barcelona del superior teatí Vicente Pablo Sobrecasas, confessor del marquès de Rubí, per haver escrit a l'austriacista Pedro Costa en el seu exili a Menorca amb el desig que l'armada anglesa tornàs al poder a Carles III.

Setembre. Felip V encarrega a Miquel Núñez de Rojas, superintendent general de béns confiscats, la creació del Jutjat de Confiscacions per a Mallorca, amb caràcter especial, i nomena Pedro Angulo Velasco, que era el jutge i oïdor més vell de la Reial Audiència, per a fer-se càrrec de la incautació dels béns dels austriacistes.

1719

9 de gener. El jutge Pedro Angulo ordena el segrest de tots els béns dels austriacistes Pere Andreu, (Son Perot Andreu, a Manacor); Joan Mesquida Pizà, mercader (les possessions de Son Eixut i Son Guineu); Jaume Antoni Fiol, notari; Jaume Ferrà

(cases davant Sant Pere, a Palma, i el Rafal dels Capellans, a Esporles); Joan Berenguer Bauçà (Son Berenguer, a Montuïri); Cristòfol Terrassa, Sebastià Salom (casa del carrer Boteria de Palma i censal de 54 lliures sobre el Pou Nou de Felanitx) i Josep Estaràs.

Entre altres, se segrestren la baronia de Bunyolí, la de Pacs i la cavalleria de Pacs, del comte de Savellà. A Antoni Martí, d'Eivissa, un hort.

Maig. Set clergues són expulsats de Mallorca a Gènova per haver dit que la flota anglesa conquistaria Mallorca.

1725

7 de juny. Se signa la Pau de Viena, que en el seu article IX especifica el dret de retorn de totes les propietats segrestades i confiscades als seus legítims propietaris.

25 de setembre. Felip V ordena alliberar els presos d'acord amb l'article 9è del Tractat de Viena.

1728

13 de gener. L'austriacista Nicolau Truyols i Dameto, a qui expropiaren els Borbons el títol de marquès de la Torre, és de nou acceptat en el títol després de signar-se la Pau de Viena.

EL CANVI DE DINASTIA A MALLORCA, DE 1715, I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES EN L'ESGLÉSIA A MALLORCA

Josep Amengual i Batle

Quan començava el segle XVIII, a Mallorca l'únic que perdurava era el poble. Acabava de morir el darrer monarca de la casa d'Àustria, Carles II (1700). El papa Climent XI havia estat elegit dia 23 de novembre de 1700. El bisbe Pere d'Alagó moriria pel maig de 1701. És a dir, Mallorca havia d'estrenar papa, bisbe i rei, i els seus col·laboradors. En realitat, els monarques, al llarg de 15 anys, foren dos. No ho oblidem, quinze anys abastaven la mitjana de vida de mitja generació. I, com bé ho sabem, els canvis en la corona foren els més complicats i els que més repercussions han tingut al llarg dels tres segles que han passat. Quant a la incidència de la instal·lació de la dinastia dels Borbó, en els afers de l'Església, en general, i en l'Església a Mallorca, en particular, voldríem evitar els tòpics més generalitzats, especialment per la historiografia diguem-ne espanyolista i conservadora. Espanyolista, en el sentit que representa una tendència al «casticisme», i rebutja el que provenia realment o suposadament de França, i conservadora, perquè considera el segle XVIII com una etapa que s'ha d'oblidar, mentre troba que cal retornar al «Segle d'or», o als temps dels Reis Catòlics i dels monarques de la casa dels Habsburg, o dels Àustries. D'aquest salt cap enrere, ja en vam parlar en un treball sobre

els clergues preil·lustrats de les Illes Balears.¹ Si, per tant, defugim els que consideram esquemes preconcebuts, construirem aquesta senzilla presentació d'una panoràmica sobre l'Església a Mallorca en la primera part del segle XVIII, abans que remarcuem les hipotètiques o reals conseqüències que es deuen a la nova dinastia que, aquí, s'imposà per les armes. No oblidem el fet que Mallorca fou plenament vençuda. La Nova Planta n'és l'expressió més clara, car el desenvolupament d'aquesta construcció d'una nova entitat política és de molt més abast que les pragmàtiques, lleis, reials cèdules que la varen desenvolupar i aplicar. El dret constitucional, inaugurat per les Franqueses, atorgades pel rei en Jaume, fou abolit i substituït per un nou ordenament, importat de Castella. La tradició, que feia que Mallorca miràs a Europa a través de la seva herència que provenia llunyament de Carlemany, assentat a Aquisgrà, fou capgirada per la que s'originava a les coves de Covadonga. L'herència pactista fou suplantada per la pràctica centralista i dominadora.

En aquest petit assaig prescindiré de les conseqüències generals que tengué la nova dinastia, per la ideologia del poder absolut congriada a França, en temps de Lluís XIV i que prest es contaminaria amb la ideologia de certs il·lustrats. Un assaig encara ben vàlid i aclaridor, sobre les manifestacions generals del regalisme, el va publicar Teófaneg Egidio.² Nosaltres ens limitam a les derivacions més específiques per a Mallorca.

1 «La preil·lustración en los medios eclesiásticos de Mallorca (siglos XVII-XVIII)», a GARCÍA-VILLOSLADA, R. (dir.) *Historia de la Iglesia en España, tomo IV* de MESTRE SANCHIS, A. (dir.): La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII. Madrid: BAC Maior 19, Católica, 1979, pàg. 123-161.

2 EGIDO, T. «El regalismo y las relaciones Iglesia-Estado en el siglo XVIII», a GARCÍA-VILLOSLADA, R. (dir.) *Historia de la Iglesia en España, tomo IV* de MESTRE SANCHIS, A. (dir.): La Iglesia en la España de los siglos XVII y XVIII. Madrid: BAC Maior 19, Católica, 1979, pàg. 123-161.

Per a presentar les nostres disquisicions, en primer lloc farem un apunt sobre la derrota de Mallorca, de 1715. Avançarem fent una referència breu als diversos posicionaments del clergat. Creim imprescindible distingir entre la religiositat personal dels reis borbons i la seva política regalista, tot precisant-ne la inspiració. Serà una altra passa la de copsar com funcionava l'estructura eclesiàstica, tant la del clergat secular com la dels ordes religiosos. Així serem en condicions per veure com el canvi dinàstic pogué afectar la missió de l'Església i, així, apuntarem unes breus deduccions conclusives.

1. La interpretació de la victòria de Felip IV (V), segons el paborde Guillem Terrassa i l'esparter Macià Mut

Hem donat preferència a dos cronistes: Macià Mut, contemporani dels fets, i al paborde Guillem Terrassa, una mica posterior. Mut era un esparter que tenia interès pel que esdevenia. Emmudí una volta entrà el rei Borbó, car era partidari de l'Arxiduc. Diguem que Terrassa donà mostres de fidelitat a Carles IV (III), monarca del seu temps, però no diríem que hagués estat a favor del Borbó, com tampoc el contrari, mentre hom no destrí més el que conformava la seva mentalitat.

Una cosa ens queda clara i és que els cronistes ens narren els esdeveniments de la guerra de la Successió, de manera que l'entrada de Carles III va ser planera, i acabà amb una sortida complicada, mentre que la partida de Felip IV (V) va ser a corre-cuita i la tornada definitiva va exigir una exhibicions de força colossals. Per tant, deduiríem que a Mallorca hi havia una majoria continuista amb la dinastia dels Habsburg.

Tanmateix, el dret constitucional de Mallorca, plasmat en les Franqueses ja era ben ferit pels monarques dels segles XV-XVII. El comte duc d'Olivares ja havia agredit tot ordenament polític que no fos el castellà. Que d'un monarca francès hom no podia esperar res de bo, en aquest sentit, també és cert. D'altra banda, no ens acaba de convèncer la interpretació historiogràfica, segons la qual el regnat de Carles II hagués estat tan decadent, com ho podem llegir en certa historiografia.

És cert que les constitucions del Seminari de Sant Pere, dictades just abans que entrassin ens francesos, fomentaven el castellà, mentre deien que el català no mereixia atenció, i que també els intel·lectuals i els escriptors mallorquins, després dels entusiasmes patriòtics dels temps de l'humanisme, se decantaven cada vegada més per la llengua que parlava i escrivia la cort reial. Amb tot, el poble no era punit, i humiliat, com ho

Xocolat Centre
presenta

c/Font i Monteros 18, Palma

www.xocolat.com

www.facebook.com/xocolatcentre

www.facebook.com/espaiXocolat

fou a partir dels projectes de la Nova Planta, pel simple fet de parlar en català en l'escola. Tampoc els predicadors en mallorquí no eren castigats, per predicar en la única llengua que entenia la gent, com ho foren després de la Reial Cèdula de 1768. Si, anacrònicament, els psicòlegs aplicassin les seves anàlisis als infants del segle XVIII, ben segur que farien un llarg llistat dels complexos que generava aquell tractament escolar, semblant al que han imposat els poders colonitzadors a Àfrica.

La Nova Planta va començar a desintegrar els sentiments patriòtics dels mallorquins i de les mallorquines, els segregà la memòria històrica i els va substituir els mites patriòtics. D'aquí que en els sermons començà a entrar-hi 'Santiago', 'San Hermenegildo', 'San Fernando', la reina Isabel, sense Ferran, la batalla de Guadalete, de l'any 711 llevava la memòria de la campanya pisana i catalana de 1134-1155, etc. Hom començà a admirar el 'Cid Campeador', mentre que les cròniques reials dels segles XIII i XIV passaven a l'oblit.

2. Clergues austriacistes i clergues botiflers

El bisbe Antonio de la Portilla, nomenat tot just Felip IV (V) començava el regnat, se decantava dels que eren austriacistes. El nou rei no el va triar endebades. De bon començament, els eclesiàstics botiflers, com ho foren unes dotzenes de framenors, els rectors dels dos col·legis jesuïtes, etc., tenien un suport amb el que no comptaren els partidaris de l'Arxiduc. No mancaren les predicacions i els pamflets a favor dels austriacistes, que no compensen parlant de la força que assistia els entusiastes del Borbó, que

era manifesta en el partidari declarat, que va ser el bisbe de la Portilla. Arribats a aquest punt, no podríem apuntar les fonts d'aquella preferència. No creim transcendent fer el llistat dels clergues apuntats a un o a altre partit. Solament direm que, probablement, els components del Capítol de la Seu i les monges degueren dividir-se segons les preferències dels seus parents pertanyents a l'oligarquia ciutadana.

En qualsevol cas, al nostre modest parer, la classificació dels eclesiàstics, segons les seves preferències dinàstiques, és poc clarificadora per a interpretar les actuacions pastorals de l'Església i les que tenien abast social. Els eclesiàstics, en concret els bisbes, rectors i beneficiats, d'una o altra facció compartien la mateixa concepció del seu ministeri com a persones nomenades pel beneplàcit reial, segons el qual la seva obligació primera era obeir el monarca. Ho veim en dos casos ben cridaners, com són els del bisbe Juan Díaz de la Guerra, que va imposar el castellà en la predicació i en la catequesi, per servir Carles IV (III), i el bisbe Bernat Nadal, que expressà la seva adhesió a Carles V (IV), en temps de les tensions amb Roma, a causa dels contenciosos sobre les dispenses matrimonials, que originaren el mal anomenat cisma d'Urquijo. Vora aquests dos casos, n'hi trobaríem molts d'altres, sobretot si seguíssim la història de la persecució o marginació de la llengua catalana en tots els territoris en els quals la parlen. La denúncia dels canonges, en temps de De la Guerra, que apel·laven al concili de Trento i al sínode vigent, de 1691, ens mostrarien com els bisbes i rectors han obeït més els monarques i els governants i no els concilis ecumènics.

És un tarannà no importat pels Borbons, però que, amb la seva mentalitat més centralitzadora, es va enfortir i va contribuir a esfondrar el patrimoni del poble, en el cas de la llengua, i, en termes generals, va fer dels bisbes i rectors funcionaris reials, la qual cosa en va desfigurar la imatge pastoral. Va ser una cessió a la mundanitat dels eclesiàstics, amb la seqüela d'un allunyament del poble, per més que el vocabulari de les cartes pastorals, o dels sermons, insistissin en la paternitat dels ministres. Els bisbes i capellans eren senyors i s'hi comportaven com a tals. És evident que aquesta assimilació dels clergues als funcionaris reials ha contribuït a generar un cert anticlericalisme.

Que de la Portilla fos desterrat a Barcelona, per Carles III, tengué incidència, en el sentit que el bisbe era fora; però els vicaris generals regiren el bisbat amb normalitat i a l'empara del nou sobirà no Borbó.

3. La religiositat personal dels monarques i la política regalista i, fins i tot, gal·licana

Per més que la nova dinastia dels Borbons fos menys obseqüent amb el papat, que no ho era la dels Àustries, tanmateix no diríem que els monarques fossin menys pietosos i devots. Felip IV (V) es confessava amb una freqüència malaltissa, mai no manada per l'Església. Els Borbons, com a França i a Castella, continuaren tenint els seus confessors, sovint massa influents.

Ens sembla imprescindible reconèixer aquesta distinció entre la pietat personal i l'exercici de la política. En temps del liberalisme hi ha hagut governants que han practicat una política anticlerical, mentre freqüentaven la missa o la comunió. I és que ni la política de l'estat, ni la dels eclesiàstics sol regir-se pel principi del bé comú, sinó que la mouen els interessos, no sempre confessables, i palesos. Tot i això, per més que no va afectar especialment Mallorca, hem de reconèixer que els Borbons feien de la seva concepció absolutista un pretext per a intervenir en els afers de l'Església, per tal de mantenir-la més subjecta als objectius que s'havien proposat. Hem esmentat el cas de la llengua. Els Habsburg mai no manaren en quina llengua hom havia de predicar. Més tost, a Amèrica

ELS BORBONS, COM A FRANÇA I A CASTELLA, CONTINUAREN TENINT ELS SEUS CONFESSORS, SOVINT MASSA INFLUENTS

i a Filipines els missioners componien gramàtiques i catecismes en les llengües dels nadius. Aquesta pràctica va ser continuada pels missioners catòlics dels segles posteriors, fins als nostres dies. Aquest fet va ser el punt de referència per als redactors de *la Representació dels Diputats de les ciutats de Saragossa, València, Mallorca i Barcelona al Rei Carles III*, de l'any 1760.³ La resposta encara fou més hostil amb noves mesures persecutòries de la llengua catalana amb la Reial Cèdula de data de 23 de juny de 1768.⁴

3 Cf. el text establert en català per MOREU-REY, E. El «Memorial de greuges» de 1760, reproduït parcialment per CUCURULL, F. Panoràmica del nacionalisme català. París, 1975, pàg. 310316. Vegeu AMENGUAL i BATLE, L. Llengua i catecisme de Mallorca, p. 143.

4 BARCELÓ CRESPI, M. i SERVERA SITJAR, B. Vida municipal Nova Planta. Porreres, 17181728. Edició de l'Ajuntament de Porreres, 1993, pàg. 10-12, on es cita i reproduceix parcialment l'ordre de la Reial Audiència del 27 d'abril de 1726. Per a la reial cèdula de 1768, cf. LLOMPART, G. La real cèdula de 1768 sobre la difusió del castellano y su repercusión en la diócesis de Mallorca, a Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana (en endavant BSAL), 33 (1965) 357379. El text de la RC es troba a les pàg. 365367. Vegeu també la nota del mateix Llopart, Una puntualización acerca de la enseñanza del castellano en Mallorca, a BSAL 34 (1974), pàg. 404406. AMENGUAL i BATLE, J. Nova documentació sobre la imposició del castellà a l'ensenyament del Catecisme, a la Seu de Mallorca. Maig 1773 Gener 1779, a Fontes Rerum Balearium (Nova etapa) 1 (1990), pàg. 187211; Ídem, Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política (1572-1962), Institut d'Estudis Balearics, Mallorca 2002, pàg. 141-147.

bri Restaurant

Cuina sana i mediterrània • menú vegetarià
i per a celíacs • neutre en emissions • saló privat

Reina Maria Cristina, 9 · Palma · www.brirestaurant.com

El mateix monarca, rompent la secular tradició dels reis de la Corona d'Aragó, dels Reis Catòlics, dels Àustries, i dels primers Borbons, va entrar en el bandejament del culte del Beat Ramon Llull, mentre a Roma esmenaven la incúria secular de no atendre la Sententia definitiva, dictada amb autoritat apostòlica, però mai no presa en compte pels dicasteris romans, ni pels mateixos papes.

El Reial Patronat, des dels Reis Catòlics i el gal·licanisme, vers l'episcopalisme hispànic

Aquest intervencionisme, que, a Mallorca, el trobaríem en nombrosos documents sobre col·lació de beneficis, no va ser una innovació borbònica, amarada de gal·licanisme. Bastarà recordar el Reial Patronat sobre les esglésies d'Amèrica i Filipines, que exercien els reis espanyols, des de la darrerria del segle XV, per no insistir en l'intervencionisme reial en el nomenaments i en les destitucions de bisbes, com va ser l'escandalós empresonament de l'arquebisbe de Toledo, Bartolomé de Carranza, que ni els papes pogueren alliberar-lo de les urpes inquisitorials, esmolades per Felip I (II). Durant quasi un segle i mig Mallorca no veié quasi mai el seu bisbe, que era manejat pels reis. Una historiografia peninsular oblida aquest i altres fets semblants, que sublima les intencions reials. L'autoritat que els reis exercien en els nomenaments de bisbes, en la destinació dels missioners i en l'autorització per poder ser-ho, en l'economia, en la construcció dels temples, dels convents, etc., era molt més aclaparadora del que ho hagués pogut esser l'autoritat dels papes. De fet, hom ha pogut parlar d'un papat paral·lel. La nova ideologia política, subjacent en l'absolutisme, menava a un centralisme sense cap tipus d'alternativa. Els parlaments en els regnes hispànics pròpiament no existien. I aquest nou centralisme, amb els Borbons, més que en temps de la dinastia anterior, tendia a excloure, i quan no era possible, volia retallar el centralisme romà, creixent. Ambdós centralismes pretenien controlar el nomenament dels bisbes, canonges i rectors, des del moment que els monarques els consideraven funcionaris propis.

De fet, el combat aferrissat dels reis i ministres contra el centralisme romà no era infundat. Molts estrangers ocupaven càrrecs en els territoris de la monarquia, sense que sempre hi hagués una correspondència en els Estats Pontificis. Aquí hi

havia la confluència de dos interessos: l'econòmic, i el polític, mitjançant la designació de persones addictes al pontífex, que representaven, si no defensaven, interessos oposats als del monarca.

No entrem en el fet que molts mallorquins, catalans, valencians, aragonesos i castellans ocupassin, sense gaire interrupcions, les seus episcopals de Sardenya, perquè eren sota dominació dels Borbons.

a) La dependència dels intel·lectuals

Els monarques Borbons no excel·liren per les seves inquietuds intel·lectuals, mentre que pretenien reformar l'Església, tot recorrent al retorn a l'església antiga. En aquesta argumentació hi trobam una reminiscència del gal·licanisme, que volia inspirar-se en la disciplina eclesiàstica dels temps dels francs. En temps dels Borbons s'obrí camí un cert visigotisme, molt més documentat canònicament que no ho era la tradició francesa. Ara bé, si els canonistes castellans arribaren a produir edicions importants dels cànons de l'església romanovisigòtica, els intel·lectuals que envoltaven la monarquia no feien gaire alçada. Però foren els que accentuaven la política pretesament reformadora de l'Església, que no entrava gaire en dins, per la seva inspiració en el Nou Testament, i se distingia per l'oblit de l'església primitiva.

Tant els concilis dels francs, com els dels temps visigòtics, eren farcits d'intervencions reials, amb pressions perquè els bisbes legitimassin el rei usurpador, que sovint era l'assassí del seu antecessor. Per suposat, els bisbes produïren documents sobre la fe, que han travessat els segles. Però aquella disciplina ja anava carregada de moltes adherències, que textualment s'allunyaven del Nou Testament i dels concilis primers.

4. L'ESTRUCTURA ECLESIASTICA

a) L'estructura jeràrquica

Ja hem esmentat el centralisme romà i el castellà, promogut pels Borbons. El centralisme romà implicava la xuclada secular de diners provinents de les reserves romanes. Ara bé, el centralisme dels Borbons, en el nomenament del bisbes, no va ser innovador. Però era més fort que el dels Habsburg. Així, dels 12 bisbes que hi hagué a Mallorca al llarg

del segle XVII, solament dos foren mallorquins, i tres de valencians, i un d'aragonès. En el segle XVIII, dels onze bisbes, dos foren mallorquins, i un de català.⁵ La resta no entenia el català. I tots fruïen de les rendes d'una illa prou xuclada d'imposts i talles.

Cada vegada la jerarquia esdevenia més piramidal. Devora els cinc sínodes celebrats al llarg del segle XVII, al llarg del segle següent no en fou convocat cap ni un,⁶ com tampoc no ho feren els bisbes dels temps del liberalisme, en el segle XIX. D'aquesta manera, fins fa poc, en qualque sagristia de les parròquies encara hom podia trobar el sínode de 1691, que fins al de 1932 era el que tenia vigència, tot actualitzant allò que els papes i bisbes hi afegien degudament, a més de la promulgació del Codi de Dret Canònic, feta l'any 1917. L'església, així, esdevenia més monàrquica, i era encara més palès que el bisbe esdevenia l'únic legislador en el bisbat, com ho recordaven en el text dels sínodes. Aquesta restricció fou discutida en el concili de Trento per qui fou bisbe i gran canonista, Miquel Tomàs Taxequet.

Aquesta proclivitat a exercir el ministeri de forma monàrquica ha perpetuat en els papes, bisbes i rectors uns estils més propis de l'Antic Règim, que no de les pràctiques que llegim en els *Actes dels apòstols*, que ens mostren com aquest no tenien tanta por dels homes, i, pel que diuen, creien en l'acompanyament de l'Esperit Sant. De fet, les

5 AMENGUAL i BATLE, J. Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800). Volum II, Refaubetx/12. Palma: Leonard Muntaner, Palma, 2002, pàg. 100-101.

6 AMENGUAL i BATLE, J. Història de l'Església a Mallorca, pàg. 34.

decisiones unipersonals desfiguren els ministres, perquè els mostren com a persones autosuficients, desconfiades, i, potser, arbitràries. La desfiguració mena a l'allunyament dels ministres inferiors, i del poble. L'historiador solament pot indicar que la sinodal té arrels en el Nou Testament, mentre que l'estil dels monarques absolut hi és rebutjat. Contemporàniament, el Capítol de canonges s'aristocratitzava més, i els rectors dominaven el comú de preveres i les rodalies de les viles, on no deixaven sorgir noves parròquies, malgrat que la demografia ho demanava.

Les relacions amb Roma també s'afebliren. Si del segle XVII ens han romàs 19 relacions sobre l'estat del bisbat, comprovam que els bisbes donaren un acompliment escrupolós a la norma, que manava la visita a Roma, *dita ad limina*, cada cinc anys, de forma que solament manca la relació per al primer quinquenni de la centúria, que coincidí amb els trasllat del bisbe Joan Vic i Manrique, i la vacant posterior, que impedia al successor poder estar suficientment informat. En canvi, en tot el segle XVIII, solament en presentaren 6, inclosa la darrera, de 1770. Després, fins a 1829 no en fou presentada cap altra. Queden inclosos en aquest 59 anys els bisbes Díaz de la Guerra i Nadal. És a dir, que queden 14 quinquennis buits.⁷

7 AMENGUAL i BATLE, J. Visites ad limina dels bisbats de les Illes Balears, 1999, pro manuscrito. Id., «Els jesuïtes en les relacions de les Visites ad limina dels bisbes mallorquins i en els sínodes del seu bisbat», dins Homenatge al P. Miquel Batllori, S.I., VII, Randa, 54 (2005), 65-86. Id., «Una improcedent consulta a Roma del bisbe Benet de Panyelles (1734) sobre els eclesiàstics xuetes», dins Francesc Riera Montserrat des de l'abundància del cor. Palma: Leonard Muntaner, 2012, pàg. 357-365.

Treu-li el suc a l'estiu
Gastronòmicament

Subscriu-te al butlletí de Gastronòmicament i
descobreix l'estiu més gastronòmic: www.gastronomicament.cat

Es tracta d'una imposició del centralisme borbònic, que tenia repercussions internes en les relacions dels bisbes amb el papa. Dit en altres termes, la comunió episcopal amb el papa quedà molt malmenada, també a Mallorca, a causa del canvi dinàstic.

Ometem referències al col·legi major, de la Sapiència, i al Seminari de Sant Pere, fundat el darrer any del segle XVII. Direm solament que, en temps de Carles IV (III) i del bisbe Díaz de la Guerra, el cesaropapisme entrà en aquestes institucions, en general. A Mallorca, el bisbe esmentat perseguí el lul·lisme, amb formes indegudes, i va violar les intencions del fundador, donant a Sapiència una destinació diversa. El contingent de preveres que sortien d'aquestes dues institucions no devia arribar al quaranta per cent dels ordenats en el bisbat.

b) L'estructura carismàtica, dels laics (beates) i de la vida religiosa

Quant a la vida del laicat, a primera vista, no podem escatir si hi hagué una incidència en la seva pertinència a l'Església. Sembla que les beates fruïren de més possibilitats, a mesura que la societat avançava en l'escolarització i en salubritat. Diverses mostres d'iniciatives innovadores, com les de Margalida Rotger de Pollença, que inicià una comunitat dominicana, el 1739, seguida de la de les Terceroles Franciscanes de Sa Bassa, de Manacor,

fundades l'any 1740 per sor Rosa Maria Parera. El menorquí Mn. Antoni Roig i Reixach tancà el segle amb la fundació d'una casa de la Caritat, amb unes dones de Felanitx, que el 1798 es disposaven a viure la caritat pràctica per tal de procurar la felicitat dels seus feligresos. Eren com l'aurora de l'esplet de noves congregacions, fundades al llarg del segle XIX i principis del XX. Però, pròpiament res no deuen a la monarquia, ni tampoc a França. De fet, Mn. Roig no va estudiar a Lió. Solament s'hi va examinar, com ho mostrarem fa anys.

Pel que pertoca a la vida religiosa, Carles IV (III) va suprimir els jesuïtes, fet que pertorbà Mallorca, sense que puguem dir que depengué de la dinastia d'origen francès.

5. LA MISSIÓ DE L'ESGLÉSIA

Quant a la missió de l'Església, a la qual ha de servir l'estructura esmentada, esquematitzarem qualche comentari.

a) La predicació. La catequesi. L'escola

La tasca de la predicació figura com la primera que han de dur a terme els enviats cristians. Creim que, culturalment, hi hagué una millora, però es devia al progrés del temps i a les reformes promogudes pels sínodes posttridentins, que foren estroncats en temps dels Borbons, a causa del seu absolutisme, que afavorí el creixement del poder unipersonal dels bisbes.

La catequesi era promoguda pels sínodes. Sembla que, en aquest punt, hi hagué una constància. Les edicions dels catecismes mallorquins s'estruncaren amb la supressió dels jesuïtes, de manera que el catecisme, traduït del toscà al català, compost pel P. Diego de Ledesma, posteriorment traduït al castellà, deixà de ser publicat en ambdues llengües, com ho mostrarem en estudis esmentats, sobre els catecismes.

b) La missió ad gentes

La derrota de Mallorca, en la guerra de successió (1715), subjectà el Regne al rei borbó, privant-li tota mostra de personalitat jurídica. D'aquesta manera, caigueren les limitacions institucionals per a viatjar a Amèrica i Filipines. De fet, creim que aquesta porta més oberta va afavorir que, en la segona

meitat del segle XVIII, fossin molts els que seguiren el franciscà Antoni Llinàs i Massanet (1635-1693), fundador d'un col·legi de missions. Aquí hi hem d'apuntar el beat Juníper Serra, fra Joan Crespí, el màrtir fra Lluís Jaume, el bisbe fra Rafel Josep Verger, fra Francesc Palou, i, entre molts d'altres, el no menys significatiu fra Antoni Oliver Feliu (Ciutat de Mallorca, 7 de febrer de 1711-Buenos Aires, 31 de maig de 1787). Esmentem l'agustí fra Bartomeu Estelric, virtuós i missioner a Filipines.

L'esperit missioner, com ho podem veure, venia d'abans dels Borbons. I, per tal de no caure en el parany d'una historiografia, que no compartim, pel fet que inclou el beat Juníper i els companys entre els que encengueren «l'holocaust» dels amerindis d'Amèrica del Nord, afegirem qualche observació. Debades hem cercat mostres de violències en aquests missioners. Un autor que parla d'aquest holocaust, a tot el que arriba és a citar una carta de qui prest serà canonitzat, en la qual diu que era tradicional entre els franciscans castigar físicament els infants. Ara bé, si la verga a la mà són instruments exterminadors, com l'holocaust nazi, hom demanaria com educaven els anglesos i els patriotes que crearen els Estats Units d'Amèrica. Qualque galtada, i un cop de verga de murta l'hem rebut molts, sense que sentim una aversió als que ens pegaren. A vegades els estam ben agraiïts, tot i que recordem que algun no fos del tot just, però, de majors hem rigut sobre aquelles escenes, avui venturosament bandejades.

c) *Els pobres i els hospitals*

Hi ha un altre àmbit de la missió de l'Església que és primordial, tot i que no pot ser cronològicament

el primer. És el del servei als pobres. Directament no coneixem cap mesura presa en aquest àmbit; però la Nova Planta reduïa el rang dels Jurats, que abans eren els patrons de diverses institucions, com la Criança. També l'Hospital General, abans regit per dos canonges i pels Jurats, arran de la Nova Planta, passà a dependre de l'Ajuntament de Palma, institució que havia perdut poder polític i que quedava reduïda a gestora merament administrativa.

6. CONCLUSIONS

El canvi sagnant de dinastia, en qualsevol hipòtesi, havia de tenir repercussions a Mallorca, que, com en tot l'Occident, vivia segons el model de la Cristiandat, és a dir, aquella situació històrica en la qual l'Església i la societat eren pràcticament equivalents. Tot, en la primera meitat del segle XVIII, era interpretat sense gaire distincions entre el que era sagrat i el que era profà, o, millor, secular. La persona era religiosa i, per tant, segons ho havien deixat establert en la Pau de Westfàlia (1648), cadascú havia de practicar la religió que professava el seu rei o príncep, no la que lliurement podia elegir. Caldria no caure en certes hipocresies. En el segle XXI, bastants cases reials, amb els seus parlaments, romanen ancorades en 1648. Per a aquelles saons, la religió dominava la societat, en el sentit que orientava tota la persona, en tota circumstància. En aquest sentit, el fet que els bisbes començaren a ser addictes a la nova dinastia és cosa provada, que va anar contra l'ànima del poble, robant-li la seva llengua i cultura, i li foren substituïdes devocions i expressions religioses tradicionals. D'aquesta suplantació els bisbes en foren còmplices, per més que no en degueren tenir consciència.

www.forestalparkmallorca.com

Forestal Park

La Porciúncula - Mallorca

PARC D'AVENTURA

TIROLINES GEGANTS +200M

Diversió, emoció,
natura adrenalina
més de 80 jocs,
11 grans tirolines

¡Atrévete-t'hi!

HORARIS

Octubre / Març

10:00 am - 20:30 pm (dissabtes i diumenges)

Darrera entrada

18:00 pm

PREUS

	<1,45 m.	>1,45 m.
Individual	18€	23€
Residents	16€	21€
Grup +10	17€	22€

ESPECIAL PREUS

INFORMACIÓ

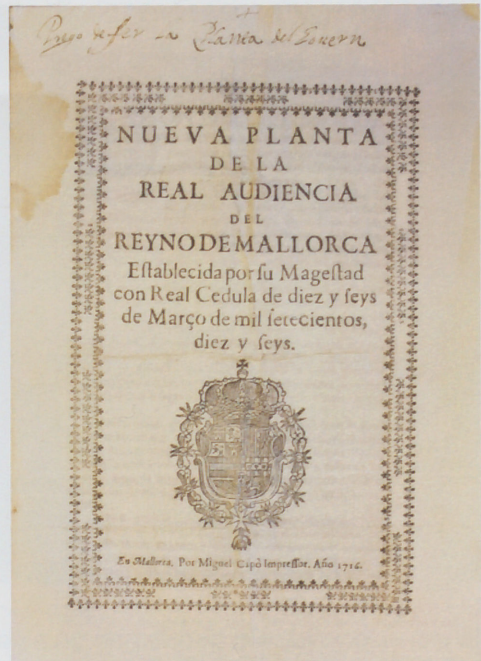
reservas@forestalparkmallorca.com

GPS 43° 19' 31"N 2° 56' 26" O

606 81 62 49

EL DECRETO DE NUEVA PLANTA DE MALLORCA I TIPUS DE TEXTOS EN CATALÀ EN EL SEGLE XVIII¹

Joan Miralles
i Montserrat

El 30 de juliol de 1715, Felip V s'adreçava al Real y Supremo Consejo de Castilla perquè li consultassin les providències que havia de prendre per al nou govern a Mallorca i Eivissa. El Consejo de Castilla va presentar el seu informe a Madrid, el 18 d'agost de 1715, on remarcava que en la composició de l'Audiència «el Regente y el Fiscal sean precisamente Castellanos»², com també a Catalunya.

Tanmateix, també deia, a la manera de Maquiavel, que «No puede dejar el Consejo de representar a V. M. la conveniencia de incluir, para esta primera formación, algún ministro Mallorquín (aviéndole de literatura, segura fidelidad, y buen juicio) por lo que sus experiencias, y practico conocimiento adelantaría el de los extraños nuevos Ministros...»³

En el debat hi hagué un vot particular a càrrec d'alguns membres en què sí que es feia referència a la cosa lingüística en establir-se: «Que se actué y los Instrumentos se escriban la lengua Castellana. Y que de oy en adelante no se permita imprimir libro alguno en otro idioma que en castellano.»⁴

Un altre grup de ministres del Consejo de Castilla va formular un altre vot particular en què es matisava que «así en lo civil, como en lo criminal actuando en

*lengua Castellana, a reserva de aquellos pequeños lugares que por su miseria y cortedad, será justo se dispense en esta condición asta que la comunicación y trato frecuente haga menos difícil y costosa su introducción en ellos.»*⁵

*L'únic ministre que intercedí a favor de la llengua catalana va ser Llorenç Matheu de Villamayor, el qual reconegué que «variándoles el idioma, se inutilizan los Archivos públicos, y los particulares, con la eversión de los mayores intereses, sin conoscible conveniencia de el estado...»*⁶ José Rodrigo, fiscal general del Consejo de Castilla, ratifica l'opinió manifestada ja al Principat: «... y los procesos, así Civiles como Criminales se deberán formar en lengua Castellana, y en papel sellado, como así mismo todos los demás instrumentos y escrituras que se ofrecieren hacer y otorgar en aquellas Islas...»⁷

El Decreto de Nueva Planta per a Mallorca fou signat per Felip V al palau del Buen Retiro el 28 de novembre de 1715. Consta de 13 articles i un breu preàmbul. Aquest decret no fa referències explícites a la qüestió lingüística, però el fet és que l'Audiència començà a usar el castellà en la seva administració.

¹ Vegeu FERRER i GIRONÈS, F. La persecució política de la llengua catalana. Història de les mesures preses contra el seu ús des de la Nova Planta fins avui. Barcelona: Edicions 62, 1985.

² Ferrer, *op. cit.*, pàg. 19.

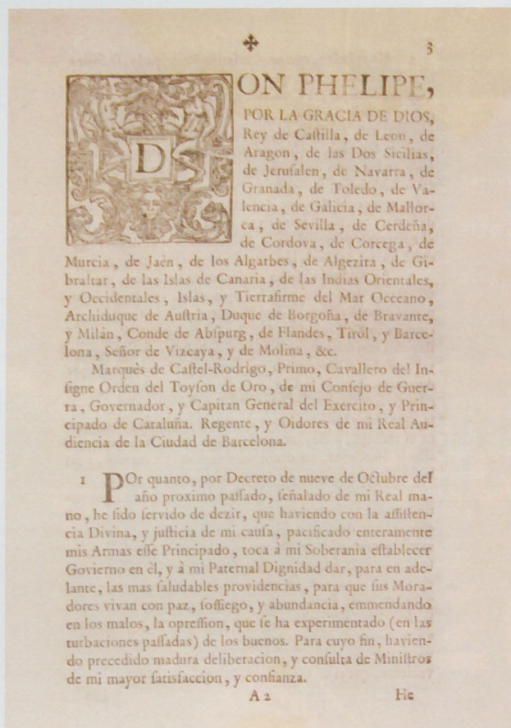
³ Ferrer, *op. cit.*, pàg. 19. El subratllat en negreta és nostre, així com també en els paràgrafs següents.

⁴ Ferrer, *op. cit.*, pàg. 19.

⁵ Ferrer, *op. cit.*, pàg. 19.

⁶ Ferrer, *op. cit.*, pàg. 20.

⁷ Ferrer, *op. cit.*, pàg. 20.

Aquest fet ocasionà el memorial que els jurats de la Universitat, la Ciutat i el Regne de Mallorca varen adreçar a Felip V l'any 1716: **Lo segundo, porque aunque V. M. ha mandado se observen los estilos antiguos según los cuales todas las causas, letras y provisiones se actuaban y despachaban en la lengua bulgar del país ha mandado la Audiencia que no se presenten peticiones, ni se despachen letras o Provisiones, sino en lengua Castellana, lo que tiene en gran desconsuelo e igual embarazo aquellos naturales que no se hallan bersados, ni por lo general entender el Idioma Castellano, y dirigiéndose a los bayles de las villas y lugares las letras o provisiones y ordenes para las execuciones contraforenses y para las yncidencias de las causas ziviles y criminales se hallan con la dificultad de asertar en el cumplimiento de ellas por no entender lo que se les ordena ni encontrar fazilmente en los lugares quien se los explique sobre que en muchos casos según la calidad de la materia tendrá gravisimos ynconbenientes el comunicar a otros las letras y provisiones antes de darles su devido cumplimiento**".⁸

Aquesta es la causa que la llei IV signada per Felip V a Madrid, per resolució de l'11 de desembre de 1717, resolgui fins a 16 dubtes derivats de la reforma de la nova Audiència.

⁸ Ferrer, *op. cit.*, pàg. 20.

Aquesta llei, sobre les *Declaraciones de dudas acerca de lo dispuesto en la ley 1ª de este título sobre la nueva planta de la Audiencia de Mallorca respon a problemas sorgits a mesura que s'anava aplicant el Decreto de Nueva Planta. Sobre els dubtes 1 i 4 sabem que «Por Real resolución de 11 de Diciembre de 1717 a consulta del Consejo, sobre diez y seis dudas propuestas por la Real Audiencia de Mallorca de resultas de su establecimiento, se declaró a la primera de ellas, que las sentencias, decretos y provisiones se escriban en castellano, expresando motivos, y no en latín, como se hacía antiguamente; y que lo prevenido sobre que se observasen las pragmáticas y estilos antiguos mira a que los Ministros de la nueva Audiencia conozcan de las causas civiles y criminales, como lo hacían los de la antigua, y no al modo y demás circunstancias del juicio o autos judiciales. Y a la cuarta de dichas dudas se resolvió, que en las causas executivas, y modo de despachar las letras antiguamente, se executase la forma de despachos que proponía la Audiencia, y expresaba en su Acuerdo de 15 de Septiembre de 1716. (duda 1 y 4 del aut. 22, tit. 2, lib. 3. R.)».*

A PARTIR D'ARA LES ACTES DELS CONSELLS DELS AJUNTAMENTS SERAN REPORTATS EN CASTELLÀ

D'altra banda, a la duda 16 consta explícitament: **«Duda 16. Que habiéndose introducido por la nueva Audiencia el despachar las letras y provisiones, que van dirigidas a los Bayles de las villas para execuciones y otras cosas, en lengua castellana, quando antes se despachaban en lengua mallorquina, se cree será muy nociva esta práctica al Público y particulares, por no encontrar en la mayor parte de las villas personas que entiendan la lengua castellana; y será muy conveniente, que yo mande, que las letras y provisiones se despachen, como por lo pasado, en lengua mallorquina, como también que se reciban los testigos, así de causas criminales como civiles, en el mismo idioma mallorquín, para evitar el inconveniente que se ha de seguir, de equivocar en muchas ocasiones los Escribanos el hecho del declarante, por no entender la lengua castellana, no habiendo inconveniente en que se reciban en mallorquín, por ser del cuidado de los Relatores la traducción al idioma castellano. Resolución.**

⁹ Novísima recopilación de las leyes de España mandada formar por el señor Don Carlos IV, tomo II. Libros III, IV y V, pàg. 412, nota 1.

En cuanto a esta duda mando, se executen los despachos, como se propone en ella; previniendo, se procure mañosamente ir introduciendo la lengua castellana en aquellos pueblos...»¹⁰

Una altra prova de desacord contra la política lingüística dels Borbons va ser el memorial dels representants de les ciutats de la Corona d'Aragó (Saragossa, Barcelona, València, Mallorca). Aquesta queixa deia, entre d'altres coses: ***«Hay otras leyes que obligan a que en Cataluña, Valencia, y Mallorca sean obispos y clérigos de sus iglesias los que nacieron o se criaron en aquellos reynos. Porque en ellos se habla una lengua particular y aunque en las ciudades y villas principales muchos entienden y hablan la castellana, con todo los labradores ni saben hablarla ni la entienden. En las Indias, cuyos naturales, según se dice, no son capaces del ministerio eclesiástico los párrocos deben entender y hablar la lengua de sus feligreses. ¿Y van a ser los labradores catalanes, valencianos y mallorquines de peor condición que los indios, haviendose dado en aquellos reynos hasta los curatos a los que no entienden su lengua? ¡Quanto convendría que los obispos así en las Indias como en España, no teniendo el don de lenguas que tuvieron los apóstoles, hablaran la lengua de sus feligreses...! Y siendo los labradores los que con el sudor de su rostro principalmente mantienen los obispos y demás clérigos y por consiguiente los que más derecho tienen a ser instruidos, ¿han de ser privados de la instrucción...?»¹¹***

La queixa no tingué cap efecte positiu per al català, ben al contrari. El 23 de juny de 1768, Carles III va signar a Aranjuez la Reial Cèdula en què s'uniformen els aranzels judicials d'acord amb «la forma que se observa en Castilla» i s'imposa l'ús del castellà i el bandejament del llatí en l'administració i a l'escola.

Els articles que hi fan referència són el VI, el VII i el VIII:

VI. En la Audiencia de Cataluña quiero cese el estilo de poner en latín las Sentencias, y lo mismo en cualesquiera Tribunales Seculares donde se observe tal práctica, por la mayor dilación y confusión, que esto trae, y los mayores daños que se causan, siendo impropio, que las Sentencias se escriban en lengua estraña, y que no es perceptible a las Partes, en lugar que escribiéndose en romance, con más facilidad se explica el concepto, y se hace familiar a los interesados; por cuya razón desde el Santo Rey Don Fernando Tercero cesó en Castilla la práctica de actuar en latín, y en Aragón se fue desterrando el lemosino desde Fernando el primero, contribuyendo esta uniformidad de lenguas a que los Procesos guarden mas uniformidad en todo el Reyno; y a este efecto derogo y anulo todas cualesquier resoluciones, o estilos, que haya en contrario, y esto mismo recomendará el mi Consejo a los Ordinarios Diocesanos, para que en sus Curias se actúe en lengua Castellana.

VII. Finalmente mando, que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad, y Retórica se haga en lengua Castellana generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las Audiencias y Justicias

¹⁰ Novísima, op. cit., pàg. 417.

¹¹ Ferrer, op. cit., pàg. 34.

Real cédula de Carlos III. 1770

respectivas, recomendándose también por el mi Consejo a los Diocesanos, Universidades, y Superiores Regulares para su exácta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la Nación para su mayor armonía, y enlace recíproco.

DIT ANY 1773, EN EL MES DE MARS, DE ORDE DEL BISBE, COMENSAREN A FER LOS SERMONS EN CASTELLÀ Y LA ENSEÑANSA DE LA DOCTRINA CRISTIANA

VIII. Por esta uniformidad declaro no quedan derogadas las Leyes municipales, ni la práctica judicial recibida en todo lo demás, pudiendo todo Tribunal proponer al mi Consejo lo que observare digno de remedio en otros asuntos separadamente. Por tanto, encargo a los muy Reverendos Arzobispos, Reverendos Obispos, Priors de las Ordenes, Visitadores, Provisores, Vicarios, y demás Prelados, y Jueces Eclesiásticos de estos mis Reynos; y mando a los del mi Consejo, Presidentes y Oidores, Alcaldes de mi Casa y Corte, y de las mis Audiencias y Chancillerías, Corregidores, Asistente, Gobernadores, Alcaldes-mayores y ordinarios, y demás Jueces y Justicias de estos mis Reynos, guarden, cumplan y executen, y hagan guardar y observar en todo y por todo las Declaraciones que van hechas en esta mi Real Cédula, por ser indispensablemente precisas

para uniformar el gobierno y administración de la Justicia en todos mis reynos en los negocios forenses; teniendo relación las Escuelas menores en la lengua Castellana, con la facilidad de que los Subalternos se instruyan en ella, para exercitarla en los Tribunales. Y para la puntual execucion de todo darán respectivamente las providencias que se requieran, sin permitir la menor contravención, o impedimento a quanto va dispuesto, por convenir así a mi Real servicio, bien y utilidad de la Causa pública de mis vasallos.

*Que así es mi voluntad...».*¹²

DIT ANY VENGUÉ ORDE DEL REY QUE EN LAS ESCOLAS LOS MESTRES ENSENYEN LOS ATLOTS AB LA LLENGUA CASTELLANA

Les conseqüències d'aquesta cèdula reial foren fatals per a l'ús del català en l'àmbit administratiu civil i eclesiàstic i per a l'àmbit de l'ensenyament. A partir d'ara les actes dels consells dels ajuntaments seran reportats en castellà i ben prest els llibres sacramentals seran en castellà. Quedarà només el reducte de les notaries, amb les actes notarial, els testaments, els inventaris i, així mateix, les actes dels convents de monges tancades, els contractes d'arrendament, les plagues de despeses d'una casa i la correspondència familiar.¹³ El mateix dietarista mallorquí Tomàs Amorós reporta el 1768: «Dit any vengué orde del rey que en las escuelas los mestres ensenyen los atlots ab la llengua castellana.»¹⁴

¹² Ferrer, *op. cit.*, pàg. 37 i 38.

¹³ Vegeu MARTÍNEZ, C.: La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i primer terç del XIX, amb pròleg de Joan Mas i Vives, Universitat de les Illes Balears. Departament de Filologia Catalana i Lingüística General. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000. Ací Martínez comenta que va fer diverses proves de sondeig en els arxius dels Ajuntaments d'Artà, Pollença i Sineu i, sobretot, a l'Arxiu del Regne de Mallorca, des de començ del segle XVIII fins que el català desaparegué de l'administració. Les conclusions a què arriba pràcticament són les mateixes a què hem arribat nosaltres, tant a partir de l'aplec de textos que hem tengut en compte a la nostra Antologia de textos de les Illes Balears, vol. II, Segles XVII-XVIII, amb pròleg d'Albert Rossich, Institut d'Estudis Baleàrics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, com a partir de l'antologia de Joan Veny i Àngels Massip, titulada Scripta mallorquina, vol. I, Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, Biblioteca de Dialectologia i Sociolingüística, XIX, Barcelona 2013.

¹⁴ AMORÓS, T.: Mallorca 1740-1800: Memòries d'un impressor, a cura de Carme Simó, Secció de Filologia Catalana. Barcelona: Universitat de Palma, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, pàg. 55.

Bisbe, don Juan Díaz de la Guerra

A Mallorca el bisbe que imposà el castellà en l'administració eclesiàstica fou sobretot Juan Díaz de la Guerra, nat a Jerez de la Frontera el 1727¹⁵.

Arribà com a bisbe a Mallorca el 1772 i se n'anà el 1777. El mateix 1773, Tomàs Amorós ens assabenta que «dit any 1773, en el mes de mars, de orde del bisbe, comensaren a fer los sermons en castellà y la enseñansa de la doctrina cristiana.»¹⁶ També «Dit any manà el bisbe, don Juan Díaz de la Guerra, que los pronòstichs fossen en castellà.»¹⁷

Sabem també que el 1772, a instàncies de la Junta General de Comercio y Moneda de Madrid i la Particular de València, el rei Carles III signà el 24 de desembre una Reial Cèdula per la qual disposa: «He tenido por bien expedir la presente mi Real Cédula, por la cual mando, que todos los Mercaderes y Comerciantes de por mayor y menor de estos mis Reynos, y Señoríos, sea Naturales o extrangeros, lleven, y tengan sus Libros en Idioma Castellano...»¹⁸

15 Segons Martínez, «L'accentuació de la pressió en contra de la llengua catalana a Mallorca començà amb el bisbe Francisco Garrido de la Vega (1763-1772). Aquest bisbe mantingué una disputa amb el Capítol de la Seu de Mallorca quan imposà la redacció de les actes de la cúria en castellà juntament amb el canvi d'idioma en els llibres parroquials.» (op. cit., pàg. 180 i 181).

16 Amorós, op. cit., pàg. 62.

17 Amorós, op. cit., pàg. 63.

18 Ferrer, op. cit., pàg. 52.

19 Ferrer, op. cit., pàg. 53.

Alguns anys més tard, el 1780, el Consejo de Castilla per una provisió del 22 de desembre, signada pel ministre d'Estat José Moñino, comte de Floridablanca, es disposa que: «En todas las escuelas del Reyno se enseñe a los niños su lengua nativa por la Gramática que ha compuesto y publicado la Real Academia de la Lengua: previniendo que a ninguno se admita a estudiar Latinidad, sin que conste antes estar bien instruido en la Gramática Española. Que asimismo se enseñe en las escuelas a los niños la Ortografía por la que ha compuesto la misma Academia de la Lengua...»¹⁹

L'ARRIBADA DEL NOU SEGLE XIX SEGUIRIA LA POLÍTICA CONTRA ELS USOS DEL CATALÀ

D'altra banda, per carta signada el 20 de març de 1773, el Consejo de Castilla denegava l'autorització de publicar llibres en català: «**Por la cual mandamos se guarde a esa Universidad la privativa de imprimir los libros que se contienen en la relación que a presentado y va inserta: entendiéndose la impresión solamente en Castellano y Latín, pero no en Cathalan, y que nadie pueda benderlos en ese Principado sin origen de esa Universidad todo bajo las reglas sigtes...**»²⁰

L'arribada del nou segle XIX seguiria la política contra els usos del català. En gran part el mal estava fet, si més no, en línies generals, en l'àmbit administratiu. Tanmateix, el projecte del lingüicidi continuaria per viarany literaris i en les activitats d'entreteniment.

L'11 de març de 1801, el favorit de la reina Maria Lluïsa, Manuel de Godoy, signà unes Instrucciones para el arreglo de teatros y compañías cómicas fuera de la Corte. Aquesta instrucció va crear una Junta General per a tot l'Estat i, per a cada ciutat que tenia teatre, es creava una Junta Particular configurada pel corregidor o l'alcalde major, un regidor, un diputat nomenats per l'ajuntament i un censor literari nomenat per la Junta General.

Entre les normes dictades per a l'actuació de les companyies còmiques n'hi havia una que disposava

20 Ferrer, op. cit., pàg. 56

21 Ferrer, op. cit., pàg. 60.

que «*En ningún Teatro de España se podran representar, cantar, ni baylar piezas que no sean en idioma castellano*».²¹

Vendrien després d'altres disposicions contra el català a l'administració, d'entre les quals destaca la Ley del Notariado (1862), que consagra l'ús del castellà a les notaries: testaments, actes notariais, etc.

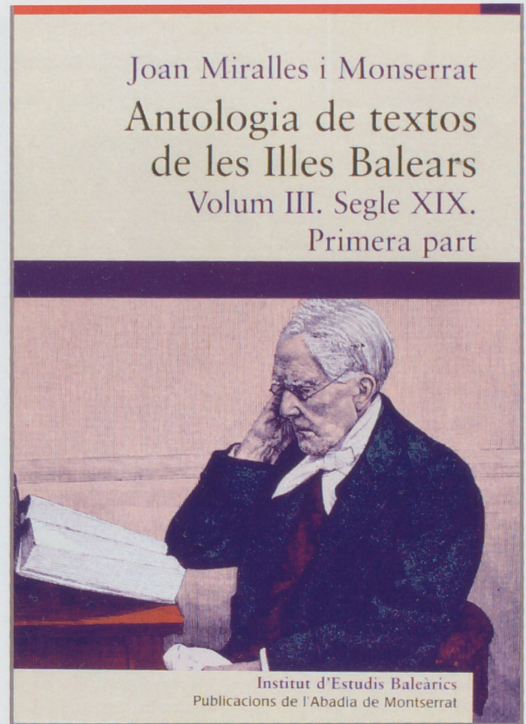
TIPUS²² DE TEXTOS EN CATALÀ EN EL SEGLE XVIII²³

De l'anàlisi de la documentació administrativa a les Illes, i principalment a Mallorca²⁴, veim que hi ha un abans i un després de la reial cèdula d'Aranjuez, de 1768.

22 La nostra tipologia es basa en la de GREGORY, M. i CARROL, S., exposada a *Language and Situation. Language Varieties and their Social Context* (Londres: Routledge and Kegan Paul, 1978); però en el nostre cas l'aplicam a l'anàlisi de textos antics. Hi distingim el 'camp del discurs' (field of discours), o contingut o tema de què tracta el text, el 'mode del discurs' (mode of discours), o mode en què es fa l'emissió, transmissió i recepció del text, amb una distinció essencial entre oral / escrit, espontani / no espontani, monologat / dialogat, escrit per a ser llegit / escrit per a ser dit en veu alta, prosa / vers, o a determinades fórmules o indicadors més o menys estereotipats que trobam a l'inici i/o al final del text. Finalment, tenim el 'tenor del discurs' (tenor of discours), segons si el text és formal / informal, públic / privat i/o segons la funció del text.

23 La tipologia que desenvolupam es basa en l'anàlisi que hem fet de textos mallorquins per a l'Antologia de textos de les Illes Balears. Fins ara n'hi ha publicats sis volums, tots ells d'origen mallorquí, des del segle XIII fins al XIX. En falten tres més referits a Mallorca al segle XX, que ja tenim llests per a l'edició i tenim avançat el volum referit a Eivissa. Encara no hem començat a treballar en el volum de Menorca. El volum I abasta els segles XIII-XVI i té un pròleg de Joan Martí i Castell (Institut d'Estudis Balearics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2006). El volum II abraça els segles XVII i XVIII i té un pròleg d'Albert Rossich (Institut d'Estudis Balearics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2006). El volum III és la primera part del segle XIX i té un pròleg de Joan Mas i Vives (Institut d'Estudis Balearics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2007). El volum IV és la segona part del segle XIX (Institut d'Estudis Balearics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2008). El volum V és la tercera part del segle XIX (Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació i Cultura. Institut d'Estudis Balearics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2009). El volum VI és la quarta i darrera part del segle XIX (Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació i Cultura. Institut d'Estudis Balearics. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2010).

24 Cal tenir en compte que Menorca estigué sota domini britànic entre els anys 1712 a 1756, sota domini francès entre 1756 i 1763, de nou sota domini britànic, entre 1763 i 1782, sota domini hispànic entre 1782 i 1798 i, finalment, de nou sota domini britànic entre 1798 i 1802. Pel que fa a Eivissa, seguí, a grans trets, les vicissituds polítiques de Mallorca dins les limitacions demogràfiques, socials, econòmiques i culturals de les illes menors.

D'abans tenim, a Mallorca i si fa no fa, els mateixos tipus de documents a l'administració insular dels segles XVI i XVII.

PARTIM DE LA NOSTRA ANTOLOGIA DE TEXTOS DE LES ILLES BALEARS I DE L'ANTOLOGIA DE JOAN VENY

Fins i tot en tenim alguns de nous.²⁵ D'acord amb els exemples de la nostra *Antologia de textos de les Illes Balears* els tipus de textos en català que trobam a Mallorca en el segle XVIII són els següents: religiosos, científicodidàctics, biogràfics, paremiològics, polemístics, narratius, poètics, de literatura popular, teatrals, administratius, capitulars, contractuals, cerimonials, epistolars, dietarístics, testamentaris, judicials, parlamentaris, edictals, homilètics, inventaris i onomàstics. Si ens fixam, però, en la data, veurem que la immensa majoria dels textos de caire administratiu en sentit ampli són anteriors a 1768. Partim de la nostra *Antologia de textos de les Illes Balears* i de l'antologia de Joan Veny i col·laboradors, titulada *Scripta mallorquina*.²⁶

Deixam de banda els exemples de Veny que ja surten a la nostra antologia o que es refereixen a alguns exemples anteriors a 1701.

25 Apareixen nous, els textos paremiològics i els polemístics.

26 Joan Veny i Àngels Massip: *Scripta mallorquina, vol. I*, Biblioteca de Dialectologia i sociolingüística, XIX. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, 1913 i volum II, id.

REAL CEDULA
DE SU MAGESTAD,
A CONSULTA

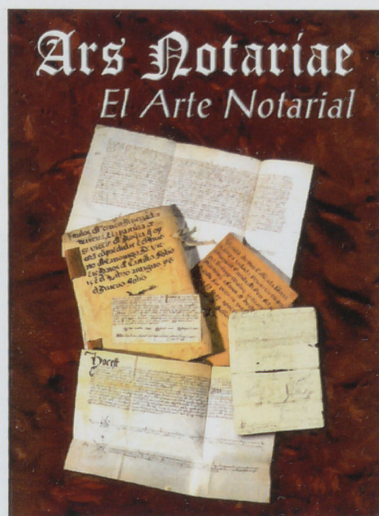
DE LOS SEÑORES DEL CONSEJO,
REDUCIENDO EL ARANCEL
de los derechos procesales á reales de vellon en
toda la Corona de Aragon, y para que en todo
el Reyno se actúe y enséñe en lengua Castellana,
con otras cosas que expresa.

Año 1768.

EN MADRID.

En la Oficina de Don Antonio Sanz, Impresor del Rey nuestro Señor,
y de su Consejo.

CONCLUSIONS

1. De l'anàlisi dels textos adduïts inferim que hi ha un abans i un després de la reial cèdula d'Aranjuez de 1768, si més no, a Mallorca i a les Pitiüses (Eivissa i Formentera). Per contra, a Menorca, sota domini britànic, hi ha determinats usos administratius que persisteixen fins a la reincorporació al domini hispànic el 1802. A Mallorca i a Eivissa la immensa major part d'usos administratius en català són anteriors a 1768.

2. De fet, a Mallorca, si més no, abans d'aquesta data trobam els mateixos tipus de textos que en els segles precedents i, encara, hi podem afegir els textos paremiològics i els polemístics que no trobam en els segles XVI i XVII.

3. A Mallorca els tipus de textos representats en el segle XVIII són els religiosos, els científicodidàctics, els biogràfics, els paremiològics, els polemístics, els narratius, els poètics, els de literatura popular, els teatrals, els administratius, els capitulars, els contractuals, els cerimonials, els epistolars, els dietarístics, els testamentaris, els judicials, els parlamentaris, els edictals, els homilètics, els inventaris i els onomàstics (22).

4. A les Pitiüses partim d'una base molt més reduïda i, per tant, a mesura que avanci la recerca podem trobar nous tipus de textos. Per ara, segons l'*antologia de Veny* (et alii) almenys tenim els següents tipus: administratius, capitulars, contractuals, dietarístics, testamentaris, judicials i inventaris (7).

5. A Menorca, per bé que partim també d'una mostra relativament reduïda, tenim almenys els següents tipus: religiosos, científicodidàctics, poètics, teatrals, administratius, capitulars, contractuals,

cerimonials, epistolars, dietarístics, testamentaris, judicials, parlamentaris, homilètics i inventaris (15).

6. Almenys a Mallorca, després de 1768, els únics tipus de textos escrits no estrictament literaris són els testaments, els contractes d'arrendament i els inventaris i, en general, els instruments públics notariais.²⁷ D'altra banda, tenim, dins els àmbits d'ús privat, els llibres d'administració de la casa, les factures, pagarés de deutes, rebuts i albarans, contractes d'arrendament i correspondència.

Finalment, tenim també determinats usos en els convents, com és ara les actes capitulars.²⁸

27 Segons Martínez, referint-se al tractat *De Notaria* de 1797, el primer tractat d'*Ars Notariae* que inclou un annex en castellà, diu «Si ens fixem en les diverses llengües que apareixen en el tractat de 1797, veurem que cada una d'elles compleix una funció diferent. El llatí es manté com a llengua de cultura, com a llengua superior, ja que tot el que significa reflexió i teoria notarial és escrit en llatí. Hi trobem, doncs, tot allò que ha de saber un notari. En canvi, en català hi ha redactat tot allò que el notari farà servir: per exemple, totes les variants de redactat que entren dins l'acte testamentari. Podríem dir que la llengua catalana ve a ser la llengua d'ús. I finalment, el castellà apareix com un afegit. En certa manera és repetitiu perquè tot allò que es diu en castellà ja s'ha dit en llatí i en català» (pàg. 131).

28 Segons Martínez: «Encara que no sigui una anàlisi a fons de la documentació interna dels convents, podem treure algunes conclusions: la llengua catalana segueix utilitzant-se al llarg del XVIII i primers anys del XIX. Els canvis de llengua que hem constatat se situen a partir del tombant de segle. Podríem dir que la llengua castellana no s'imposa clarament fins a la dècada dels anys vint. Per tant, les lleis d'imposició de l'ús de la llengua castellana no afectaran la manera de fer habitual del convent. El canvi de llengua es farà efectiu quan l'hàbit d'escriure en català haurà desaparegut, quan qui ha d'escriure té més facilitat de fer-ho en castellà que en català» (pàg. 185 i 186).

LES BASES SOCIALS DE L'AUSTRIACISME BALEAR

Mateu Morro i Marcé

L'austriacisme s'ha d'analitzar des d'una perspectiva plural, perquè tant en el bàndol filipista com en l'austriacista s'hi arrencaren posicions diferenciades, a vegades contradictòries, que varen evolucionar i canviar al llarg del conflicte. Però tot i el caràcter plural, i àdhuc contradictori de l'austriacisme, el moviment que, amb intensitats i dimensions diferents, va posicionar Aragó, Catalunya, València i les Illes Balears en el mateix bàndol, va tenir una entitat política que es va vehicular a través d'un mínim d'elements comuns i traduïa posicionaments que no aparegueren de manera sobtada, sinó que s'havien anat formant al llarg del segle XVII i en especial a la darrera etapa del regnat de Carles II. Analitzar aquestes realitats diverses ens permetrà conèixer millor quines en varen ser les bases socials.

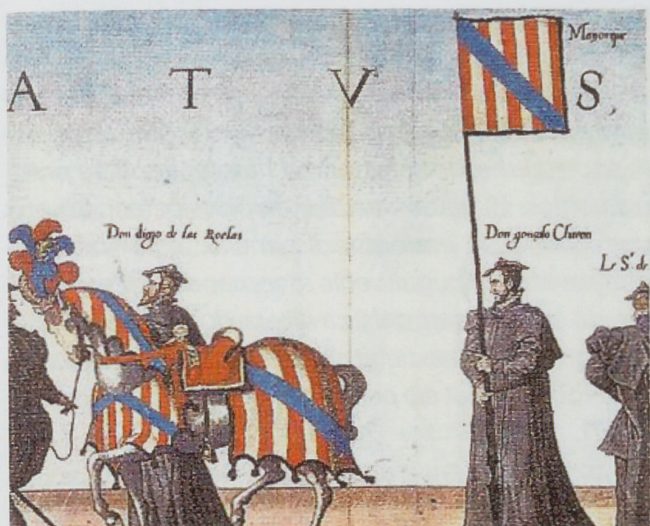
Segons Virginia Leon, pel que fa als suports socials a l'austriacisme, hi ha també una diversitat de situacions territorials: a València, segons aquesta autora, la noblesa terratinent, l'alta jerarquia eclesiàstica i els comerciants francesos seguiren Felip V, mentre que els pagesos, els comerciants i artesans, els pagesos, les classes mitjanes urbanes i un sector de les professions liberals foren austriacistes; a Aragó la majoria de la noblesa va ser filipista, en canvi els sectors populars foren austriacistes; a Catalunya, la divisió va ser menor i la majoria de la noblesa, la burgesia i el poble foren austriacistes.

L'AUSTRIACISME BALEAR

Però quina va ser la situació a les Balears? La historiografia mallorquina conservadora ha insistit a minimitzar els continguts polítics de l'austriacisme. En esborrar els elements «interns» del conflicte, reduït a conflicte internacional i dinàstic, els posicionaments col·lectius deixen de tenir sentit. L'austriacisme balear seria una suma de posicionaments individuals entorn d'interessos particulars o de l'adhesió a la continuïtat dels Habsburg a la monarquia hispànica. Des d'aquesta anàlisi no hauria existit una defensa del sistema de govern representatiu del Regne de Mallorca o, si més no, aquesta defensa hauria aparegut tan sols com a reacció davant la duresa absolutista dels Borbons.

EL POBLE DE MALLORCA, DE MENORCA I DE LES PITIÜSES, DE MANERA MAJORITÀRIA, NO TENGUÉ CAP SIMPATIA PER FELIP V

Però malgrat l'aparença de fidelitat inicial a la causa borbònica, el poble de Mallorca, de Menorca i de les Pitiüses, de manera majoritària, no tengué cap simpatia per Felip V. Com a la resta de països de la Corona d'Aragó, la causa austriacista, a les Balears, va ser la causa popular per excel·lència. No és cert en absolut que els posicionaments respecte del

conflicte fossin aleatoris o determinats sobretot per factors externs (Montaner i altres, 2006). Fou un conflicte civil i s'hi confrontaren també projectes polítics i ideològics. El filipista mallorquí comte de Montenegro, en una carta dirigida al comte de Priego el 24 de juny de 1705, reconeixia la desafecció del poble mallorquí a la causa borbònica. El mateix Carles III, en dirigir-se a lord Peterborough, el 14 de juny de 1706, encomanant-li la conquesta de Menorca, li diu: «... seguro de vuestro celo y atención en bien de mi servicio confío que comenzaréis pronto las operaciones marítimas. Os recuerdo que las de las islas y particularmente del puerto Mahón me serían particularmente gratas por ser las más importantes para el bien de mis intereses y de la causa común. Creo poderos asegurar que no encontrareis dificultad alguna en dicha expedición por no haber más de cien franceses encerrados en la torre, los cuales no osan bajar a la villa por temor a los habitantes, pues tanto en esta isla como en la de Mallorca me son adictos.» (Mata, 1980).

Porcel Zanoguera, l'any 1921, volent negar entitat a l'austriacisme, va escriure que els illencs no varen demostrar cap interès especial per un prenent o l'altre i que els moviments polítics varen ser el resultat de la indefensió de l'illa davant els exèrcits en conflicte. Francisco Estabén, per contra, digué que Mallorca se sostengué inicialment sota obediència borbònica per la presència d'una petita guarnició francesa, «pero su sentir es el de los Estados de la antigua Corona de Aragón, enemigos naturales de todo lo francés, a los que sigue, en todas la comunicaciones patrias» (Estabén, 1970). Estabén, militar franquista, és un dels historiadors que

afirmen sense mitges tintes l'adscripció austriacista de la població i la milícia mallorquina. A Catalunya, com a València i a l'Aragó, va existir un partit austriacista que va ser majoritari, com a les Balears. L'obsessió per negar identitat al constitucionalisme foralista dels austriacistes, i voler-lo explicar com a un fet personal o com el resultat dels errors dels governants castellans, recorda la incomprensió, des d'una visió unitarista, de realitats socials complexes, amb institucions arrelades i nivells importants de consciència col·lectiva.

LA NOBLESA MALLORQUINA I LA CAUSA AUSTRIACISTA

La noblesa mallorquina expressà una forta divisió entre filipistes i austriacistes. Salvà, el 1973, escrigué: «Pudo ser un rebrote de los bandos que ensombrecieron el siglo anterior; pudo ser un campo escogido para ventilar viejas rivalidades familiares; pudo ser también efecto de la discrepancia entre quienes se inclinaban hacia la continuidad política en el régimen de los Austrias y los que apetecían las novedades que personificaban Felipe V y los ministros que le rodeaban; y pudo ser como parece probable en el caso del Marqués de la Torre, consecuencia de compromisos contraídos con personajes influyentes de la Corte de quienes se habían recibido favores o beneficios. Es comprensible que un sentimiento de lealtad llevase a algunos a mantenerse fieles al Rey que habían jurado y que ostentaba como título de legitimidad el testamento de Carlos II, y también lo es que otros repugnasen rendir pleitesía a un príncipe de la familia de Luis XIV impulsor de prolongadas guerras que habían

causado daños considerables al país. El sentimiento popular antifrancés se combinaba con el apego a los antiguos fueros (que el nuevo gobierno estaba poco inclinado a respetar y la prevención contra novedades que parecían impuestas por ministros extranjeros con ayuda de la fuerza armada de otra potencia.» (Salvà, 1973-1975).

LES FONTS DEL L'ÈPOCA, COM LES DEL PERÍODE POSTERIOR, INSISTEIXEN EN L'AMPLI SUPORT SOCIAL A L'AUSTRIACISME A LES BALEARS

Salvà reproduïx unes paraules del filipista sard Vicenç Bacallar i Sanna, marquès de San Felipe, prou interessants: «Tomaron este partido [el de l'Arxiduc] D. Nicolás Truyols, marqués de la Torre, y casi toda su familia, las de Escallar, Bordils, Net, Berard, Dameto y Saforteza. A estos siguieron hombres de menor representación y uno de ellos, llamado Salvador Truyols, fue erigido en caudillo del tumulto popular que se prevenía. Casi toda la nobleza nueva era del partido austríaco y no pasaban de veinte y cinco los caballeros que seguían el partido del rey Felipe.» Vol evitar la identificació de l'austriacisme amb la causa popular, per això combat el que defineix com a «*simplisme*», «de una pugna entre dos partidos, uno aristocrático y otro popular, con el conocido contraste, a gusto de cada cual, entre buenos y malos, como en los cuentos infantiles» (Salvà, 1985). Les paraules del mariscal francès marquès de Noailles: «La fidélité du gouverneur et de la noblesse de Majorque ne put rien contre le soulèvement du peuple», les interpreta com el desig d'un cortesà de Versalles de lligar el filipisme mallorquí a l'aristocràcia, i no comparteix el text de Joan Reglà, que veu en l'aixecament austriacista de 1706 una prolongació de la Germania i afirma que el partit austríac fou «*la bandera dels humils*».

Segons ell, no hi va haver un xoc entre diferents estaments socials en defensa dels seus interessos, sinó una repercussió del conflicte internacional (Salvà, 1985). La seva línia interpretativa veu sobretot posicionaments individuals i nega entitat col·lectiva als bàndols en conflicte. Així el posicionament de la noblesa austriacista seria el resultat de la influència personal del marquès de Savellà o de la relació d'alguns nobles illencs amb l'almirall de Castella.

Tanmateix el pes de l'austriacisme aristocràtic balear era major que a València i Aragó. Melià observà que una part de la noblesa era filipista, però no tota: «*El que és evident és que les dissensions internes de la societat mallorquina també han fet impacte entre els nobles. Hi ha dos partits, en principi, encara que una gran part prefereix dissimular, estar bé amb qualsevol que pugui venir a comandar.*» Però així i tot «*hi ha una part dels cavallers que per una raó o altra prefereixen estar al costat del poble. I accepten amb tota dignitat els perills que s'endevinen.*» (Melià, 1997).

ELS GRUPS SOCIALS DAVANT EL CONFLICTE

Els intents d'explicar les simpaties filipistes o austriacistes dels diversos sectors socials han estat superficials i ideologitzats. Santamaría persistí a voler diferenciar els nobles amb interessos comercials i els nobles amb interessos agraris. És un tema que crec que s'ha de revisar. S'ha d'anar amb compte a l'hora de fer generalitzacions a partir de moments concrets (la conspiració filipista de 1711, quan la sort de la guerra ja estava decidida) o de persones concretes. Reduir els austriacistes a un petit grup de nobles de tendència feudalista, notaris i gent de condició social modesta que seguia els cabdills aristocràtics no és rigorós. Les coses foren més complexes.

Álvaro Santamaría també escrigué, de manera gratuïta, que els mercaders i menestrals eren majoritàriament filipistes i els pagesos majoritàriament austriacistes. Lligava aquestes preferències a la dependència d'uns respecte a la noblesa comercial filipista i dels altres respecte als interessos agraris de la noblesa austriacista (Santamaría, 1989). Però per Santamaría la gran massa de la població era al marge del filipisme i l'austriacisme. Tal afirmació seria certa si hom pensàs en un conflicte civil com les germanies, però falsa si hom es refereix a un conflicte polític i militar global com aquell, davant el qual la població no en podia estar mai completament al marge.

Miquela Mata digué que la noblesa i els terratinents de Menorca veren en l'arxiduc una garantia de les seves prerrogatives, però un cop derrotats, es mostraren dòcils vassalls del rei borbó i ja no participaren a la segona revolta, reprimida ferotgement. Les universitats menorquines

abraçaren el carlisme perquè hi veien la defensa del seu autogovern. Pels comerciants, l'austriacisme era la garantia d'una més gran llibertat de comerç i la possibilitat del comerç amb Amèrica. Segons Mata, els artesans i els pagesos foren els únics austriacistes revolucionaris en el sentit de desitjar un canvi violent a les institucions. L'església era austriacista i empenyé el poble per defensar els seus interessos i apunta l'afinitat del clergat amb la gent del camp a partir de l'origen de classe d'aquest clergat.

El clergat secular majoritàriament també va ser austriacista, mentre que les ordes religioses estaven més dividides. Els jesuïtes eren més filipistes i els franciscans més austriacistes. El bisbe Antonio de la Portilla va fer exiliar vuit capellans per xerrar malament de Felip V. El 1706 circulava aquesta glosa: «*A pesar de Portilla i Ametller, regnarà Carlos Tercer.*» Pel que fa als xuetes, Pascual Ramos aclareix que no podien veure amb mals ulls els borbons, però que no varen escollir cap bàndol dinàstic, en l'àmbit personal mantingueren contactes i relació amb uns i altres. El seu suport econòmic a la causa austríaca fou crucial per a l'arxiduc. Això desmunta la tesi del filipisme xueta.

Hom té la impressió, en definitiva, que, mentre l'oligarquia terratinent i comercial es trobava dividida, no passava el mateix en els estaments populars, més definits a favor de l'arxiduc. Fins i tot Santamaría reconegué que l'austriacisme era més popular i el filipisme més elitista (Santamaría, 1989). En *Els mallorquins*, Melià havia escrit que «*mentre el poble es pronuncia per la solució carlina, l'aristocràcia ho fa pel rei francès. No deixa d'esser notable que des de llavors mateix aquest poble conegui per "botifarres" els aristòcrates, paraula que segons és sabut generalment equival a una corrupció de "botiflers".*» (Melià, 1967).

Tant les fonts del l'època, com les del període posterior, insisteixen en l'ampli suport social a l'austriacisme a les Balears. Aquest suport era important en tots els grups socials, tot i que una part de la noblesa era filipista. Per això tots els esforços per provocar una revolta popular de signe borbònic a Mallorca foren un fracàs, fins i tot quan la causa de l'arxiduc ho tenia tot perdut, i per això mateix el marquès de Rubí va aconseguir resistir l'embat filipista fins el juliol de 1715.

BIBLIOGRAFIA

BACALLAR Y SANNA. *Comentarios de la guerra de España e historia de su Rey Felipe V el Animoso*. Madrid: Editorial Atlas, 1957.

ESTABÉN RUIZ, F. *De lo bélico mallorquín a Historia de Mallorca*. Coord. MASCARÓ PASARIUS, J. Vol. IV. Palma, 1970.

MATA, M. 1705-1713. *Menorca. Franceses, ingleses y la Guerra de Sucesión*. Maó: Ateneu Científic, Literari i Artístic, 1980.

MELIÀ, J. *Els mallorquins. Realitats i mites, 1*. Palma: Daedalus, 1967.

MONTANER, P. de; MASSOT, M. J. i SEGUÍ, J. M. *La Guerra de Successió a Mallorca, 1700-1715*. Palma: Servei d'Arxius i Biblioteques, 2006.

PASCUAL RAMOS, E. *Poder y linaje durante la guerra de Sucesión en el reino de Mallorca. El marqués de la Torre. El Tall del Temps Maior; 20*. Palma: El Tall editorial, 2013.

SALVÀ, J. *Embajada de Mallorca a la Corte de Barcelona (1707)*. BSAL XXXIV 818-819 (1973-1975), 1-16.

SALVÀ, J. *Mallorca bajo el dominio austriaco*. BSAL 41 (1985) 361-375.

SANTAMARÍA, A. *Nueva Planta de gobierno de Mallorca. Enfitensis urbana y real cabrevación*. Palma: Consell Insular de Mallorca, I, 1989.

LA FISCALITAT APLICADA A MALLORCA ARRAN DELS DECRETS DE NOVA PLANTA

Guillem Morro Veny

El nou ordre polític i administratiu implantat a Mallorca a través dels decrets de Nova Planta (Reial cèdula de març de 1716) comportà un canvi substancial en l'economia financera del Regne. Canvi que, fonamentalment, va consistir en un transvasament dels tributs que fins aleshores eren municipals a l'erari reial. Això vol dir que una part substancial dels impostos que revertien a la mateixa comunitat insular feren un viatge d'anada però no de tornada.

Aqueixa política fiscal depredadora no fou, exclusivament, la conseqüència d'un càstig als mallorquins per haver prestat obediència a l'antagonista del Borbó en la pugna pel tron de les Espanyes. Ho palesa el memorial que el Consell de Guerra de Felip V, el 24 de març de 1713 (per tant, en una data en què hom no coneixia quina seria l'actitud final dels illencs enfront de la invasió felipista) recomanassin a Felip V: «*después que su majestad haya asegurado, sólidamente, la dominación de aquella isla y la debida sujeción de sus naturales, se podría establecer sin riesgo de emociones, las leyes, tributos y todo lo demás que fuese conveniente.*»

La suma dels drets reials a la Mallorca de finals del segle XVII s'ha estimat en unes 55.000-57.000 lliures, quantitat que la guerra havia incrementat, el 1715, en unes 70.000 (Santamaria, 1989: 650). El 28 de novembre, Felip V signava el decret de Nova Planta que convertia el Regne de Mallorca (tot i que conservés el títol per deferència de sa majestat catòlica) en una capitania militar de província. Amb la dominació filipista s'instal·là a l'illa, amb caràcter permanent, una guarnició militar. El seu allotjament i manteniment anà a càrrec dels mallorquins que, a més de costejar-lo amb el tribut dit *Reparto de Utensilios*, hagueren de suportar els abusos i violacions que la convivència de soldats filipistes a les llars mallorquines comportaran. No tenim gaire –diria que cap– recerca sobre aquesta aspecte de la nova situació que implicà, per als illencs, haver de conuiu amb els invasors. No obstant això, esmentaré un text referit al mateix tribut i servei que hagueren de suportar els catalans. L'any 1721 s'arribà a denunciar que els oficials borbònics escollien les cases per a allotjar-se segons les dones que hi vivien i el 1728 els regidors de Banyoles es queixaven al rei dels abusos i violacions dels soldats del regiment de Dragons, afirmant que la major part de les donzelles havien estat «*desfloradas y preñadas [...] sin dudarse que siga aumentando este lamentable estrago contra el servicio de Dios*» (Muñoz/Catà, 2005: 124).

Les salines, el dret de duanes i el del tabac eren les font fiscals municipals que més recursos generaven (entorn d'un 70% dels ingressos), a partir de 1715 es convertiren en reials. Endebades es queixaren els jurats de Mallorca argumentant que sobre aquestes impostos estaven consignades la major part de les pensions censals. L'any 1717 s'imposà el dret de l'aiguarent, que percebé la tresoreria reial i que el 1741 n'assolí el monopoli. Aquesta mesura fou una de les més perjudicials per a la supervivència dels llauradors i jornalers mallorquins, ja que molts d'ells cobraven part del salari amb aiguarent.

Però la mesura fiscal més carregosa que imposà la nova administració borbònica fou la talla anual de 32.000 pesos equivalent a 38.400 lliures (Bejarano, 2006: 178).

Les dades documentades de 1758 mostren que els ingressos reials s'havien gairebé quintuplicat (317.113 lliures enfront de les 70.000-75.000 de 1715). Coneixem que l'any 1788 la riquesa patrimonial conjunta de l'illa s'havia reduït un 18% respecte de 1715 (18.675.000 lliures, any 1715, 15.324.262, any 1788). L'afany recaptador de la Corona arribà al punt d'imposar un tribut als carros que entraven a la capital i que «con sus llantas angostas y clavos prominentes entran en la ciudad después de haber recompuesto las calles». El tribut era d'un 3% sobre els valor de les mercaderies.

L'impost del vi creat per a cobrir les despeses bèl·liques en temps de Carles IV causà un gran desassossec a Mallorca. El conreu de la vinya va recular per ésser més alta la quantia del tribut que el valor intrínsec de la indústria vinícola mallorquina. Una reial resolució de 1806 fixà l'import de l'esmentat tribut en 63.000 lliures anuals. L'any següent, la Cort de Madrid decretà l'obligació d'usar paper segellat per a tota casta de transaccions comercials i instruments notariais.

Simultàniament, arribà l'impost anomenat *Tres y un tercio* que gravava la fruita, la verdura i els animals domèstics que abans no pagaven delme. Aquests tributs desencadenaren les revoltes de 1806 i 1808. L'espoli fiscal aplicat a Mallorca per l'administració borbònica arribà al punt que, a començament del segle XIX, el síndic personer advertia la Reial

Audiència amb aquestes paraules: «*siendo muy rica esta isla en mucho más de lo que fructifican sus raíces, sin embargo sus naturales contribuyen a ello a fuerza de apremios, trabajo y fatiga*», i afegia: «*a beneficio de la minoración de censos ha podido subsistir esta isla, no obstante, en lo venidero se considera como imposible*».

Poc o nul efecte tingueren aquestes advertències, perquè, el 1819, un diputat denunciava, en relació amb Mallorca: «*la pobreza ha ido en aumento con una progresión tan espantosa que ni los apremios, ni los ejecutores, ni las bayonetas podrán sacar ya un maravedí de los pueblos*».

Les citacions desenvolupades s'han extret de les obres següents:

BEJARANO, E.: «El sistema impositivo de Mallorca». *A El reino de Mallorca bajo la Casa de Borbón en el siglo XVIII*. Palma: Historia de las Baleares, 12, 2006.

MUÑOZ, A. i CATÀ, J.: *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736)*. Madrid; Muñoz/Catà Editors, 2005.

MUÑOZ, A. i CATÀ, J.: *La traïció anglesa*. Barcelona: Edicions Tempestat, 2009.

PASCUAL, E.: «*La Real Hacienda del reino de Mallorca durante la guerra de Sucesión*». *A Guerra y crisis en el sitsema económico. Cuadernos dieciochistas*, 14, Ed. Universidad de Salamanca, pàg. 199-232.

SANTAMARIA, A.: *Nueva Planta de gobierno de Mallorca. Enfiteusis urbana y real cabrevación*. Palma: Consell Insular de Mallorca, I, 1989.

EL “PLANT DE LA VERGE” DE RAMON LLULL AL SANTUARI DE LLUC

Jaume Reynés Matas, MSSCC

Ja fa una quinzena d'anys que acordarem remarcar l'empremta lul·liana al nostre santuari marià. Amb aquesta clau («Llull paraula – Lluç imatge»), presentarem una mena de guia mística per a (re)fer la nostra memòria mallorquina i lluguera¹. La seva figura presideix la galeria dels sants mallorquins a la capella del baptisteri. La seva avemària ecumènica i interreligiosa és exposada en set llengües al Cambril. Del seu Llibre de Santa Maria, capítol 21, traguérem la lletra de l'himne del 125 aniversari de la Coronació (*La gonella de la Mare de Déu*). El programa de Setmana Santa incorpora cada any l'escenificació del seu Plant de la Verge.

Aprofitant l'any Llull, feim conèixer aquesta darrera iniciativa, la qual només havíem publicat com a subsidi de la basílica.

EL PLANT DE LA VERGE

Iacopo de Benedetti (1236–1306), conegut amb el nom de Iacopone da Todi, és l'autor de la seqüència *Stabat Mater*, i de la lauda *Il pianto della Madonna*; que ha marcat tot un gènere elegíac medieval.

¹Per més d'un decenni tenguérem oberta una exposició permanent i publicarem un llibre de luxe amb aquest títol, obra de J. Falconer i N. Bernat, amb l'estreta col·laboració de G. Seguí.

Escenifica una espècie de Passió de Nostra Dona. La dramatitza segons la tradició de la «Lauda Perugina», orientada, més que a l'ascetisme i al misticisme, cap a una divulgació de l'Evangeli i a una humanització dels temes religiosos. Es confiava a la recitació d'alguns solistes i d'un cor, i constituí una passa determinant cap a la «sacra rappresentazioni» del Quatre-cents.

Ramon Llull compongué dins aquesta tradició el seu *Plant de la Verge* o *Desconhort de Nostra Dona*², del qual Simone Sari ha fet l'edició crítica³, i el situa entre el final de 1293 i començament de 1295. «Cap dels (plants) provençals i francesos que hem llegit no es pot comparar amb ell (el de Llull), que és certament un del més importants en tota la literatura del temps, per la seva extensió, força dramàtica i majestat dels versos, tot en conjunt», exposa Ramon D'Alòs-Moner.

El poema consta de 32 estrofes monorimes de 12 alexandrins, amb un total de 384 versos.

² M. Emilia García Jiménez estudia el gènere literari dels plants medievals, que també s'anomenen desconhorts, a *Un compendio de tópicos elegíacos: El duelo de Berceo*. Logronyo (1993), pàgina 125.

³ *Hores de Nostra Dona Santa Maria*. Desconhort de Nostra Dona, al volum XI de la nova edició de les obres de Ramon Llull, patrocinada pel Patronat Ramon Llull, Palma 2012.

Jo mateix el vaig adaptar a 14 estrofes a semblança de les 14 estacions de la viacrucis, i el pare Gabriel Seguí actualitzà el seu català medieval. L'escolania l'acompanya amb la interpretació d'estrofes del *Stabat Mater* gregorià i polifònic de Pergolesi.

UNA LITÚRGIA ALTERNATIVA

«El *Desconhort de Nostra Dona* adopta la forma del *planctus Mariae*, que formava part de les representacions teatrals de Divendres Sant... El relat es desenvolupa a partir de la veu de la Verge o a través de la seva presència en cada moment de la Passió, quan és el narrador qui parla: això fa que s'aparti de la versió dels Evangelis, en què Maria té un paper molt menys destacat, per acostar-se a la devoció popular laica del sofriment de Crist.»⁴

Presenta una "litúrgia alternativa", en què la mare, profundament humana, es debat entre sentiments de gran dolor per la mort del Fill i de gran plaer per l'obra de salvació. No dubta de dirigir-se al públic: «Ah, jueus traïdors» (8a estrofa). O als deixebles: Judes, Pere, Joan... I no s'empegueix de manifestar els sentiments apassionats fins a l'agonia: «Ai, trista i afligida! / Demanava ajuda, i tirava sovint / sos cabells, i sa cara rompia, i no hi és / Qui li donàs ajuda, com si res no valgués / ni ella ni son Déu fill» (3a estrofa). «Lassa, lassetta! Mesquina» (4a, 7a...). «Sentia nostra Don per son fill grans dolors, tant, que tota estava en sospirs i en plors. I així tremolava com femella per pors» (12a). «Per poc no perd el seny, i el cor vol esclatar» (7a). «Mirau com el meu cor... està en gran dolor i per vós traspasat!» (8a). «Estava en plorar / i en tòrcer ses mans, i en gemir i sospirar» (14a). «Quan adreçaren la creu i mon fill penjar viu / en aquell punt, un gran cop en mon cor jo sentí / de tan gran ira, que per poc no morí» (10a).

RELACIÓ AMB EL DESCONHORT DE RAMON

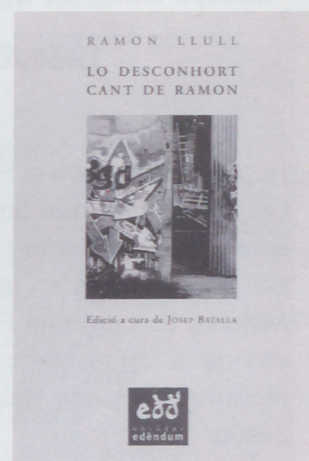
Contràriament a l'opinió de Galmés, S. Sari creu que el *Desconhort de Nostra Dona* s'escrigué abans que el *Desconhort de Ramon*. «No és difícil imaginar que [...] Llull s'hagués dirigit a la Mare de Déu en un moment de màxim sofriment, refent el camí dolorós que va conduir a la crucifixió del Déu-Fill [...] Un cop tornat a Europa, va topar de nou

amb les reaccions hostils que desvetllava la seva Art, i aquesta hauria estat la causa de la composició del *Desconhort de Ramon*. És, doncs, plausible que tornés a pensar en la Mare de Déu per alleujar el seu sofriment, però aquest cop projectant el mateix *Desconhort de Nostra Dona* sobre el seu poema autobiogràfic més extens».⁵

A la Casa d'Espiritualitat del Santuari, férem exercici de pregar amb el *Desconhort del mestre*: sintonitzàrem amb les causes que turmentaven el seu cor enamorat i la seva actualitat per pregar des del desconhort que patim avui.⁶

L'adaptació més important que férem a la versió escenificada al Santuari es troba a l'estrofa 32. De la fi del desconhort, on sembla que al·ludeix a la caiguda de Sant Joan d'Acre, la darrera roca forta dels cristians a Palestina (1291): «e la gran desonors / que es fayta a son fil / per prelats e seynors, / car en la Terra Sancta / no fan dire laussors.»

Superant aquesta conjuntura de les croades, l'adaptàrem a la passió que sofreixen avui tants de pobles crucificats, expressada d'aquesta manera: «Perquè jo, Ramon Llull, qui del cant tinc dolors, / el don als uns i als altres a fi que les llangors / recordin de nostra Dona, i compreguin llavors / la passió continuada per cristians senyors / que crucifiquen pobles, com Jesús i els malfactors.»

⁵ Llull, obra citada, pàg. 90. Per mostrar la seva personal identificació amb la passió del Crist, els dos poemes tenen la mateixa quantitat de versos alexandrins, 828.

⁶ Vegeu J. Reynés Matas, «Pregar amb el beat Ramon Llull en temps de desconhort» a *Comunicació del CETEM*, Palma: CETEM, número 125-126, pàgines 119-130, 2011.

⁴ Llull, obra citada, pàg. 93.

PLANT DE LA VERGE

Divendres Sant

PLANT DE LA VERGE

**De la passió i el desconhort que tingué
nostra Dona de son fill Beat Ramon Llull**

(Adaptació lliure)

Representarem ara el Plant de la Verge. De la passió i el desconhort que tingué nostra Dona de son fill, escrit pel beat Ramon Llull en el segle XIII. El tema del plant abunda en la literatura piadosa de l'Edat Mitjana. És com una Passió contemplada amb els ulls de la Verge Maria, a la manera d'un viacrucis recorregut a partir dels sentiments de la Mare de Jesús.

Diuen que cap dels plants provençals i francesos no es pot comparar amb el del beat Ramon. Segons Ramon d'Alòs-Moner, el text de Ramon Llull «és, certament, un dels més importants en tota la literatura del temps, per la seva extensió, força dramàtica i majestat dels versos, tot en conjunt.»

Nosaltres l'hem acurçat en catorze estacions i hem actualitzat lleument el seu mallorquí antic i preciós. Seguir el plant amb devoció serà una bona manera de fer els passos vora la Mare de Déu de Lluc. Ella que, «per les passades dolors», ens quedà morena per tots els segles.

Solista: Siau amb nosaltres, Déu nostre.

Tots: Senyor, veniu a ajudar-nos. Glòria al Pare i al Fill i a l'Esperit Sant. Com era al principi, ara i sempre, i pels segles dels segles. Amén.

Escolania: Motet a la Mare de Déu.

Lector: Lectura de la segona carta de sant Pau als cristians de Corint

Beneït sigui Déu, Pare de nostre Senyor Jesucrist, Pare entranyable, Déu que no deixa mai de consolar-nos. Ell ens conforta enmig de totes les adversitats, perquè nosaltres, que hem estat confortats així per Déu, també sapiguem confortar els qui passen alguna pena. És cert que compartim a mans plenes els sofriments de Crist, però també per ell ens ve a mans plenes el consol.

Paraula de Déu.

Tots: Vos alabam, Senyor.

Primera estació

Cronista: Com fou venut.

Dona: Judes Iscariot, tu has mon fill venut, el qual molt més val que això que n'has tingut: has donat per argent el Senyor de Virtut. Tu eres, per mon fill i per mi, molt volgut. Tu m'has, fals!, enganada, i tu t'ets decebut. I si jo en som trista, tu en seràs perdut.

Fals! com has pogut vendre aquell qui és més temut, qui és home i Déu, i és rei de salut? Jo en roman dolorosa, i tu n'ets abatut. Judes fals, traïdor! mon cor has combatut amb ira i dolor tant com has pogut; per això seràs a infern combatut i vençut.

Segona estació

Cronista: De la besada.

Dona: Judes, fals i amic de tot defalliment!
Com fores mai tan ardit, que amb boca tan pudent
besares mon dolç fill, amic de compliment,
qui té boca olent en tan bell parlament,
qui per mai no mentí ni parlà follament;
ans digué veritat tan virtuosament,
que cap hom viciós, ni que sia mentent,
no la deuria besar per ningun traïment?
I tu, fals, orgullós, has donat besament
a mon fill, qui és Déu i home igualment,
el qual sovint besava tan amorosament.
Ah, com l'has ferit per ton fals tocament!

Tercera estació

Cronista: De la presó.

Dona: Ai, trista i afligida! El meu fill està pres.
El se'n menen jueus, sens que ningú el defens,
ni jo, que som dona, no hi podia fer res.
Hi ha ningú, entre nosaltres, que ajudar-li pogués?
Cronista: Anava l'al·lota darrere son fill, i espès
demanava ajuda, i tirava sovint
sos cabells, i sa cara rompia, i no hi és
qui li donàs ajuda, com si res no valgués,
ni ella ni son Déu fill; perquè pietat és
oir el desconhort en el qual ella és
ni com foren, vers ella, vilà i descortès
tant el seu companyó i el jueu endemés.

Escolania: CANT 1

Quarta estació

Cronista: Desemparada.

Estava la regina molt fortament irada
quan així pels seus era desemparada,
puix, sinó sant Joan, per tots fou deixada.
Cridava la donzella:
Dona: I on és anada
la nostra companyia, qui m'ha deshonrada?
Puix m'han deixada sola amb tan vil mainada,
mainada del dimoni, i qui m'ha donada
tanta d'angoixa i tant m'ha sufocada
que a penes me sostenc, tan fort som cansada.
Lassa! i jo era per los meus arruixada,
i jo, que mai envers d'ells no fou errada.
Per qual raó m'han, doncs, així oblidada?

Cinquena estació

Cronista: Negat.

Dona: Negat ha sant Pere el meu fill per por,
la qual tingué dels jueus, i no la tingué major
de mon fill gloriós, qui és son Creador,
el qual l'ha molt amat, com lleial amador.
I tu, Pere, qui eres un pobre pescador
has negat el meu fill, qui t'ha fet senyor,
i qui t'ha elegit a esser procurador
de totes ses ovelles, de qui t'ha fet pastor.

Dona: Pere.

Cronista: Diu la regina i dona de valor.

Dona: Tant fort m'has treballada per la teva poca
amor que hagueres a mon fill per un poc de temor
de presó o de mort! D'això, me'n plany i en plor.

Sisena estació

Cronista: Escopit.

Dona: Pres està mon car fill, i, per vilania,
en la seva cara cadascú escopia:
cara de Déu i home, on tot bé hi havia,
en qui veig escopir com si fos que podia.
En ella, d'escopir, ningú es detenia
i era tan i tan gran la «immundícia»
que en ella posaven, que quan la «veïa»,
d'ella no em venia el goig que solia;
i puix a ella, ai, trista!, arribar no hi podia
perquè la netejàs, per poc no em moria.
Ah, cara gloriosa, d'on joia em venia!
Ah, quin gran goig tendria si torcar-vos podia!

Setena estació

Cronista: Despultat.

Dona: Despultat és mon fill i tot quant té li apar,
aquell qui és ver senyor de terra i de mar,
no té un petit drap d'on se puga abrigar.
Ai, trista! Puix el veig just així nuu estar
i pels falsos jueus tan fort vituperar,
per poc no perd el seny, i el cor vol esclatar.
Senyors: aquest vel meu, plagui-us en ell posar.
I ells, com a inics, no em volgueren escoltar.
Ah, fill gloriós! puix vos deixau despullar,
de vostra innocència, vulgueu-vos abrigar,
puix estic molt irada dels escarnis que us fan;
i no puc jo, mesquina, no vos puc abraçar!
Escolania: CANT 2

Vuitena estació

Cronista: Batut.

Estava Jesucrist a un pilar lligat,
i per dos forts botxins tan fortament assotat,
que tot el cuir dels costats li havien llevat.
Cridava la donzella.

Dona: Ah, on és la pietat?

Ah, jueus traïdors, i com tan gran crueltat
teniu dins vostre cor, ple de gran falsedat?

Cronista: Cridava la regina en alts crits a Pilat
que falsament havia son fill a mort jutjat,
puix en cap mancament no l'havia trobat.

Dona: Ah, fill!

Cronista: Diu la donzella.

Dona: Com sou malmenat!

mirau com el meu cor, amb què us he tant amat,
està en gran dolor i per vós traspasat!

Novena estació

Cronista: Coronat.

Dona: Per tal que, al meu fill, fos donat gran turment
i que fos escarnit per tota eixa gent,
amb corona d'espines, i cada una punyent,
coronaren mon fill, com qui fa honrament
al rei per son regne, quan pren coronament.
I cascuna espina entrava tan «fortment»
pel cap de mon fill, que tot era «sangüent»
i per tota la cara es feia escampament
de la sang fins als peus; mes l'angoixós turment
que jo, trista, tenia, no hi ha home vivent
qui pensar-lo podia; puix sols l'esguardament
que mon fill m'havia, m'era com foc ardent.

Desena estació

Cronista: Penjat.

Dona: Quan adreçaren la creu i mon fill penjar vegí,
en aquell punt, un gran cop en mon cor jo sentí
de tan gran ira, que per poc no morí:
i la sang i suor que d'aquell cos eixí
regà el paviment; jo ne vaig recollir
per besar-la amb amor; amb això no es partí
la ira ni el dolor, ans tota m'estremí
quan sentí aquella sang que Déu volgué prendre en
mi.

I mentre que mon fill penjava així
cadascú el deshonorà i cadascú l'escarní;
i el meu fill callava, i el cap tenia enclí:
i al peu de la creu sant Joan era amb mi.

Onzena estació

Cronista: Encomana sa mare a sant Joan.

Esguardà Jesucrist sa mare i sant Joan,
amb esguard anguniós, com un home angoixat,
i diu a sant Joan: «Ma mare et coman:
ella sia en ta guarda d'avui endavant:
I vós, mare i dona, preneu per fill Joan.»

Dona: Trista! Quan sentí que de mi féu coman
el qui no em deixava a cap hora, tant ni quant,
llavors me sentí sola, i vaig pensar, dreta estant,
que el meu fill moria, i que amb gran afany
en aquest món viuria la qui amb joia gran
vida féu amb son fill, a qui vaig dir plorant:
Ai, fill!; mena'm amb tu, per mercè t'ho deman.

Escolania: Cant 3

Dotzena estació

Cronista: De la pena que sentia nostra Dona.
Sentia nostra Dona per son fill grans dolors,
tant, que tota estava en sospirs i en plors,
i així tremolava com femella per pors.
El seu cos verge tot era en grans suors
i el seu cor es partia per força de llangors.
Tan gran dolor tenia que pus no en tingué de majors:
les seves mans torcia i cridava:

Dona: Senyors!

Amb gust moriria, per los grans deshonor
i la pena que dau a mon fill, qui amors
el fan morir en la creu per tots els pecadors,
me constrenyen tan fort mon cor amb amargors,
que tot ell s'entristeix i es banya en dolors.

Tretzena estació

Cronista: Llancejat.

En el cor de Jesús estava estotjat
un petit gorg de sang, perquè trepitjat
no fos pels jueus; mes Longí el costat
li ferí amb la llança i el cor és foradat,
d'on eixí aigua i sang, que han Longí tocat
en els ulls, i la visió ha recobrat,
i d'aigua i sang fou el paviment rosat.
Es meravellà Longí quan veié claredat
i de la mort de Crist tingué molt gran pietat,
i ferm es penedí, car l'havia nafrat.

Dona: I jo, trista, veient que Longí fou sanat,
vaig dir als jueus: «Vet aquí com molt heu errat!»

Catorzena estació

Cronista: Com sant Joan consolava nostra Dona.
I mentre nostra Dona estava en plorar
i en tòrcer ses mans, i en gemir i sospirar,
a l'hostal ve sant Joan i ell vol consolar
la regina que plorava, i no es pogué aguantar,
amb ella va plorar fins que es pogué esforçar;
i diu a la regina que no volgués recordar
el seu fill ni sa mort, a fi que reposar
pogués un poc, o no podria durar.

Dona: Ai, Joan!

Cronista: Diu la regina.

Dona: No saps aconsellar,
perquè, a recordar mon fill, la mort no em pot
guanyar, i si jo l'oblidava, em faltaria amar;

per això et preg, fill, que d'ell me vulguis parlar.

Escolania: Cant 4

Cronista: De la fi del desconhort.

Finit és aquest plant, que és tan dolorós,
de la Verge regina, mare de pecadors,
el qual vol que cantin els grans i els menors
la dolça donzella, qui és dona d'amors.
Perquè jo, Ramon Llull, qui del cant tinc dolors,
el don als uns i als altres a fi que les llangors
recordin de nostra Dona, i compreguin llavors
la passió continuada per cristians senyors
que crucifiquen pobles, com Jesús i els malfactors.
I si nostra Dona, al cel, hagués dolors,
puix tan poc honram son fill, els tindria majors.
A vós, Verge regina, coman aquest cant d'amor.

Oració final

Preguem Benaurats són, Senyor, aquells qui en
aquest món es vesteixen de vermells colors i de
vermells draps semblants a aquells que vós
vestíreu el dia de la vostra mort. Feis que ens
enamorem tan fortament de vós que us prediquem
per tot el món, a fi que sigui dita veritat de la vostra
Trinitat i de com us encarnàreu en les virginals
entranyes de Nostra Dona santa Maria, que us
acompanyà, dreta i adolorida, al peu de la creu.
Vós, que viviu i regneu pels segles dels segles.

Tots: Amén.

El president acomiada el poble de la manera que li
sembla més oportuna. Ja sigui amb la benedicció o
unes paraules de comiat.

SÀPIENS, UNA HISTÒRIA DE NOSALTRES

Pere Antoni Pons

Sàpiens

Una breu història
de la humanitat

YUVAL NOAH HARARI

És un vaticini segur: *Sàpiens. Una breu història de la humanitat*, de Yuval Noah Harari (1976), professor d'Història del Món a la Universitat Hebrea de Jerusalem, representarà per a nombroses generacions futures el que *Breu història del món* d'Ernst Gombrich va representar per a nombroses generacions passades. És a dir, la porta d'entrada al món de meravelles (de vegades brutals) i de misteris (sovint insondables) que ens marca i ens defineix com a espècie, i també la descoberta que no hi ha cap aventura més trepidant que la de l'aprenentatge del que hem estat, som i (?????) serem.

Escrit originàriament en hebreu, *Sàpiens* ha estat traduït a trenta idiomes i s'ha enfilat al capdamunt de les llistes de llibres més venuts de molts països. Les raons d'un èxit tan descomunal, més enllà de l'encadenament de casualitats favorables (impossibles d'analitzar) que sempre hi ha darrere els èxits descomunals, són la capacitat de Harari per explicar-se d'una manera entenedora i densa

—sap extreure el pinyol de cada tema que tracta i de cada època que resumeix, i presentar-lo perfectament clar, rodó i polit—, i l'habilitat amb què, pedagògic i provocador, posa damunt la taula qüestions incòmodes d'una manera sensible i raonada, però sense caure mai en la temptació de l'excés de bondat.

Com que les matèries primeres —atzars, violències, un fons tèrbol d'amoralitats constitutives— amb què estan fets l'existència, el món i la història són, en general, rudes i rugoses, sempre que la intel·ligència es proposa de desentrellar-los acaba adoptant un to tirant a implacable: res no és més enemic de la lucidesa que els edulcorants. *Sàpiens* no n'és, òbviament, una excepció. Valgui com a exemple d'aquesta implacabilitat el que diu Harari, després de presentar i resumir les tres grans revolucions que han determinat el curs de la nostra història —la Revolució Cognitiva de fa 70.000 anys, la Revolució Agrícola de fa 12.000 anys i la Revolució Científica de fa 500 anys—, sobre els nostres avantpassats més remots: «El més important que s'ha de saber dels homes prehistòrics és que eren uns animals insignificants que no tenien més influència en el medi que els goril·les, les cuques de llum o les meduses.» La vistosa netedat de la prosa, i la gràcia amb què encapsula un missatge difícil en menys de tres línies, és present en totes i cada una de les sis-centes pàgines del llibre. En tots i cada un dels paràgrafs.

La temptació d'encadenar una cita darrera l'altra és gairebé irresistible. Va, una més: «Fa només sis milions d'anys, una femella simi va tenir dues filles. Una es va convertir en l'avantpassat de tots els ximpanzés i l'altra és la nostra àvia.» Aquest to de contarella, tan adient per a l'evocació del que érem en un passat impossiblement llunyà, resulta que també és propici, almenys en la prosa de Harari, quan es tracta de contar les campanyes de conquesta dels imperis o de fer vaticinis sobre el futur. Deixem clar, en tot cas, que, si bé el to i el

ritme són (gairebé) de rondalla, la substància és la pròpia de l'acadèmia més exigent.

SI BÉ EL TO I EL RITME SÓN (GAIREBÉ) DE RONDALLA, LA SUBSTÀNCIA ÉS LA PRÒPIA DE L'ACADÈMIA MÉS EXIGENT

Com que és el destil·lat d'una enorme massa de coneixements minuciosament assimilats, Sàpiens és en tot moment assequible sense traïr mai la complexitat d'allò que explica. Diu molt a favor de l'autor el fet que, quan especula o fa hipòtesis, resulti sempre creïble; quan sintetitza, resulti sempre veraç; i, quan fa profecies, resulti com a mínim versemblant (excepte en la part final, quan sembla que, literalment, perd el sentit de la mesura i la realitat, per exemple quan parla de «supercíborgs postsàpiens» semblants a déus; o potser també aquí l'acabarà encertant...?).

Independents de la biologia

De la mateixa manera que desmunta la idea que l'evolució de la nostra espècie ha estat un encadenament ordenat i sempre ascendent –primer l'*homo ergaster*, després l'*homo erectus*, i així fins arribar al *sapiens*–, idea errònia perquè fa 100.000 anys conviuen al món «almenys sis espècies diferents d'homes», Harari desmunta –reubica– molts tòpics falsos sobre la nostra prehistòria. Demuestra que, durant dos milions d'anys, no ens va servir de res tenir unes xarxes neuronals superiors a les d'altres animals i recorda que tenir una capacitat d'aprenentatge potent, desenvolupar-nos en unes estructures socials complexes i usar eines no va impedir que fóssim insignificants i febles –els petimetres de la sabana– durant milers i milers d'anys. La fascinació amb què Harari reconstrueix els moments clau del nostre passat –la relació amb els neandertals, la descoberta del foc, l'origen del llenguatge– s'encomana al lector.

Especialment estimulants són les pàgines dedicades al llenguatge i als mites, entesos com a estratègies de cooperació massiva. La característica més destacada del nostre llenguatge –diu Harari– és «la capacitat de transmetre informació sobre coses que no existeixen en absolut.» El xafardeig i el coneixement personal només poden mantenir units grups de, com a màxim, 150 persones. Un grup més

Yuval Noah Harari

gran es disgregaria, si no fos pel llenguatge, capaç de crear llegendes, mites i religions, aglutinadors màgics (des de fa milers d'anys i encara avui) de col·lectius on gairebé ningú no es coneix en persona. Aquesta capacitat per viure en una realitat dual –d'una banda, «la realitat objectiva de rius, arbres i lleons», i de l'altra, «la realitat imaginada de déus, nacions i corporacions»– va ser el fruit més decisiu de la Revolució Cognitiva, i va permetre l'origen i el desenvolupament de tot allò fonamental que va venir després: l'agricultura, la construcció d'estructures polítiques sofisticades, la invenció de la moneda, l'impuls del comerç, els progressos de la ciència, etcètera. Harari ho resumeix amb una altra de les seves frases memorables: «*La Revolució Cognitiva és el punt en què la història es va declarar independent de la biologia.*»

La idea és molt clara. Agafats d'un en un, els *sapiens* seriem insignificants com ho són els ximpanzés; com que comptam amb els aglutinants màgics ja esmentats, però, anam –i som– en grup, aquest fet «ens ha convertit en els amos de la creació.» Urgeix aclarir que, per majestuosa que soni, aquesta etiqueta, «els amos de la creació», amaga una cara fosca terrible. Basti dir que, quan els *sapiens* decidírem sortir de la massa continental afroasiàtica i instal·lar-nos (fa 45.000 anys) a Austràlia i (fa 12.000 anys) a les dues Amèriques, provocàrem extincions massives en la megafauna d'aquells territoris. Una altra gran frase: «l'història de l'*homo sapiens* ens

el fa veure com un assassí ecològic en sèrie.» L'exultant postal que s'inventa i propaga un cert ecologisme actual, el qual vol fer creure que, en el passat, tractàvem respectuosament la Naturalesa, i que han estat la modernitat, el cientisme i el consumisme capitalista allò que ens ha convertit en unes bèsties depredadores, és pitjor que una falsedat. És una pura mentida.

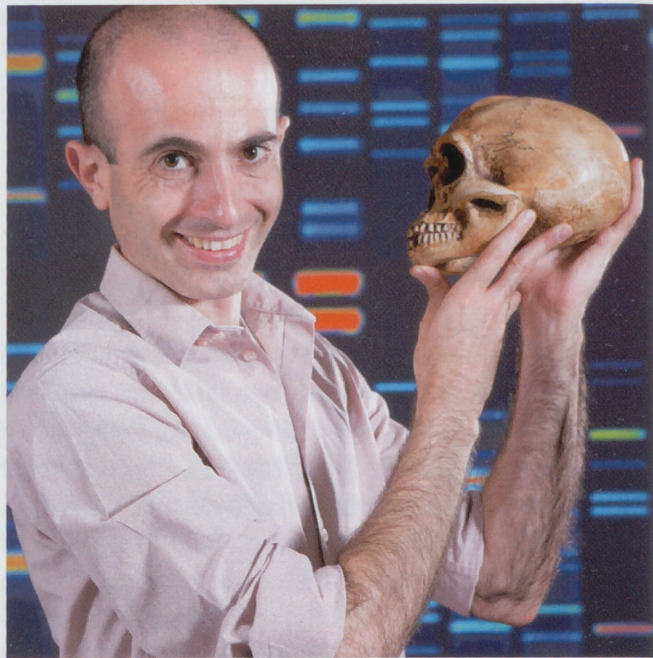

ARARI ASPIRA A OFERIR UNA VISIÓ TAN INTEGRAL COM SIGUI POSSIBLE DE LA HISTÒRIA DE L'ESPÈCIE

Víctimes d'un frau

Un dels punts forts de Harari és la manera com posa en dubte la visió de la història humana com una millora regular i constant en direcció cap a un estat ideal. En aquest sentit, són molt interessants les pàgines dedicades a explicar com fa devers 12.000 anys vàrem ser víctimes del «frau més gran de la història.» En què va consistir aquest frau? A fer un canvi de vida radical, que va consistir a deixar d'enfilar-nos als arbres per agafar-ne els fruits i deixar d'anar darrere els animals per caçar-los i passar a dedicar-nos a domesticar tot un seguit d'animals i d'espècies vegetals com ara l'arròs, el blat i les patates. Els arguments de Harari per desmentir els presumptes beneficis del pas de ser caçadors-recol·lectors a ser agricultors són la mar de convincents. Explica, per exemple, que, com a caçadors-recol·lectors, els *sapiens* tenien més hores d'oci que quan esdevingueren agricultors, i que les feines que feien no eren tan dures físicament, i que, en les societats agrícoles, hi havia una mortalitat infantil més elevada, perquè l'abandó del nomadisme va estimular a tenir més fills. La pregunta és per què abandonàrem un estil de vida relativament bo i còmode per un de més dur, sacrificat i exigent. La resposta, si tenim en compte el que s'ha dit al paràgraf anterior sobre el fet que allò important dels *sapiens* és el que té a veure amb l'espècie i no amb els individus, és que convertir-nos en agricultors va ser una magnífica estratègia d'expansió i dominació. Com a individus, és cert, passàrem a viure pitjor per haver de dedicar-nos moltes hores de cada dia de l'any a espedregar camps i a sembrar i a tragar aigua –s'han trobat molts esquelets humans de fa vuit o nou mil anys amb malalties i deformacions

Yuval Noah Harari

òssies causades pel nou estil de vida–, però, com a espècie, esdevinguérem infal·libles, a punt per multiplicar-nos i propagar-nos i abastar-ho tot. «Aquesta és l'essència de la Revolució Agrícola: la capacitat de mantenir més gent viva en condicions pitjors», resumeix Harari.

La història s'accelera

Amb la Revolució Agrícola, doncs, va arribar la consolidació demogràfica dels *sapiens*. Aquesta consolidació va provocar que cada vegada tenguéssim més en compte el futur. I aquí és quan la història s'accelera. Si necessitàrem dos milions i mig d'anys per deixar de ser esclaus de la biologia i emancipar-nos-en en un doble salt mortal cognitiu, i si després d'aquell salt a penes concebible i encara inexplicable passaren més de seixanta-mil anys abans que no ens consolidàrem definitivament com a espècie, tot va anar molt més aviat entre que sembràrem el primer tubercle o férem la primera collita de blat i creàrem els primers imperis, xarxes realment massives de cooperació humana, sostingudes en uns ordres imaginats que se sustenten d'un o altre tipus de fe (religiosa, ètica, cultural i/o ideològica) sense base objectiva, és a dir, biològica.

Una de les grans virtuts de Harari és que resulta tan convincent i lúcida en aquells capítols en què *Sapiens* és sobretot un llibre d'història com en aquells que transita més aviat pels terrenys de

l'assaig especulatiu i comparatiu. Són formidables, per exemple, les pàgines consagrades a comparar dos ordres imaginats sostinguts per dos documents tan antagònics com són el Codi d'Hamurabi babilònic i la Declaració d'Independència dels Estats Units d'Amèrica. La comparació culmina amb l'anàlisi de l'ordre imaginat en què nosaltres vivim –i que, per tant, determina les nostres vides de cap a cap–, el qual està basat en la unió del mite del romanticisme i el del consumisme capitalista. Com és obvi, aquests ordres imaginats establerts –basats en fantasies còsmiques convertides en lleis, costums i jerarquies sociopolítiques–, no haurien estat possibles sense l'invent més crucial de tots: l'escriptura (tant la verbal com la numèrica).

Totes les disciplines, tots els temes

Com que Harari aspira a oferir una visió tan integral com sigui possible de la història de l'espècie, es veu obligat a recórrer a les eines de totes les disciplines intel·lectuals que té a l'abast. Això significa que *Sapiens* és un llibre d'història, de paleontologia, de filosofia, d'antropologia, d'art, d'economia, de política, d'arqueologia, de psicologia, d'anàlisi cultural... Tota aquesta pluralitat d'òptiques i instruments interpretatius, i el virtuosisme amb què els maneja, fan que el llibre encabeixi, de manera natural, tota mena de temes, fenòmens, aspectes, teories, experiments, reflexions i anècdotes.

A més dels temes ja esmentats, Harari presta molta d'atenció a la naturalesa de les jerarquies sociopolítiques que, sota una forma o una altra, han estructurat totes les societats des que la humanitat és humana. Altres temes que mereixen el seu interès són: la falsa divisió que establím entre natura i cultura –en realitat no hi ha res d'antinatural, en la història dels *sapiens*–; les raons de la secular submissió de les dones als homes en la majoria de societats dels últims deu mil anys; la contradicció que nia en l'aliança entre dos valors tan positius com són el de la llibertat i la igualtat –i en com d'important és tenir creences i valors contradictoris: «la coherència és el paradís dels esperits obtusos»; i el fet que la història de la humanitat avança, imparablement, «cap a la unificació.»

Vet aquí una altra frase de les que resumeixen un coneixement i una informació aparentment impossibles de resumir: «Comerciants, conqueridors i profetes van ser les primeres persones que van aconseguir superar la divisió evolutiva binària,

nosaltres versus els altres, i preveure la unificació potencial de la humanitat.» Com segurament no podia ser d'una altra manera, moltes conclusions que presenta Harari són incòmodes, és a dir, difícils d'agafar en un sentit només positiu o només negatiu. La unificació de la humanitat, per exemple, s'ha d'interpretar com una categoria bona i beneficiosa o més aviat perversa i perjudicial, o, si més no, inquietant? En realitat, tant se val la resposta. Sigui quina sigui, això és el que hi ha. Ja ho dèiem al principi: la lucidesa, la vertadera lucidesa, és sempre amoral, implacable.

Sobre les ideologies (del llibre)

En concordança amb la pluralitat de disciplines i de temes que el conformen, *Sapiens* també conté una pluralitat de visions ideològiques que fa que en certs passatges sembli progressista i en altres conservador i en altres relativista. Encara que, segurament, és un error atribuir una ideologia al llibre, o a Harari. El més convenient és tornar a formular la frase, per tant, i dir que, en certs passatges, *Sapiens* irritarà (o reconfortarà) els lectors d'ideologia progressista, en altres irritarà (o reconfortarà) els d'ideologia conservadora, i encara en altres irritarà (o reconfortarà) els que no tenen una ideologia definida i viuen parapetats rere una mampara d'escepticisme o d'indiferència. Com podem reaccionar, per exemple, davant d'aquesta frase? «Avui en dia, la majoria parlem, pensem i somiem en llengües imperials que van ser imposades als nostres avantpassats amb la força de les armes.»

«El descobriment de la ignorància»

La idea és preciosa: començarem a acumular coneixement en grans quantitats i a ritme vertiginós quan reconeguèrem la nostra ignorància gairebé total. Va ser fa 500 anys i, al cap i a la fi, aquella assumpció rebel de tot el que no sabíem va ser l'origen de la tercera revolució, la més sorprenent i determinant, la Revolució Científica. Durant els darrers 500 anys, i gràcies als avenços científics, els humans hem explotat demogràficament –hem passat de ser 500 milions a ser-ne 7.000–, hem substituït la narrativa dels mites i de les religions per les matemàtiques de la ciència –amb tots els matisos que convingui, i posant el concepte de «cultura» al costat del de «religions»– i hem inventat allò que pot posar fi a la història, la bomba atòmica. La unió del comerç, de l'ambició política dels imperis, de

UN LLOC IDEAL

PER GAUDIR DE LA SERRA

VINE

AL **CASTELL DE SANT ELM**
UN LLOC INIGUALABLE
PER DESCOBRRIR

Visites concertades, events
especials i allotjament

Més info:
info@lucusespais.com

la cobdícia i de la curiositat científica han empès la història fins a posar-la a una velocitat de creuer supersònic. Des de fa cinc segles, la ciència és per tot arreu: en la pau, en la guerra, en la indústria, en la recerca de la immortalitat, en les ideologies... Això, però, no vol dir que els científics puguin decidir el curs de la ciència: tant ara com fa tres segles, la feina dels científics i el desenvolupament de la mateixa ciència depenen dels diners que hi aboca l'estat, de les inversions que hi fa la indústria militar o de les previsions de profit que calcula que en pot treure una empresa privada, i això val tant si parlem de la reina Elisabet d'Anglaterra com de Barack Obama, de la Companyia de les Índies com de l'empresa Indra, del Capità Cook com dels generals del Pentàgon. Els capítols dedicats a la Revolució Científica són igual de potents, interessants i substanciosos que tots els anteriors, però segurament ens interpel·len més perquè ens parlen de més a prop. Harari explica com els avenços científics anaren inextricablement lligats a l'avenç geopolític i comercial dels imperis –la qual cosa no justifica ni exculpa les atrocitats imperials–, i explica també, entre moltes altres qüestions, perquè només Europa –i no, per exemple, Àsia, que al segle XVIII tenia el 80% de la riquesa del món– va seguir un procés d'industrialització que la va convertir en hegemònica.

Seguint la tònica habitual, Harari ho explica d'una manera rigorosa i implacable, introduint en cada frase i en cada tema tot tipus de matisos i de claroscurs, com quan afirma que “el descobriment d'Amèrica va ser l'esdeveniment fundacional de la Revolució Científica” i després passa a relatar l'enfilall de barbaritats infames perpetrades pels *conquistadores* espanyols contra les civilitzacions precolombines. Val la pena assenyalar el tret que, segons Harari, féu possible l'expansió europea: no va ser la tecnologia, que no era tan superior a la dels rivals, sinó l'ambició. És clar: abans igual que ara, era l'ambició –i la curiositat– allò que ens podia convertir en sants, en genis o en monstres. També molt brillants són les pàgines que dedica al naixement i la consolidació del «credo» capitalista: sintètiques, clares, plenes de pros i de contres. Una conseqüència fonamental de la Revolució Científica –un estadi més en l'evolució dels *sapiens*– va ser la Revolució Industrial –un estadi més en la història humana–, del qual el nostre dia a dia actual n'és un producte directe, ja sigui en els horaris que ens

organitzen els dies, en la crueltat sistematitzada que aplicam als animals que ens alimenten, en la uniformitat que fa que ens assemblem tant els uns als altres, o en la substitució de les famílies i les comunitats pels estats i els mercats com a rectors de les nostres vides. Llegint aquestes pàgines, acaba de quedar clar d'on ve l'habilitat de Harari a l'hora d'il·lustrar les idees i temes que explica. Ve, a banda del bon ús de xifres i dades estadístiques, de la capacitat per posar exemples amb una dimensió narrativa. És a dir, que no tan sols expliquen el perquè de les coses sinó que, a més, el mostren.

La felicitat, el futur

Per si el llibre encara no havia abastat prou temes i tocat prou tecles, Harari aborda, en les darreres cinquanta pàgines, la qüestió de la felicitat i del sentit de la vida, alhora que especula sobre el futur. Parlar o especular sobre el futur significa, aquí, plantejar-se la possibilitat que ens trobem, com diu el capítol final, davant «la fi de l'*homo sapiens*.» Hi ha tres maneres, sintetitza Harari, de deixar de ser humans, o més ben dit, de veure com les nostres vides, i la vida de la nostra espècie, deixa de ser regida per la selecció natural i passa a ser regida pel que ell anomena el «disseny intel·ligent.» Aquestes tres maneres són: l'enginyeria biològica, l'enginyeria cibernètica i l'enginyeria de la vida inorgànica.

Aquesta ressenya explotaria, si ara provàs de resumir-les totes tres. Bastarà dir que, a banda de deixar en ridícul les imaginacions més desbordants dels escriptors de ciència-ficció més passats de rosques, les hipòtesis suscitées per aquestes tres maneres fan tremolar de por i d'excitació. Ho direm amb una darrera frase memorable de Harari: «Ens hauríem de prendre seriosament la idea que el nou estadi de la història inclourà no solament transformacions tecnològiques i organitzatives sinó també transformacions fonamentals de la consciència i la identitat humanes. I aquestes transformacions podrien ser tan fonamentals que posessin en dubte el mateix terme *humà*.» A l'epíleg, Harari fa una crida final a assumir la gran responsabilitat que tenim com a espècie. Les prop de sis-cents pàgines que hem llegit abans d'aquesta crida fa que ens la prenguem amarats de sentiments contradictoris: expectants, il·lusionats i fins i tot amb brots d'optimisme, sí, però també pessimistes, desconcertats i –cal dir-ho, cal dir-ho– morts de por.

RAMON LLULL, UN SANT NO CANONITZAT¹

Pere Fullana Puigserver

Ramon Llull és, indubtablement, el sant més afortunat de l'Església, i guanya amb diferència la majoria de canonitzats. És beat per aclamació i sant per la mateixa Cúria Pontifícia, però el seu expedient mai no s'ha conclòs com exigeix la legislació canònica pertinent.

¹ Aquest text correspon a la nostra intervenció a la presentació del llibre del pare Josep Amengual Batle, *Ramon Llull, Sanctus Martyr mallorquí. La reivindicació de Benet XIV* (Mallorca: Llibres Ramon Llull, 2014), que es va fer en el monestir de la Real el dijous 30 d'octubre de 2014.

La seva causa ratifica i enforteix el fil intangible i coherent de la seva vida, perquè tot allò que està tocat de Llull entra dins una atmosfera nova, s'endinsa en una realitat espiritual que no té aquella lògica ordinària ni convencional tal i com l'entendem nosaltres. Llull capgira, qüestiona i anorrea qualsevol raciocini, i aquest llibre és una demostració més d'aquesta tesi. Amb finesa, el pare Amengual ens presenta incoherències evidents, tares que diuen molt poc del funcionament institucional, històries que associades a Mallorca i lligades a Ramon Llull m'han suggerit una referència a Miquel dels Sants Oliver, de qui enguany celebrem el 150è aniversari del seu naixement. Oliver deia que ens caldria demostrar si estam mal governats en virtut d'una fatalitat històrica o senzillament per ser ingovernables. Potser, avui, hem de creure que tot allò relacionat amb Llull està afectat per una fatalitat històrica que té com a blanc el nostre poble.

MALLORCA HA TENGUT I TÉ LA GRAN SORT DE TENIR RAMON LLULL COM A PARE DE LA PÀTRIA I COM A REFERENT

La història de l'Església tampoc no és exactament la història que ens han contat, perquè el relat oficial no coincideix amb allò que ha estat la història real, la història de la gent, la història del poble.

Mallorca ha tengut i té la gran sort de tenir Ramon Llull com a pare de la pàtria i com a referent dels valors socials i com a mediador que ens acosta a Déu creador i a Crist, el profeta que qüestiona i revoluciona el seu temps, però també com a Fill de Déu i Senyor de la història. Els mallorquins, tanmateix, no s'encomanen a Llull en els moments de dificultat, però els mallorquins conscients saben que Llull és l'àngel custodi de l'esperit, l'essència i l'ànima del poble i dels individus que formam aquest país. Llull resumeix totes les incomprensions, totes les incoherències, angoixes, esperances i virtuts de la nostra gent, amb ell ens identifiquem, com a creients i com a ciutadans que esperam un temps diferent, l'entrada en una etapa il·luminada per la llum de la raó i la ciència, però també il·lustrada per aquell esperit de Déu que ens orienta i ens guia i ens dóna força per anar transformant el món.

La Cúria Pontifícia de Benet XIV, a mitjan segle XVIII, ens recorda una de les llagues de la Santa Mare Església, aquesta vocació de sentinella de la doctrina, és a dir, de l'ortodòxia, talment com si la vida dels creients es pogués contenir en la seva totalitat en mesures d'ortodòxia doctrinal. Els papes i els cardenals també temien la Inquisició, per ventura al mateix nivell que servidor sempre ha temut i mantingut una certa distància moral envers els poderosos, sobretot aquells que enforteixen el seu poder sobre el fonament de la por i el garrot, molt més que sobre la persuasió o la misericòrdia, com ens recordava l'enyorat Giuseppe Alberigo.

DE FORA HAN VINGUT PER QÜESTIONAR-NOS, PER COLONITZAR-NOS I PER UNIFORMITZAR-NOS

El llibre que avui presentam ens mostra una història que podríem denominar, per esser suaus, curiosa. Un relat que té dues cares, una d'històrica, relacionada amb fets succeïts, documentats, que el pare Josep Amengual ha descodificat amb aquell ofici i saviesa que el caracteritza. Però n'hi ha una altra d'història, aquella que parla del paper de Roma en la vida dels creients illencs, que parla del paper dels eclesiàstics i que ens remet a les característiques, complicitats i entrebancs, que caracteritzen la forma de ser dels mateixos illencs. Els fets se situen entre dues dates clau, entre 1757 i 1810, tot un món, una epopeia que durà cinquantes anys, amb cinc bisbes que navegaren en les aigües agitadaes d'una terra afectada per les lleis repressores de la dinastia borbònica. Ens referim a Llorenç Despuig i Cotoner (1750-1763), Montenegro –el darrer bisbe botifarra de Mallorca, lul·lista i filipista alhora. Francisco Garrido de la Vega (1763-1772), que visqué l'expulsió dels jesuïtes, la convulsió interna entre els elements de poder de l'Església de la segona meitat del XVIII.

El tercer, Juan Díaz de la Guerra (1772-1777), actuà amb radicalitat en la imposició de la llengua castellana i la persecució del català de Mallorca, amb una pastoral clarament antilul·lista que, lamentablement, deixà Mallorca en estat de xoc. El succeí Pedro Rubio Benedicto (1778-1794), que gaudí d'un llarg episcopat, mentre a la Cort es dirimien qüestions

rellevants, la Revolució Francesa, problemes per al bisbe de Roma, els Estats Pontificis i Antoni Despuig escalava posicions en el món diplomàtic i en la Cort Pontifícia. Finalment, arribaria novament un bisbe mallorquí, el solleric Bernat Nadal (1795-1818), lul·lista i editor segurament d'aquest volum que tenim a les mans.

És aquest context en el qual el canvi –sempre permanent en la societat i en l'Església– es va gestionar amb alts i baixos, amb llums i ombres evidents que afectaren l'ànima del poble i trastocaren els equilibris de poder. L'ortodòxia de Lull segurament és el pretext, el marc i un dels eixos centrals de la confrontació i la divisió amb la qual els poderosos han torturat el nostre poble. De fora han vingut per qüestionar-nos, per colonitzar-nos i per uniformitzar-nos amb tot allò que els poders forans consideraven que era fonamental, sense tenir en compte ni la sensibilitat, ni el parer, ni el patrimoni que servava la nostra civilització.

Malmenar Llull o no trobar-li lloc en les prestatgeries de l'ordre canònic era una demostració que tampoc no sabien on col·locar-nos com a comunitat.

ELS CRISTIANS HAURÍEM DE SER MÉS RADICALS I MÉS EXIGENTS AMB LA NOSTRA JERARQUIA

Tan ara com abans, tanmateix, qui s'interessa per la canonització de Ramon Llull? Què representa la Causa Pia Lul·liana en el marc de la Mallorca que s'obri a la il·lustració? Tornant a Miquel dels Sants Oliver i a la fatalitat a la qual ens referíem al principi, jo sé que Llull ens fa pensar que som víctimes d'una fatalitat històrica, d'una adversitat que ens persegueix i és present al llarg dels darrers vuit-cents anys en què no acabam de trobar el consens per formar part de l'univers polític, cultural i religiós que ens pertoca; en part perquè som ingovernables, indolents, pessimistes, desorganitzats i en general poc preparats per a grans batalles, sobretot per guerres que requereixen atenció, concentració i una gran capacitat de sacrifici. Però, també, perquè els nostres contraris creuen conèixer les nostres febleses i han fet d'aquestes l'objectiu dels seus èxits.

A diferència del pare Amengual, que ha treballat en les Causes dels Sants, hi creu i no defalleix, servidor vol mostrar un cert escepticisme davant aquesta maquinària arcaica –potser medieval- de l'Església romana. Modestament, pens que els cristians hauríem de ser més radicals i més exigents amb la nostra jerarquia, i singularment molt crítics amb l'arquitectura de la Cúria Romana, on es fabriquen els sants. Tenc la sensació, i ho dic amb tota la modèstia i sabent que molts aquí presents pensau d'una manera diferent, que Roma massa sovint fa la sensació de ser més un taller de guix d'Olot que un espai obert a l'esperit de Déu, sempre il·lògic, sempre atípic. Aquests llenguatges de la fe tan rígids i amb la perspectiva tan curta que fa servir la jerarquia, em mereixen tot el respecte del món, però no em sent amb ànim de compartir-los. És més, la meua consciència em diu que, per honestedat i coherència, he de lluitar perquè canviïn. Ho dic amb tota la insignificança del món i amb el major

respecte, amb el mateix que m'agradaria esser tractat. En aquest aspecte i en molts altres ens diferenciam clarament del passat que mai més no tornarà i de mentalitats que cal situar en el seu marc correcte. El bisbe Campins, el 1890, essent rector de Porreres, predicà a Sant Felip de Palma en la festa de beatificació del beat Joan Juvenal. En aquella ocasió, defensà la necessitat social de les canonitzacions dels sants i l'autoritat infal·lible de l'Església en el judici de les vides del benaventurats. Infal·lible, infal·lible... avui, es fa mal de creure.

Ramon Llull m'interessa, però el reconeixement oficial de l'Església romana no afavorirà en absolut el pes que consider que Llull es mereix, entre moltes d'altres coses perquè sé que Roma i en part la Cúria Diocesana de Mallorca no hem fet tot allò que calia per un poble com el nostre que sempre ha estat generós i ha estimat profundament la seva identitat. Molts dels que no l'estimen és precisament perquè estan intoxicats des de fora, patrocïnats per fer malbé el nostre patrimoni més preuat. Els bisbes del XVIII que potenciaren l'antilul·lisme en realitat van ser els precursors, grosso modo, d'aquells que en l'actualitat potencien també l'anticalanisme i qüestionen profundament tot allò de divers i de plural que nosaltres aportam en el conjunt d'un món que se fonamenta sobre les identitats i les forteses locals.

En alguns moments sent una certa nostàlgia d'aquell segle en el qual els jurats i els representants de les institucions públiques s'encadenaven a Llull com una manera clara de defensar allò que era un patrimoni que no es podia fer malbé a cap preu. Reconec que, en molts de sentits, vivim temps millors quant al benestar, però, certament, no molt superiors culturalment ni moralment a aquells en què els interessos, en forma de bàndols i escoles, es pegaven coces en el «cul» de Ramon Llull. Aquest llibre que teniu a les mans és com una metàfora, sembla una novel·la, un relat per explicar on som i d'on venim. És un llibre per a gent sàvia, per a ciutadans intel·ligents, una obra que entendreu molt millor si el llegiu de forma crítica, una mica neguitosos i, sobretot, si activau tot els botons de la sospita. El llibre ens presenta el somni de Llull, el somni dels que seguiren Llull i apunta al somni d'aquells que mantenen viva l'esperança d'experimentar com alguna de les coses que somiam acaben passant.

LLUM, FOTOGRAFIA, RECORDS. CITIZEN KANE

Martí Martorell

El mes de maig d'enguany, concretament el dia 6, es va complir el cent aniversari del naixement d'Orson Welles i, per tant, com a homenatge a aquest esdeveniment, parlaré de la seva primera pel·lícula com a realitzador des de la perspectiva de l'anàlisi dels records com un dels elements que més ens defineix com a humans.

EL PLA SEQÜÈNCIA SUPOSA PER A L'ESPECTADOR TAMBÉ, COM EL FORA DEL CAMP, UNA MANERA DIFERENT DE VEURE LA PEL·LÍCULA

Citizen Kane, estrenada el 1941 quan Welles només tenia 26 anys i ja havia triomfat en el món del teatre, comença d'una manera gairebé críptica, perquè la càmera fa un recorregut per uns passatges abandonats fins que s'acosta a una barrera en què hi ha un rètol que diu 'No trespassing', però no en fa cas i entra en uns altres terrenys que tenen com a punt central un edifici mig castell mig palau, fins que una el·lipsi duu l'espectador a una finestra, que també travessa per entrar en l'habitació ocupada per una persona molt vella i que té en les mans una bolla de vidre que, quan pronuncia la darrera paraula just abans de morir, 'Rosebud', li cau i es fa trossos.

Tot seguit, comença un noticiari de l'època que explica la mort d'aquest ciutadà Kane, una personalitat polièdrica que és rebutjada pels esquerrans, que el consideren feixista, i la dreta, que el veu com un revolucionari. El retracten com una persona que en un moment concret va ser de les més riques del món, però que en els darrers vint anys de vida es va recloure a la seva gran possessió Xanadú i a penes era vista en públic. Quan acaba el noticiari, un cap de redactors troba que es parla massa superficialment de Kane i que no el mostra com una persona amb sentiments i, per aquesta mateixa raó, proposa a un periodista (al qual no el veurem mai bé, sempre entre ombres o d'esquena) que investigui què significa la paraula 'Xanadú' i així oferir una visió més humana del protagonista.

La resta de la pel·lícula seran les entrevistes i lectures de memòries de persones que han estat presents en la vida de Kane. Ara bé, un dels tres grans encerts de *Citizen Kane* és que no se segueix una línia cronològica del protagonista des que és un infant de vuit anys fins que mor, sinó que, segon a qui entrevista, el veurem en edats diferents. De fet, una de les primeres persones entrevistades és la seva segona dona i se sabran coses d'aquest matrimoni abans que part de la seva història de joventut, quan encara era fadrí. D'aquesta manera,

l'espectador haurà de reconstruir ell mateix la biografia del protagonista per donar-li continuïtat. Aquesta forma de construir una història, a hores d'ara, ja està assumida pel públic, però fa gairebé 75 anys, no; per la qual cosa la recepció de públic i també de la crítica no va ser gaire bona i no va ser fins que la crítica francesa, amb André Bazin al capdavant, que la varen reivindicar i situar com una de les millors pel·lícules de la història del cinema.

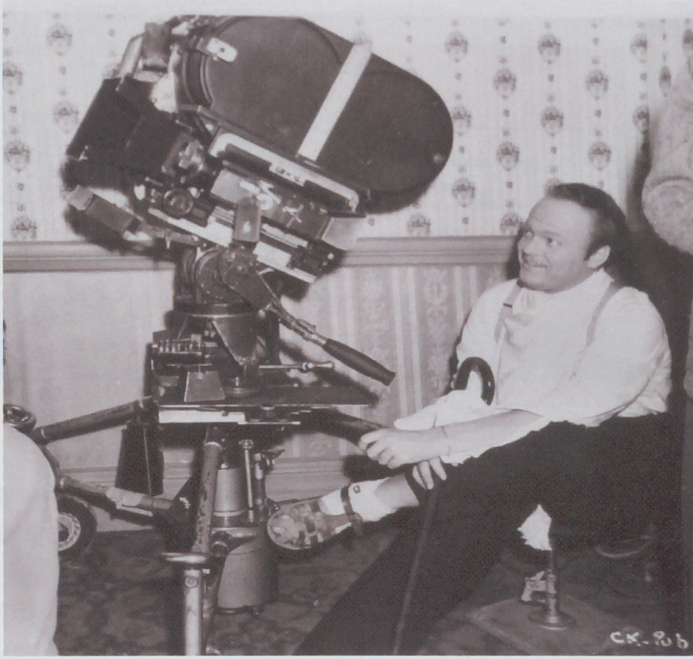
La segona gran troballa de la pel·lícula recau en el tipus d'enfocament que fa la càmera en tot temps, que és de la profunditat de camp, és a dir, tot allò que està a prop i enfora està ben enfocat, una característica que els ulls humans no poden fer: o es veu bé allò que és molt pròxim o a l'inrevés, però mai no poden enfocar bé del tot. Aquesta peculiaritat té una importància narrativa visual molt important, perquè així l'espectador veurà que tot allò que surt en pantalla és important, no tan sols allò que està situat al centre de la pantalla o enfocat si es reproduïx el tipus de visió humana. Un exemple que il·lustrem amb un fotograma de *Citizen Kane*: en primer pla es veu Susan (Dorothy Comingore), la segona esposa de Kane, que fa pràctiques de cant amb el professor Matiste (Fortunio Bonanova, l'actor mallorquí Josep Lluís Moll, que va fer carrera a Hollywood). Matiste es desespera perquè Susan realment no té veu per cantar òpera. Al fons apareix la figura amenaçadora de Kane, que és la persona que obliga la seva dona a cantar perquè ella un dia

li va dir que sa mare volia que fos cantant d'òpera. A poc a poc s'acosta a sa dona i al seu professor i i els amenaça a tots dos perquè continuïn assajant. Tot està rodat en profunditat de camp i, malgrat la distància que hi ha entre els tres personatges en un principi perquè la sala és immensa, el públic li ha de donar tanta importància a allò que hi ha en primer pla com al fons de tot, on hi ha realment el protagonista de l'escena.

El darrer encert de Welles consisteix en la manera de gravar amb continuïtat o no els plans que formen la pel·lícula. Si es fan talls dins una mateixa seqüència es parla de muntatge, però si la càmera no fa cap tall i fins i tot segueix els protagonistes per diferents escenaris, es coneix com a pla seqüència i el director va decidir que *Citizen Kane* es rodés pràcticament tota mitjançant aquesta darrera opció. Un pot pensar que d'aquesta manera la pel·lícula es fa pesada i llarga, perquè el muntatge dona més dinamisme a la narració, però un bon director, assessorat pel cap de fotografia, pot fer que hi hagi tants d'elements en joc que aquesta sensació s'esvaeix, com és en el cas de l'obra prima de Welles. El pla seqüència suposa per a l'espectador també, com el fora del camp, una manera diferent de veure la pel·lícula perquè el fa més participatiu en l'element narratiu, al contrari que el muntatge, que dona la informació visual normalment d'una manera explícita.

Una vegada exposats els aspectes tècnics i formals que permeten dir que *Citizen Kane* sigui de visionat obligatori a qui vulgui dedicar-se a la direcció i entengui que el pes principal d'una pel·lícula és l'element visual i no els diàlegs que entre els personatges, cal passar a veure per què figura aquest film en un seguit d'articles que tracten del tema de la memòria i dels records com a elements que ens configuren com a éssers humans.

Des del començament, es mostra el protagonista com una persona inestable, capriciosa, col·leccionista de tot tipus d'objectes, des de pintures i estàtues fins a castells i palau que són dipositats sense cap criteri a Xanadú, i que realment no té amics, sinó acompanyants d'aventures empresarials en empreses periodístiques. Manté dues relacions matrimonials en què és abandonat perquè totes dues esposes se senten en veritat deixades de banda, com si fossin simplement

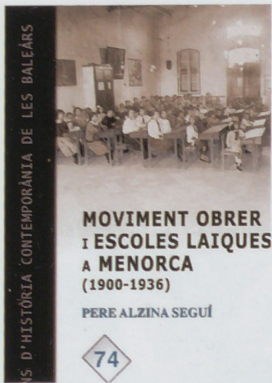

trofeus per mostrar en públic. I tot això per què?

Cap personatge que intervén en la pel·lícula en tindrà la resposta, però l'espectador sí: Kane és com és perquè als vuit anys va deixar de ser un infant: son pare i sa mare, sobretot ella, volen que sigui criat per dirigir l'imperi miner que acaben de rebre en herència i l'envien a la ciutat, d'internat en internat. Kane creix envoltat de banquers, comptables i mai més no torna a veure cap progenitor. Li prenen massa aviat el paradís perdut i esdevé una persona que no sap manejar els sentiments i tots els que hi han tingut contacte en parlen de manera desfavorable. I com ho veu l'espectador? Una vegada que el periodista es dona per vençut quant a descobrir què és 'Rosebud', la càmera fa el recorregut, a la inversa del començament, per Xanadú i s'atura en un forn crematori on tot just tiren un trineu de la marca Rosebud, el mateix trineu que els grans li fan abandonar enmig de la neu quan ha de partir a 'preparar-se per ser un gran home'. La tesi, molt bellament comptada amb imatges i sense cap paraula, és clara: si es deixa un nin sense infància, sense arrels, es crea una persona que no sabrà mai que la felicitat no és acumular coses, sinó saber estimar i compartir moments amb els que l'envolten.

“A Mely, pels seus anys!”

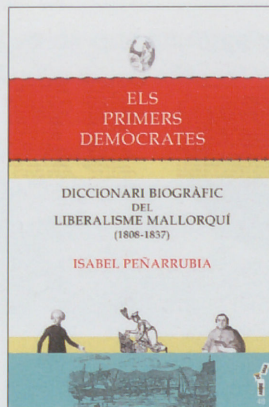

ALZINA, P.
Moviment obrer i escoles laiques a Menorca (1900-1936).
 Palma: Documenta Balear, 2015.

Estam davant d'una història fascinant. Una història que ens permet d'endinsar-nos dins de l'imaginari més romàntic dels obrers menorquins que, vinculats al moviment dels seus germans de classe d'arreu, somiaren un món nou construït des de l'escola. Unes escoles que havien d'educar els homes lliures de l'endemà i que havien de servir per socialitzar els nins i nines a imatge i semblança del nou món que volien construir, basat en la raó i allunyat de la superstició religiosa. Per això anarquistes, republicans, socialistes... crearen les seves pròpies escoles a tots els racons de Menorca, pagades amb les aportacions de milers de menorquins i menorquines, residents a l'illa i també de l'altre banda del món, des de principis del segle XX fins arribada la Guerra Civil. Així trobam escoles a casinos, centres socials i locals de diferents col·lectius a Maó, Ciutadella, Sant Lluís, Alaior, es Castell... experiències educatives que formaren a milers de nins i nines.

El llibre té un format molt breu (és gairebé un resum, i més si tenim en compte que és fruit de la investigació de la tesi doctoral de l'autor), però posa unes bases molt fermes a la temàtica tractada i ve acompanyat d'un seguit d'il·lustracions que ajuden a viure més, si ho cal, la història contada.

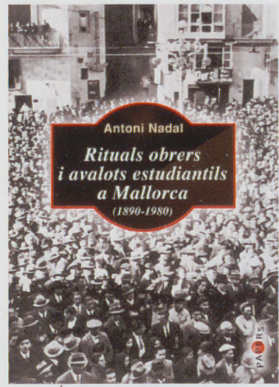
Pere J. Garcia

PEÑARRUBIA, I.
Els primers demòcrates. Diccionari biogràfic del liberalisme mallorquí (1808-1837).
 Palma: Documenta Balear.

Aquest és el segon volum de la trilogia sobre la història del moviment obrer i sindical a través d'entrevistes orals que està fent l'historiador David Ginard. Com al primer volum, en aquest hi trobam una sèrie d'entrevistes a persones que visqueren en primera persona el món obrer de la Segona República i el primer franquisme. Les entrevistes foren fetes per l'autor al final dels anys vuitanta i al principi dels noranta com a mètode d'investigació per a la seva tesi doctoral, però ara són publicades de forma acurada, ordenada i amb un aparell crític que evidencia la importància de la història oral i les seves potencialitats.

D'aquesta manera, a través de trenta-cinc històries de vida, podem anar reconstruint el moviment obrer, els diferents sindicats i partits de l'esquerra, com el PCE, la UGT, la CNT i molts d'altres, o fins i tot la cultura llibertària que es vivia en determinats llocs de Palma, com la Soledat. Però el gruix del llibre ens explica, en gran mesura, les vivències dels homes i dones que perderen la guerra, del seu pas per les presons, camps de concentració i la gran repressió que sofriren ells i les seves famílies. Una obra impressionant, molt ben escrita i estructurada. Imprescindible per entendre que darrere totes les històries sobre aquells temps convulsos hi havia persones amb grans aspiracions i també d'altres que aixafaren, reprimiren i assassinaren els seus somnis, o a ells mateixos. Pere J. Garcia

NADAL A.
Rituals obrers i avalots estudiantils a Mallorca (1890-1980).
Palma: Documenta Balear, 2015.

JORDÀ, J. P. i MESQUIDA, J. (coordinadors).
Manifest contra el desencís.
Palma: Documenta Balear, 2014.

Antoni Nadal en aquest llibre fa una nova incursió a la història obrera de la Mallorca contemporània, tal com ens té acostumats en els seus llibres. Aquest cop, però, se centra en dos aspectes ben separats: en primer lloc tracta de donar llum a una part important de la cultura política de l'obrerisme mallorquí estudiant-ne els rituals i celebracions més recurrents, com son la commemoració de la Comuna de París, el Primer de Maig, el Dia de la Dona. Però també es fixa en la reivindicació de les figures de Karl Marx, Pablo Iglesias o Francesc Ferrer i Guàrdia, personatges tots ells amb una càrrega simbòlica molt gran per l'obrerisme mallorquí durant tot el segle XX.

En la segona part del llibre, l'autor s'endinsa en una terreny més complex i poc estudiat a Mallorca, tot i que a fora de l'Illa sí que compta amb nombrosos estudis. Es tracta del moviment estudiantil a Palma des de final del segle XIX fins a 1975. Però aquest estudi el fa en format de crònica anual i en ressenya els avalots i les vagues fetes pels estudiants. En resum, es tracta d'un llibre molt interessant i que ens ajuda a percebre que el moviment obrer i estudiantil a Mallorca ha estat ben viu al llarg del segle XX, tot i que hi trobam a faltar una anàlisi més profunda, tant de les cultures polítiques obreres com de les mobilitzacions estudiantils.

Pere J. Garcia

Joan Pau Jordà i Jaume Mesquida es van marcar una fita prou complicada en aquest llibre: demanar a una sèrie de gent compromesa políticament com es pot canviar la societat per fer-la justa, lliure i solidària, com posar fi a l'hegemonia de la dreta a les Illes i com crear una majoria social capaç d'aprofundir en les polítiques d'esquerres.

El que ells anomenen «Manifest contra el desencís» no és més que un recull d'articles breus on personatges vinculats al món de la política partidista, de la universitat, del sindicalisme o dels diferents moviments socials illencs donen la seva visió sobre cap a on s'ha d'anar per a transformar Mallorca des d'una visió d'esquerres políticament parlant. Les respostes i propostes són tant diverses com autors hi han escrit. Per això cal llegir aquest «manifest», per reflexionar-hi individualment i debatre'n col·lectivament.

Els autors són: Isidor Marí, Bernat Joan, Bernat Riutort, Joaquín Valdivielso, Laura Camargo, Antoni Tarabini, Celestí Alomar, Alejandro Aparicio, Joan Lladó, Antoni Verger, Lluís Enric Apesteguia, Josep Carreres, Joan Colom, Amadeu Corbera, Pepe García, Guillem Ramis, Biel Caldentey, Lluç Gayà, Jaume Mateu, Marcel Pich, Margalida Ramis, Sara Rivera i la Coordinadora Llibertària de Mallorca.

Pere J. Garcia

A L'ESCOLANIA DE LLUC
COMBINARÀS ELS ESTUDIS
ESCOLARS AMB ELS
MUSICALS.

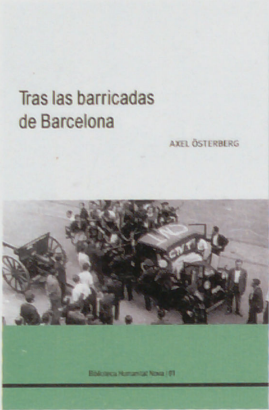
SI VOLS FORMAR PART
D'UNA DE LES ESCOLANIES
MÉS ANTIGUES D'EUROPA,
ESTUDIAR EN UN CENTRE
DE QUALITAT, TOCAR
UN INSTRUMENT,
DIVERTIR-TE, VIURE I
CONVIURE EN UN ENTORN
ÚNIC QUE ÉS PATRIMONI
DE LA HUMANITAT...

**T'ESPERAM
A L'ESCOLANIA
DE LLUC**

Informació i inscripcions per al
curs 2014-2015:
escolanialluc@escolanialluc.net
971 87 15 25
670 720 000

 Fes-te amic nostre

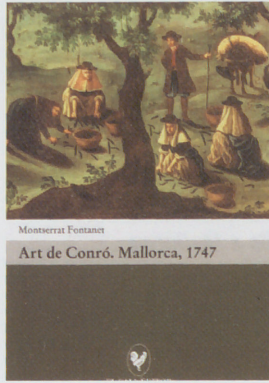

ÖSTERBERG, A.
Tras las barricadas de Barcelona.
 Mallorca: Biblioteca Humanitat Nova, 2014.

Es tracta d'una obra publicada el 1936, en plena ebullició social a la ciutat de Barcelona, que relata els fets que estan succeint a la ciutat catalana després del cop d'estat de Franco que acaba desencadenat una revolució social. Axel Österberg és un periodista suec que cobreix les notícies de la Revolució Espanyola i que viu en primera persona tots els fets al costat de la CNT i de la FAI, amb les quals simpatitza.

En aquesta obra ens mostra l'entusiasme de la població treballadora que lluita al costat de les milícies antifeixistes, és un llibre ple de detalls en què sobretot enalteix la passió del poble per tot allò roig i negre. Es narren capítols com el de la marxa dels milicians al front d'Aragó, el de les col·lectivitzacions, la crema de convents i esglésies en ple auge revolucionari, el dia a dia de la guerra, etc. Són impressions d'Axel Österberg sobre la revolució de 1936 a Barcelona, un dels capítols de la nostra història sobre els que s'ha escrit més, però el que destaca d'aquesta obra és la senzillesa com conta el periodista suec els fets i la capacitat per mostrar l'entusiasme de les classes obreres i populars per la revolució i això explica, de fet, l'èxit d'un poble que aconseguí en pocs dies acabar amb la intent de cop d'estat feixista. El llibre és una coedició d'una editorial mallorquina, Calúmia, i l'editorial sueca Södertext, que, amb aquesta obra, engega el primer número de la seva col·lecció Biblioteca Humanitat Nova.

Catalina Martorell Fullana

FONTANET, M.
Art de Conró. Mallorca, 1747.
 Mallorca: El Gall Editor, 2015.

Montserrat Fontanet Llabrés (1695-1762) és un pagès il·lustrat, un savi de la terra, un personatge singular i reconegut de la Mallorca del segle XVIII. Els editors d'aquesta obra, Andreu Ramis i Antoni Ginard, el presenten com un referent destacat, tant per la contribució al coneixement de l'agronomia com per la construcció d'obres d'enginyeria popular. Tot el contingut d'aquest llibre gira al voltant de l'obra original de Fontanet, transcrita i estudiada en profunditat. En el corpus global de l'edició, l'Art de Conró (1747) hi ocupa la primera part. La segona és formada per una miscel·lània d'estudis, resultat del seminari El coneixement agronòmic a mitjan segle XVIII. Llorito.

Montserrat Fontanet i l'Art de Conró (1747), promogut per l'ajuntament de Llorito i celebrat en aquella localitat els dies 13 i 14 de desembre de 2014. Tretze experts signen els treballs de recerca al voltant d'aquesta obra tan significativa i tan suggeridora des de molts punt de vista. Els aspectes tractats, com es pot llegir al pròleg, són el context històric i intel·lectual del segle XVIII a Mallorca, la biografia de Fontanet, el seu entorn més immediat, els coneixements agronòmics i sobre la natura, l'anàlisi de l'obra des de diferents òptiques científiques, les influències d'aquesta obra en ulteriors tractats. Igualment hom para atenció a l'enginyeria popular i la probable influència de Fontanet en la modernització de les infraestructures. (P. F.)

*La teva impremta
online*

IMPRESSIÓ OFFSET · DIGITAL · GRAN FORMAT

Gremi Forners, 18 · Tel. 971 919 000
Fax 971 919 001 · 07009 Palma · Mallorca
www.aimprenta.com · info@aimprenta.com

www.aimprenta.com

arabalears.cat

The image shows a woman's face and hands holding a newspaper. The newspaper has the word 'PLAY' written on it in large, stylized letters. The 'P' is a simple outline, the 'L' is a simple outline, the 'A' is a simple outline, and the 'Y' is a simple outline. The newspaper also has some handwritten text and a logo that says 'ara'.

Subscriu-t'hi!

Tenim la millor oferta
de suplementos dels
àmbits de l'educació,
l'emprenedoria,
la cultura...

Play

AraCiència

AraTú

AraEmprenem

AraCriatures

AraLlegim
